

ANITA CELINIĆ
Institut za hrvatski jezik
Odjel za dijalektologiju
Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb
acelinic@ihjj.hr

FONOLOGIJA HUMA NA SUTLI

U članku se analizira fonologija hrvatskoga kajkavskoga gornjosutlanskoga govora Huma na Sutli. Analiza je napravljena u obliku fonološkoga opisa i popratnoga komentara, u kojem se iznose usporedbe i zaključci.

Govor Huma na Sutli pripada sjeverozapadnoj dijalektnoj skupini hrvatskoga jezika – kajkavskomu narječju. Prema Ivšićevoj klasifikaciji (1936) uvršta se u zagorsko-međimursku skupinu, prema Lončarićevoj (1996) u gornjosutlanski dijalekt.¹

Metodologija

Rad se temelji na dijalektnoj građi prikupljenoj vlastitim istraživanjima govora Huma na Sutli provedenima u razdoblju između 2000. i 2010. godine. Istraživanja su provedena pomoću dijalektoloških upitnika i snimanja slobodnoga govora izvornih govornika. Za istraživanje gornjosutlanskoga područja napravila sam poseban upitnik koji je obuhvatio specifičnu problematiku tih govora, a 2007. godine ispunila sam i upitnik za *Hrvatski jezični atlas* jer je Hum na Sutli punkt u mreži toga atlasa. Cijelo je razdoblje istraživanja kao izvorni govornik glavni informant bila J. K. (rođena V. 1930. godine), koja je, dugo radeći u Njemačkoj, na osobit način konzervirala humski govor, i u čijoj se kući u predjelu Huma zvanom Klauže istraživanje provodilo. Uz nju, podatke su u početcima istraživanja davale E. K. i J. T.²

¹ Ovaj je članak nastao u okviru projekta *Bednjanski rječnik*, koji financira Europska unija – NextGenerationEU. Za iznesene stavove i mišljenja odgovoran je samo autor te ti stavovi ne odražavaju nužno službena stajališta Europske unije ili Europske komisije. Ni Europska unija ni Europska komisija ne mogu se smatrati odgovornima za njih.

² Obje su preminule poslije prve etape istraživanja; godine njihova rođenja nisu zabilježene.

Karta 1. Hum na Sutli na karti Hrvatske; u povećanom pravokutniku: Hum na Sutli u okružju predviđenih punktova *Hrvatskoga jezičnoga atlasa* (HmS = Hum na Sutli, Bnja = Bednja, Dsn = Desinić, Jsnj = Jesenje, Klnj = Klanjec, Kmr = Kumrovec, Lbr = Lobor, Plm = Plemenščina, Rdb = Radoboj, SKZ = Sveti Križ Začretje, VTr = Veliko Trgovišće)

U navedenom razdoblju kraće sam istraživala govor mjesta Prišlin nedaleko od Huma. Istraživanje je pokazalo da se prišlinska fonologija unekoliko razlikuje od humske, pa se ovaj fonološki opis ne odnosi na govor obližnjega Prišlina niti je prišlinska dijalektna građa obuhvaćena ovim radom.

Rad se sastoji od dvaju dijelova. U prvom se dijelu humska fonologija analizira u obliku fonološkoga opisa, u drugom se donosi komentar, koji je mjesto za zaključke, usporedbe i povezivanja. U odnosu na oblik fonološkoga opisa kakav je uobičajen u hrvatskoj dijalektologiji, ovdje su unesene manje promjene: proizvodnja se donosi na početku, a ne na kraju opisa; zbog složenosti problematike u porijeklu se samoglasničkih fonema tumači i oprimjeruje postanak svih jedinica, a ne samo onih koje su u suvremenom sustavu različite od ishodišnih.

O Humu na Sutli

Hum na Sutli mjesto je na sjeverozapadu Hrvatske, u Hrvatskom zagorju, udaljeno osamdesetak kilometara sjeverno od Zagreba, dvadesetak kilometara sjeverozapadno od Krapine, dvanaestak kilometara sjeverozapadno od Pregrade. Preko rijeke Sutle je mjesto Rogatec u Sloveniji.

Hum na Sutli nalazi se na brdovito-brežuljkastom ozemlju, tipičnom za sjeverni dio Zagorja, gdje se niži ili viši bregovi i brda smjenjuju s dolinama izbrazdanima omanjim rijekama ili potocima – kako Humu na Sutli zorno govori i ime.

Prema suvremenom teritorijalnom ustroju Republike Hrvatske, Hum na Sutli sjedište je općine u Krapinsko-zagorskoj županiji. Prema popisu stanovništva 2021. godine³ Općina Hum na Sutli⁴ imala je 4592 stanovnika, od kojih su 93,23 % Hrvati, 3,68 % Slovenci te ostali. Osim istoimenoga središnjega naselja, Općina Hum na Sutli obuhvaća njih još šesnaest: Brezno Gora, Donje Brezno, Druškovec Gora, Druškovec Humski, Gornje Brezno, Grletinec, Klenovec Humski, Lupinjak, Mali Tabor, Orešje Humsko, Poredje, Prišlin, Rusnica, Strmec Humski, Vrbišnica i Zalug. U okružju Općine Hum na Sutli nalaze se zagorske općine Đurmanec, Desinić, Zagorska Sela te grad Pregrada, a u Republici Sloveniji općine Rogatec, Rogaška Slatina i Podčetrtek.

Mjesto Hum na Sutli ima više dijelova. Stariji je njegov dio smješten na brijevu, humu, i naziva se Gornji Hum, a donji se dio naselja, uz Sutlu, naziva Brod, u kojem su smješteni industrijski pogoni te škola i upravno središte. Istraživanje humskoga govora za ovaj rad obavljeno je u predjelu Huma koji se naziva Klauže.

Hum je cestama povezan s Krapinom i Pregradom te sa slovenskim mjestom Rogatec, a kroz njega vodi i pruga na relaciji Krapina – Celje. U mjestu se nalazi Stalni granični prijelaz za međunarodni promet putnika u cestovnom prometu Hum na Sutli.

Hum je smješten na rijeci Sutli. Sutla⁵ (u humskom govoru *S'aukla*) lijeva je pritoka Save, duga 90-ak kilometara. Izvire na maceljskom području te u luku teče do ušća u Savu pri Savskom Marofu, dijeleći Hrvatsku od Slovenije. Na humskom području, u svojem gornjem toku, Sutla je razmjerno malena rječica, koja ne predstavlja znatniju prepreku za komunikaciju stanovništva s obiju strana. Povijesno gledajući, Sutla je vrlo stara međa: od rimskoga doba, kada je

³ <https://dzs.gov.hr/vijesti/objavljeni-konacni-rezultati-popisa-2021/1270> Pristupljeno 9. srpnja 2024.

⁴ <http://www.humnasutli.hr/> Pristupljeno 9. srpnja 2024.

⁵ Sutla. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. <https://www.enciklopedija.hr/clanak/sutla> Pristupljeno 9. srpnja 2024.

odjeljivala pokrajine Panoniju i Norik, sve do danas, kada odjeljuje Hrvatsku od Slovenije.

Od sredine 19. stoljeća u Humu postoji tradicija staklarstva – od početne male staklarne (*glažute*) do današnje velike i moderne tvornice stakla *Vetropack Straža*. U početku Hum je staklom opskrbljivao obližnju Rogašku Slatinu, gdje su vrela mineralne vode; danas humske staklenke odlaze u velik broj europskih zemalja. Osim tvornice stakla, u Humu postoji i nekoliko drugih manjih tvornica. Stanovništvo se bavi i poljodjelstvom – voćarstvom, vinogradarstvom, povrtlarstvom te stočarstvom (uzgojem krava, svinja, ovaca i koza). U mjestu postoji osnovna škola, koja, uz matičnu, ima i pet područnih škola: Druškovec, Prišlin, Brezno, Taborsko i Lupinjak.

Premda je središte općine, Hum na Sutli nije i sjedište župe. Mjesto Hum, te cijeli istočni dio općine, potpada pod župu Taborsko, u kojoj djeluju i časne sestre, za razliku od zapadnoga dijela općine koji potpada pod župu Prišlin; obje su župe u sastavu zagrebačke nadbiskupije.

U neposrednoj okolici Huma postoji nekoliko vrijednih svjetovnih i sakralnih spomenika: gotička barokizirana crkva Majke Božje Taborske, kaštel i dvorac Mali Tabor te više kurija. U blizini Huma arheološko je nalazište srednjovjekovnoga grada Vrbovca, poznatoga iz povijesnih vrela od 13. do 15. stoljeća, kojega su ostatci sve do 80-ih godina 20. stoljeća bili neotkriveni; ta je utvrda u srednjem vijeku bila središte posjeda, a u okviru zagrebačke biskupije postojao je i vrbovečki arhiđakonat.

Govor Huma na Sutli i okolice u dijalektološkoj literaturi

Stjepan Ivšić u djelu *Jezik Hrvata kajkavaca* (1936) spominje „gornjosutlansku grupu”; u poglavlju o kajkavskim naglasnim tipovima među govore bez oksitoneze u prvoj, starijoj kajkavskoj konzervativnoj skupini pod brojem osam svrstava one s naglasnim tipom »žēna⁶, līpa, letī, sūša, vīno« (Ivšić 1936: 80). Iz primjera kao *līpa* Ivšić pokazuje da je u toj skupini na mjestu staroga prasl. akuta na penultimi dug naglasak, a da je retrakcijom kratkoga naglasaka s ultime na prednaglasnu kraćinu na penultimi (tip *žēna*) dobiven kratki naglasak.

Fran Ramovš (1935: 161–162), navodeći građu iz govora središnjega štajerskoga dijalekta slovenskoga jezika, na nekoliko mjesta kao usporedbu navodi podatak iz Huma (tj. Huma na Sutli), tako za sekundarno naglašeno *e* tipa *žena*

⁶ Riječ je o naglasnim tipovima, a ne o konkretnim riječima. U gornjosutlanskim govorima, pa tako i u humskom, ne postoji riječ *žena*, u značenjima ‘odrasla ženska osoba; supruga’, nego se umjesto nje rabi riječ *baba*, koja ne pripada istom naglasnom tipu (riječ *žena*, kada se danas čuje, unesena je iz standardnoga jezika). Zato bi se kao oznaka naglasnoga tipa za ove govore umjesto *žena* mogla uzeti npr. riječ *sestra*.

»onstran Sotle ě ki se že približuje k *i*-ju: *žěna, něstĭ, zělen*, Hum«; za sekundarno naglašeno *o* tipa *noga* »za Hum prim. *člùovek, kùonec, lepùota, bùostĭ, nùosy*«, za »dolgi *u*« – »prim. tudi Hum: *mùxá, sùx, krùxa, jùnec*«, za dugo *l* »za Hum prim. *sòunce, žòut, stòučĭ, kòunem*«.

Prvi sustavniji prikaz gornjosutlanskih govora, a među njima i humskoga, dao je Mijo Lončarić, koji je te govore izdvojio u zasebnu jedinicu na dijalektološkoj karti kajkavskoga narječja. Za humski govor navodi (Lončarić 1996: 70): »Zasad je poznat jedan mjesni govor, upravo dio govora Huma na Sutli, gdje je nađen razvoj kakav inače nije zabilježen ni u jednom kajkavskom govoru, što, naravno, nikako ne znači da takvog jednačenja nema i u nekim drugim bližim kajkavskim ili slovenskim govorima. Posebnost je u tome što je *l* izjednačeno s *o*, a *o* čuva posebnu vrijednost, naravno u otvorenijoj varijanti«.

Slovenske govore uz Sutlu istraživala je i Zinka Zorko, a u radu o istočnim govorima slovenskoga srednjoštajerskoga narječja (Zorko 2009) navodi i podatke za Hum na Sutli, prema Lončarićevoj građi.

U pokušaju zemljopisnojezikoslovne raščlambe kajkavštine i utvrđivanja odnosa na slovensko-kajkavskoj jezičnoj međi Matej Šekli (2013) govor Huma na Sutli svrstava u srednjoštajersko narječje slovenskoga jezika.

Govori gornjosutlanskoga dijalekta, među njima i humski, predmet su mojega magistarskoga (2001.) i doktorskoga (2005.) rada te nekoliko članaka u znanstvenim časopisima i zbornicima (Celinić 2002, 2006, 2011). Magistarski je rad s manjim izmjenama objavljen 2010. godine u knjizi *Prinosi hrvatskoj dijalektnoj fonologiji*. U tom radu, među ostalim, analiziram vokalizam Huma na Sutli. Analiza humskoga vokalizma u ovom se radu oslanja na onu iz Celinić 2010., ali je ovdje proširena te dijelom izmijenjena na temelju novije građe koju sam u međuvremenu prikupila terenskim istraživanjima za doktorat i popunjavajući upitnik za *Hrvatski jezični atlas*. Humski je govor zvučnim i pisanim zapisom zastupljen u *Ozvučenoj čitanci iz hrvatske dijalektologije* (Menac-Mihalić, Celinić 2012, odnosno *Ozvučenoj e-čitanci iz hrvatske dijalektologije* 2023). Hum na Sutli analiziramo i u Celinić, Menac-Mihalić 2017. kao jedan od predstavnika zapadnih govora hrvatskoga jezika koji su proveli progresivni pomak starih prasl. cirkumfleksa.

U času pisanja ovoga rada, rad s tematikom fonologije Huma na Sutli piše i Tjaša Jakop iz Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU⁷.

⁷ Zahvaljujem kolegici Tjaši Jakop na opaskama iz vokalizma, koje je u privatnoj korespondenciji iznijela čitajući taj dio preliminarne inačice ovoga rada.

Prozodija

Inventar

- Govor je jednonaglasan (govor s tzv. dinamičnim naglaskom).
- Inventar prozodema čine naglasak (') i nenaglašena kračina. Nenaglašenih dužina nema.
- Kvantiteta i intonacija naglašenoga sloga fonološki nisu relevantne; razlikovno je samo mjesto naglasaka⁸.

Realizacija

– Svaki naglašeni slog može se ostvariti i dugo i kratko ([*mě̌u* i *mě̄u*, *dõmà* i *dõmâ*, *vìdim* i *vîdim*, *jũtrõ* i *jũtrõj*]), pa i poludugo/polukratko. U realizaciji naglašenoga sloga zamjetna je pravilnost da se penultima češće ostvaruje dugo, a antepenultima kratko.

– Naglašeni se slog ostvaruje silaznom intonacijom; uzlazna se može javiti pod utjecajem rečenične intonacije.

Distribucija

– Naglašeni mogu biti vokali i slogotvorno *r*; ostali slogotvorni sonanti (*ŋ*, *l̥*) nenaglašeni su.

– Ograničenja vezanih za mjesto naglasaka nema; naglašen može biti svaki slog u riječi.

Porijeklo

– Kako je riječ o jednonaglasnom govoru, porijeklo se toga jedinoga (dinamičnoga) naglasaka izvodi iz svih ishodišnih prozodema. Dijakronijska kvantiteta prefonologizirala se u samoglasničku kvalitetu: dijakronijske opreke *dugo* (*silazno* i *uzlazno*) ~ *kratko* u suvremenom su sustavu preinačene u opreke po boji (kvaliteti) samoglasnika. U prozodiji je razlikovnu ulogu zadržalo samo naglasno mjesto.

– Na otvorenoj i zatvorenoj ultimi dvosložnih i višesložnih riječi očuvano je naglasno mjesto ishodišnoga neoakuta – prez. 1jd *běž'im*, *brij'ač*, prez. 3jd *diš'i*, prez. 2jd *dõb'iš*, prez. 3jd *gõr'i*, *kõv'ač*, *max'ür*, *mẽn'lik* 'međnik, međaš, međni kamen', prez. 3jd *vič'i sę* 'uči se', *õter'ač* 'ručnik', *těž'ak* (ali Gjd *r'aukę*).

⁸ Mjesto naglasaka u ovom se radu označuje iktusom ispred naglašenoga samoglasnika kako bi se time ukazalo na činjenicu da je riječ o jednonaglasnom govoru, pa iktus označuje „naglašeno”, a ne „naglašeno kratko bez fonološki relevantne intonacije”, što iktus, obično pisan na samoglasniku, označuje u dvonaglasnim, tronaglasnim i četveronaglasnim govorima koji nemaju opreke po intonaciji na kratkom slogu.

– Ultima višesložnih riječi naglašena je u progresivnom pomaku dugoga i kratkoga staroga prasl. cirkumfleksa. Taj je pomak na zatvorenu ultimom proveden gotovo redovito – *gol'aup*, *greb'ein*, *ko'kouš*, *ko'kout*, *ko'ak*, *ko'ein* 'korijen; mrkva', *pap'eu*, *več'er* (ali *ž'alost*), a na otvorenu djelomično – Gjd *bo'ga*, Gjd *br'vi*, (*b'iti*) *do'm'a*, Gjd *xr'ži* 'raži', Gjd/Nmn *ko'sti*, *meš'ou*, Gjd *noč'i*, *oč'i* 'oči', Gjd *peč'i*, Gjd *ređ'i*. Čini se da je progresivni pomak cirkumfleksa na otvorenu ultimom razmjerno redovit kada je riječ o nastavcima kosih padeža imenica određenih naglasnih tipova.

– Ishodišni se kratki naglasak ne čuva ni na zatvorenoj ni na otvorenoj ultimi (nema tzv. oksitoneze). I s otvorene i sa zatvorene ultime kratki se naglasak pomaknuo na penultimu, i to na ishodišno dugu (*bl'ejtva* 'dlijeto', *br'ada*, *br'azda*, *d'ejte*, *g'ejnzdō* 'gnijezdo', *gl'ava*, *gr'eda*, *l'ice*, *m'aček*, Nmn *max'ūri* 'mjehuri', *ml'ejko*, *p'eta*, *p'etek*, *r'auka*, *s'aušet*, *sv'ejča*, *tr'ava*, *v'inō*, *z'ima*) i na ishodišno kratku (*č'elo*, *d'eca*, *j'ezik*, *o'ves*, rpr jd. ž. *pr'n'esla*, *r'ebrō*, rpr jd. ž. *r'ekla*, *reš'eto*, *s'eštra*, *s'ouza*, *t'ede*, *z'emla*, *v'oda*).

– Na nezadnjem slogu čuva se naglasno mjesto staroga prasl. akuta – *b'aba* 'žena; supruga', *d'elati*, *ko'b'ila*, *ko'l'ejno*, *kr'ava*, *l'ipa*, *m'ejsnc*, *m'ejstō*, *noš'iti*, *r'iba*, *str'eixa*, dugoga i kratkoga neoakuta – *deš'eti*, *de'v'eti*, prez. 3jd *dr'eimlę*, Nmn *im'ena*, prez. 3jd *ml'ati*, *s'edmi*, *s'üša*, *š'esti*, *tr'eči*, *z'el'e* 'zelje, kupus', *z'ija*, te neocirkumfleksa – *dr'ügi*, *gov'edina*, *xr'üška*, *ko'ouža*, prez. 3jd *k'üxa*, *kv'oučka*, *m'ačka*, *m'ejla*, *ml'inar*, *op'ajek* 'pauk', *p'rv'i*, *šk'ourja* 'kora na kruhu', *st'ari*, *sv'oura*, *več'erja*, *v'oula*, prez. 1jd *z'üjem*.

– U dijelu primjera u kojima nije došlo do progresivnoga pomaka na otvorenu ultimom, na penultimu je očuvano i mjesto starih prasl. cirkumfleksa – *dr'ejvo*, *ime*, *ouko* 'oko', *s'rce*, *t'ejlo*, *t'ejstō*, *v'üxo*.

– Mjesto se kratkoga naglasna necirkumfleksnoga postanja na penultimu čuva u dvosložnim riječima, a u trosložnima i višesložnima čuva se ako mu je prethodila prednaglasna kračina – *gor'eiti*, *govor'iti*, *ko'b'ila*, *l'es'ica*, *or'eixi*, rpr jd. s. *sed'ejlo*, *sob'outa*, *stop'alo* (ali: *m'otika*, *dot'ekniti*).

– S penultime ishodišni se kratki naglasak necirkumfleksnoga postanja pomaknuo na ishodišno dugu antepenultimu, odnosno na prednaglasnu dužinu (*br'üsiti*, rpr jd. ž. *d'išala*, *xr'aniti*, *kaupati* 'kupati', *k'üpiti* 'küpiti', *k'üriti*, *ml'atiti*, *p'isačę*, *p'isati*, *podr'aubiti*, *pos'auđiti* 'posuditi', *s'aušeda*, *st'opiti* 'stupiti', rpr jd. s. *s'ükalō*, rpr mn. m. *zv'ezali*, *zvr'ačiti* 'izliječiti, iscijeliti').

– Uz promjene naglasnoga mjesta, povijesne se naglasne promjene do kojih je došlo prije ukidanja fonoloških opreka po kvantiteti odražavaju u suvremenom samoglasničkom sustavu. Te se promjene pokazuju na odrazima onih ishodišnih samoglasnika koji su se u humskom govoru rascijepili po kvantiteti (v. odjeljak o samoglasnicima).

– U odnosu na ishodišni sustav, u govoru su bila provedena neka naknadna duženja. Samoglasnici zahvaćeni ranijim duženjem danas imaju isti odraz kao ishodišno dugi.

– Produženi su bili kratki ishodišno naglašeni nezadnji slogovi, prvenstveno predzadnji (penultima). Kako pokazuju samoglasnici koji su se rascijepili po kvantiteti, odraz dugoga samoglasnika danas imaju ishodišno naglašeni nezadnji slogovi, tj. oni u kojima nije došlo do naglasnoga pomaka, kako ishodišno dugi, tako i ishodišno kratki – *m'ejša* 'misa', *neṽ'ejšta*, prez. 1jd *r'ejžem*. Hoće li i retrakcijom sekundarno, naknadno naglašeni slogovi imati dug odraz, ovisi o njihovoj ishodišnoj kvantiteti. Ishodišno dugi sekundarno naglašeni slogovi, tj. oni na kojima je u ishodišnom sustavu bila prednaglasna dužina, imaju odraz dugoga samoglasnika. Ishodišno kratki sekundarno naglašeni slogovi, tj. oni na kojima je u ishodišnom sustavu bila prednaglasna kračina, imaju odraz kratkoga samoglasnika, što pokazuje da je retrakcija na kratku penultimu provedena kasnije – *p'etək* prema *j'ezik*.

– Ultima naglašena u progresivnom pomaku staroga prasl. cirkumfleksa ima odraz dugoga samoglasnika.

– Zabilježeno je nekoliko primjera duženja kratkoga prasl. cirkumfleksa na ishodišnom naglasnom mjestu, što potvrđuje odraz dugoga samoglasnika – *k'oulo* 'kolo, kotač', *n'ejbo* 'nebo', *n'ouft* 'nokat', *'ouko* (prema Nmn *oč'i*). Zabilježeno je i nekoliko primjera odraza naknadno naglašenoga samoglasnika na penultimi ishodišno naglašenoj starim prasl. cirkumfleksom, što upućuje na pretpostavku o tercijarnom naglasnom mjestu – *d'ēsēt*, *d'evēt*, *r'emēn*.

Samoglasnici

Inventar

Naglašeni samoglasnici			Nenaglašeni samoglasnici	
<i>i</i>	<i>ü</i>	<i>u</i>	<i>i</i>	
<i>ē</i>		<i>o</i>		<i>o</i>
<i>eĭ</i>	<i>ö</i>	<i>ou</i>		
<i>ē</i>		<i>au</i>	<i>ē</i>	
	<i>a</i>			<i>a</i>

- Silabemi su *i* i *ʃ*, koje može biti naglašeno i nenaglašeno, te nenaglašeni *ɲ* i *ʃ̣*.
- Diftonzi se u brzem tempu govora mogu zamijeniti monoftonzima: diftong *eɪ* monoftongom *e* (*or'ɛxi* uz *or'eixi*, *t'ɛnkɔ* uz *t'eɪnkɔ*), diftong *ou* monoftongom *o* (rpr jd. s. *bɛl'o* uz *bɛlou* 'bilo', rpr jd. m. *x'odɔ* uz *x'oudɔ* 'hodio').

Realizacija

Naglašeni samoglasnici:

- Realizacija nekih samoglasničkih fonema varira. Oni se mogu ostvariti sljedećim varijantama neovisnima o fonemskom kontekstu:

Fonem	Ostvaraji	Primjeri
/e/	[e, e]	[m'ɛsɛɕina, m'esɛɕina; p'ɛnɛzi, p'enɛzi]
/ɛ/	[ɛ, ǣ]	[ɔn'ɛk, ɔn'äk]
/a/	[a, a]	[p'as, p'as 'pojas'; zdr'af, zdr'af 'zdrav'; m'ačɛk, m'ačɛk 'mačak (mužjak mačke); mačka (naziv vrste)', pɔč'asɲ, pɔč'asɲ 'polagan']
/o/	[o, o]	[prez. 3mn 'orjeɔ, 'orjeɔ 'oru'; g'ošanca, g'ošanca 'gusjenica'; 'oves, 'oves 'zob']

Osim toga:

- Naglašeno *i* ispred istosložnoga *u* može se ostvariti otvorenije, kao *i* – [z'iu 'izuo', č'iu 'čuo'].

- Naglašeno *e* u otvorenom se jedinom/zadnjem slogu može diftongirati u *eɪ* – [G *dɛc'eɪ*, prez. 3jd *č'eɪ* 'hoće' (usp. 1jd *č'eim* sa zamjenom *e* > *eɪ* uz nazale, kao i u 1mn *č'eimɔ*, te ostale oblike prezenta 2jd *č'eš*, 2mn *č'eɛɛ*, 3mn *č'eɔ*), prez. 3jd *gr'eɪ*, prez. 3mn *gr'eɪɔ* pored *gr'eɔ*, *zɛ s'eɪ* 'za se(be)', zamj. *ɔn'eɪ* 'one (osobna zamjenica)'].

- Dvoglas *eɪ* i *ou* uz nazal ili u slogu s nazalom fakultativno se nazaliziraju. Nazalnost se ostvaruje ili umetanjem nazalnoga sonanta iza dvoglasa ([n'oɯŋa]) ili je nazalan cijeli dvoglas ([n'oɯga, xmr'eɪti 'umrijeti', ml'eɪkɔ, smr'eɪkva 'smreka', sn'oɯči 'sinoć, prošle noći']). Nazaliziralo se i naglašeno *i* uz *ʃ* (ispred kojega je *ʃ* ponegdje ispalo): [i'va 'njiva', i'ʃɛk 'inje', oɣ'iʃɛ 'ognjište'].

Nenaglašeni samoglasnici:

- Nenaglašeni se samoglasnici artikuliraju labavije, često centralnije i reducirano, a u određenim uvjetima i otpadaju.

- Nenaglašeni se samoglasnički fonemi mogu ostvariti sljedećim varijantama neovisnima o fonemskom kontekstu:

Fonem	Ostvaraji	Primjeri
/i/	[i, y]	[d o b'iti, d o b'ity; Ljd l'ejvi n'ougi, l'eivy n'ougy; z'a u bi, z'a u by; j'e t i, j'e t y 'i ci ']
/e/	[e, e]	[gr e b'ejn, greb'ejn; m e s'ou, mes'ou; s e d'eilo, sed'eilo]
/a/	[a, a]	[r'aca, r'aca; zg'ou a , zg'ou a 'rano'; x'iz a , x'iz a]
/o/	[o, u]	[k o k'ouš, kuk'ouš; gov o r'iti, guvur'iti; o č 'i, u č 'i; b o l'ejn, bul'ejn; 'ou ko , 'ou ku ; bl'at o , bl'at u ; k o x'a a , k u x'a a ; Ajd k'ou ž o, k'ou ž u]

Osim toga:

– Prednaglasno se *i* može otvoriti u smjeru *e*, osobito ispred sonanta *r* – [rpr jd. s. b**e**l'ou 'bilo', ser'ou**f** 'sirov']. Na isti se način može otvoriti i prednaglasno *i* < *u* [prez. 3jd v**e**č'i 'uči']

– Zabilježeno je nenaglašeno labijalizirano *ü* na mjestu ishodišnoga *u* u nekoliko primjera, većinom u prednaglasnom slogu ispred naglašenih *i* te *ü* (odnosno u položaju u kojem je moguća i zamjena *u* s *i*; v. odjeljak o distribuciji) – Ipl **l**üdm'i, brüs'i**l**nica 'brusionica', rpr mn. m. v**ü**g'ibnili 'ugnuli', rpr jd. m. küp'ü**v**au.

Primjeri

Naglašeni samoglasnici

<i>i</i>	b'ik, prez. 3jd b o l'i, c'imprana 'drvena', c'irkva 'crkva', d'ila 'potkrovlje', dol'ivati 'dolijevati', f'iga 'smokva', F'inkoš e 'Duhovi (blagdan)', gost'ija 'svadba', x'iza, x o d'i č 'hudić, vrag', prez. 1mn gl e d'im o , kl'in č ek 'klinčić, karanfil', kr'iš kr'i ž i 'križa, kralježnica', k ř p'iva 'kopriava', l'im 'imela', l'itar 'boca', pridj. Njd m. ma č 'iji 'mačji', m'iza 'stol', n'iš ř 'nitko', o č v'irki 'čvarci', p'isk ř 'lonac', prez. 1mn p'iš e m o , r'iz l ati s e 'sklizati se', pridj. ž. s'ita, sp o m'linati s e 'razgovarati', strax o p e z l 'if 'strašljiv', plt sv'isl' e 'pročelje kuće koje je s gornje strane (prema krovnim plohama) trokutastoga oblika', š t e p 'ix 'zdenac', t'isti 'onaj', zd'igniti 'dignuti', z'izati 'sisati', z'iz e k 'sisa', ž'ija 'konjska dlaka na repu i grivi'
<i>e</i>	ak o pr'ëm 'premda', b'ërš l 'bršljan', cv'ë ř 'konac', d'ëca, ft'ë č 'ptica', xr'ën, prez. 3jd j'ëm l e, j'ën, j'ëzik, l'ëx ko , komp. l'ë ž e 'lakše', o ř 'ëbati 'osipavati zemlju oko biljke', inf. p'ë č i, umanj. p'ë š ek, r'ëb ro , pridj. m. s'ë t 'sit', sn'ë a , st'ë p sti, š t r'ë k 'štrik, uže', prez. 3jd tk e 'tka', v e s'ë l e, im. z'ë t 'zet, kćerin muž', ž'ëgnati 'blagosloviti', prez. 1jd ž'ë n ëm (prema inf. gn'ati), prez. 3jd ž'ë ř e 'ždere', prez. 3jd žg'ë

<i>eḱ</i>	<i>br'eḱza</i> 'breza', <i>cv'eḱit</i> 'cvijet', Nmn <i>čr'eḱivę</i> 'crijeva', prez. 3mn <i>d'eḱlajō</i> , <i>d'eḱin</i> 'dan', <i>d'eḱite</i> , <i>d'eḱiza</i> 'domaći kvas, malen dio dizanoga tijesta pri miješenju ostavljen za sljedeće miješenje', <i>x'eḱimper</i> 'hamper, kanta s ručkom', <i>j'eḱš</i> 'jež', <i>mar'eḱila</i> 'kišobran', <i>m'eḱila</i> 'melja, brašno', <i>m'eḱira</i> 'mjera', <i>m'eḱisna skl'eḱida</i> 'posuda za miješenje', <i>n'eḱibo</i> 'nebo', prez. 1jd <i>n'eḱičom</i> 'neću', <i>n'eḱigdo</i> 'netko', sup. <i>ogr'eḱibat</i> , <i>om'eḱijęk</i> 'omedak, kosa međa među zemljišnim posjedima', <i>podr'eḱiti</i> 'srušiti', <i>radoš'eḱija</i> 'rešeto za čišćenje pšenice', <i>s'eḱino</i> , <i>skl'eḱip</i> 'zglob', <i>št'eḱingę</i> 'stube, stepenice', <i>t'eḱinki</i> , prez. 1mn <i>v'eḱimo</i> 'znamo', prez. 2jd <i>vr'eḱižęš sę</i> 'porežeš se'
<i>e</i>	pridj. komp. Njd ž. <i>d'eḱla</i> 'dalja', <i>fs'eḱsti sę</i> 'sjesti', <i>j'eḱs</i> 'ja', <i>j'eḱsix</i> 'ocat', <i>k'eḱbr</i> 'hrušt', <i>k'eḱeri</i> 'koteri, koji', <i>kl'eḱ</i> 'tlo; zemljani pod', rpr jd. ž. <i>kl'eḱčala</i> , umanj. <i>kl'eḱdica</i> 'haljinica', (za) <i>m'eḱ</i> '(za) mene', prez. 3jd <i>m'eḱli</i> '(o glasnijem glasanju goveda)', <i>nekr'eḱet</i> 'nekoć, nekada', <i>nešr'eḱča</i> , Nmn <i>oč'eḱeti</i> 'oci, očevi', rpr jd. m. <i>od'eḱšo</i> 'otišao' (prema ž. <i>od'eḱšla</i>), <i>p'eḱč</i> , <i>p'eḱt</i> , <i>pož'eḱta</i> , <i>p'eršęn</i> 'peršin', rpr jd. s. <i>pož'eḱtjčvalō</i> 'postalo žučkasto', pril. <i>pr'eḱf</i> 'pravo', <i>pr'eḱslica</i> , <i>r'eḱp</i> , <i>s'eḱdę</i> 'sedam', <i>š'eḱst</i> , <i>z'eḱlę</i> , <i>t'eḱpka</i> 'vrsta kruške', rpr jd. m. <i>vl'eḱgo sę</i> 'legao'
<i>a</i>	<i>'ajngęl</i> 'anđeo', <i>bax'ast</i> 'bahat', <i>d'ar</i> , <i>dj'ati</i> 'djete', <i>đom'a</i> , <i>dr'ak</i> 'drag, skup', <i>dv'ajsti</i> 'dvadeset', <i>faḱ</i> 'jeftin', <i>g'ajnk</i> 'ganjak, trijem', Nmn <i>g'antnari</i> 'gantari, grede na kojima leže bačve', <i>g'avran</i> , <i>g'ažla</i> 'bič', <i>gl'ažovna</i> 'staklo', <i>gv'ant</i> 'odijelo', <i>xr'am</i> 'soba', <i>xr'aniti</i> , <i>j'abōka</i> , <i>j'at</i> 'žalac', rpr jd. m. <i>j'au</i> 'jeo', <i>jęm'ati</i> , <i>k'ajllka</i> 'kaj, što', <i>kr'ava</i> , <i>m'ati</i> , prez. 3jd <i>mj'aučę</i> , prez. 1mn <i>ml'atimō</i> , <i>n'a</i> (<i>mę</i>) 'na me(ne)', prez. 3jd <i>l'aja</i> 'laje', <i>l'axt</i> 'lakat', <i>obl'ak</i> , Nmn <i>p'ajcęki</i> 'praščići', <i>p'ambōk</i> 'pamuk', <i>poč'asi</i> 'polako', <i>prij'ateḱ</i> , im. ž. r. Njd <i>r'ama</i> 'rame', <i>r'atišę</i> 'držalo', sup. <i>sp'at</i> , inf. <i>sp'ati</i> , <i>sym'ak</i> 'siromah', <i>st'ara m'ama</i> 'baka', <i>st'ari x'ata</i> 'djed', (<i>b'iti</i>) <i>str'axi</i> 'biti u strahu, bojati se', Nmn <i>š'api</i> 'cipele', <i>š'atan</i> 'sotona', <i>šp'ampęt</i> 'postelja', <i>št'ala</i> , <i>t'a</i> 'tamo' (cilj kretanja), <i>t'al'er</i> 'tanjur', <i>t'alati</i> (<i>sę</i>) 'dijeliti (se)', <i>t'ast</i> , <i>t'at</i> 'tat, kradljivac', <i>tr'axtar</i> 'lijevak', <i>tr'am</i> , <i>tr'avnik</i> , <i>v'ajnkōš</i> 'jastuk', <i>v'ajk</i> 'zavoj (na cesti)', <i>v'apņō</i> , prez. 3jd <i>zępiš'avḱę</i> 'zapisuje', <i>zm'agḱet</i> 'proljeće', <i>zr'ajtati sę</i> 'sjetiti se', <i>žęt'arka</i> 'muzlica, posuda u koju se muze', <i>žg'ajniki</i>
<i>au</i>	prez. 3jd <i>b'au</i> 'bude', <i>fsępos'auḱ</i> 'posvuda', <i>g'aust</i> 'gust', <i>kaupati</i> 'kupati', <i>k'auḱ</i> 'kut', <i>nekl'aužjanō</i> 'nabacano, neuredno stavljeno', prez. 3jd <i>p'auči</i> 'pukne', <i>pos'auḱiti</i> 'posuditi', <i>r'auḱ</i> 'rub', <i>zast'auḱiti</i> 'razumjeti'

ou	rpr jd. s. <i>bēl'ou</i> 'bilo', <i>b'ouk</i> 'bog', <i>b'ous</i> , <i>drog'ouč</i> 'drugi put', <i>f'ougati</i> 'biti poslušan, slušati', <i>gd'ou</i> 'tko', prez. 3jd <i>j'oučę se</i> 'plače', <i>kn'ouper</i> 'plod neke vrste hrasta, rabi se za obradu kože', <i>kok'out</i> , <i>kom'ouška</i> 'jezgra oraha ili lješnjaka', prez. 2jd <i>k'ouneš</i> , <i>mačer'oun</i> 'daždvenjak', rpr jd. m. <i>m'ougo</i> 'mogao', <i>n'ouč</i> , <i>n'ousim</i> , <i>n'outer</i> 'unutra', <i>ouko</i> 'oko', <i>oul'ej</i> 'ulje', <i>p'ouba</i> 'mladić', <i>p'oudn</i> 'dno gledano izvana', <i>v'ouna</i> , <i>zg'ouda</i> 'rano', pridj. <i>z'out</i> 'žut'
o	<i>b'ojda</i> 'možda', <i>č'ovęk</i> , Nmn <i>fij'olicę</i> 'đurđice', <i>fr'oštikla</i> 'zajutrak', <i>glab'ok</i> 'dubok', <i>gn'oj</i> , <i>kl'opka</i> 'klupko', <i>g'ora</i> , <i>kn'of</i> 'gumb, puće', <i>k'onec</i> 'konac, kraj', <i>kop'ontačka</i> 'zelena žaba', Ljd <i>kostj'oj</i> , <i>kr'of</i> 'krov', <i>otrok</i> 'dijete', prijedl. <i>p'olęk</i> 'pokraj', <i>p'otok</i> , <i>pr'oč</i> , <i>r'običa</i> 'košulja', Imn (z) <i>r'okami</i> , <i>str'op</i> , <i>šk'orji</i> 'čizme', <i>t'ota</i> 'ta', <i>t'oti</i> 'taj', <i>t'oto</i> 'to', <i>tv'or</i> 'čir', <i>v'ojsk</i> 'vosak', <i>v'oznca</i> 'bačva (manja)'
u	Gjd <i>H'uma</i> , <i>k'uĵn</i> 'ugljen', <i>k'upica</i> 'čaša', <i>k'usa</i> 'kuja', <i>l'ujtra</i> 'ljestve', <i>l'ubica</i> , <i>p'un</i> , <i>str'udl</i> , <i>ujšter</i> 'oštar'
ü	<i>brež'ülka</i> 'bosiljak', <i>b'üčof</i> (<i>oul'ej</i>) 'bučino (ulje)', prez. 1jd <i>č'üjem</i> , <i>xr'üška</i> , <i>iv'ajnska m'üšica</i> 'krijesnica', <i>j'üzina</i> 'objed', <i>klab'ük</i> , <i>kl'ün</i> , im. plt <i>kod'üję</i> 'korito za miješenje tijesta, naćve', <i>k'ütina</i> 'dunja', <i>k'üznar</i> 'kožar', <i>l'ük</i> 'lug, pepeo s vodom', <i>m'ala j'üzina</i> 'obrok između objeda i večere', <i>me't'ül</i> 'leptir', prez. 3jd <i>m'üli</i> '(o tišem glasanju goveda)', <i>n'ücati</i> 'trebati; rabiti', <i>ob'ütalo</i> 'obuča', <i>por'üšiti</i> , prez. 1jd <i>posl'üšam</i> , <i>s'ürtka</i> 'sirutka', <i>št'ümf</i> 'čarapa', <i>tr'ücati</i> 'siliti, gorljivo nagovarati', <i>t'ürn</i> 'toranj', <i>v'üjčęk</i> 'ujak', <i>v'üjgn</i> 'oganj', <i>v'üra</i> 'ura, sat', <i>z'üti</i> 'izuti', <i>z'ünkafka</i> 'njihaljka'
ö	<i>k'ölkö</i> 'koliko', <i>k'öp</i> 'kup', <i>kr'öx</i> 'kruh', <i>l'ök</i> 'lük', <i>v'öllk</i> 'velik', <i>v'ön</i> 'van'

Naglašeni slogotvorni sonant

r	<i>čm'rknuti</i> 'gucnuti', Nmn <i>d'rve</i> 'drva', <i>x'rš</i> 'raž', <i>k'rf</i> , <i>k'rt</i> , <i>p'rpr</i> 'papar', plt <i>p'rse</i> 'prsa', <i>p'rst</i> , <i>s'ršęn</i> 'stršljen', (<i>p'eisji</i>) <i>št'rkaveč</i> 'čir na stopalu', <i>v'ŕba</i> , Ljd <i>v'ŕxi</i> , <i>v'ŕpa</i> 'hrpa', plt ž. <i>z'ŕmę</i> 'žrvanj'

Nenaglašeni samoglasnici

i	<i>či</i> 'ako', <i>inkr'ęt</i> 'jedankrat, jedanput', <i>liš'ina</i> 'ljuska', rpr jd. ž. <i>nevič'ila</i> 'naučila', pridj. <i>pij'an</i> , prez. 1mn <i>spit'avlęmo</i> , <i>vis'oka</i> ; <i>bl'izi</i> 'blizu', <i>č'išimiš</i> 'šišmiš', <i>d'osti</i> 'dosta', <i>oučix</i> 'očuh', Ljd (<i>po</i>) <i>p'otęci</i> '(po) putiću', Nmn <i>šen'ičike</i> 'sjenice', <i>št'rti</i> 'četvrti'

ɛ	prez. 3jd <i>bęć'i</i> , <i>deš'ęti</i> , <i>jęm'ati</i> 'uzimati', komp. <i>kęsn'eiję</i> , <i>lęs'lica</i> 'lisica', <i>pšęn'lica</i> , <i>zęs'ipati</i> 'sasipati'; <i>b'outę</i> 'kum', Gmn <i>xr'üšęk</i> , <i>'imę</i> , <i>j'agę</i> 'lovac', <i>k'amęn</i> , prez. 1jd <i>k'opļęm</i> 'kopam', <i>m'ačęk</i> , <i>m'ojęga</i> , prez. 1jd <i>m'oręm</i> 'moram', <i>nęb'ęsę</i> 'nebesa, raj', prez. 3jd <i>nęv'ija</i> 'navija, namata', <i>op'ajęk</i> 'pauk', <i>p'amęnę</i> , <i>reżog'l'af</i> 'koji je nepokrite glave, gologlav', Nmn <i>s'ouzę</i> , pridj. komp. <i>s'taręši</i> , <i>s'ivenka</i> 'igla', rpr mn. m. <i>t'al'ęli</i> 'dijelili', prez. 3jd <i>tęp'ęčę</i> 'trepeće, dršće', <i>vędr'lica</i> 'vedro, posuda za vodu', prez. 3jd <i>vęļ'a</i> 'valja', <i>zęvrš'ętek</i> 'završetak, konac, kraj', <i>zm'agļęt</i> 'proljeće', <i>žęę'ati</i> 'škakljati', <i>ž'ęmļę</i>
a	<i>baxar'ija</i> 'bahatost', <i>glab'ok</i> 'dubok', <i>kam'eiję</i> 'kamenje'; <i>čr'ejšja</i> , <i>g'acija</i> 'akacija, bagrem', <i>m'ačka</i> , <i>magd'alica</i> 'marelica', <i>n'igdar</i> , rpr jd. m. <i>poš'eikau</i> , <i>p'ęstan</i> , <i>zęs'ipati</i> 'zasipati, sasipati'
o	<i>gløb'aļa</i> 'gljiva', prez. 3jd <i>gõri</i> , <i>kļõb'asa</i> , <i>kõlarņca</i> , <i>õd'õveç</i> 'udovac', <i>õdõv'ica</i> 'udovica', sup. <i>õr'at</i> , <i>õt'ava</i> , <i>poř'an</i> 'puran', <i>šõl'ata</i> 'salata', Nmn <i>štop'iļę</i> 'stope', <i>tõb'ak</i> 'duhan', rpr jd. s. <i>zgõd'ilo</i> , <i>zõř'iti</i> 'zoriti, zreti'; Ijd z <i>br'atõm</i> , pridj. Njd s. <i>c'eilõ</i> , prez. 3mn <i>č'akajo</i> , <i>g'einzdo</i> 'gnijezdo', prez. 3mn <i>kõš'ijo</i> , <i>k'oulõ</i> 'kolo, kotač', <i>m'ačõxa</i> , prez. 1mn <i>m'atimõ</i> , <i>p'azdõxa</i> , rpr jd. m. <i>p'ękõ</i> , inf. <i>poř'm'õçi</i> , rpr jd. m. <i>pr'išõ</i> 'prišao, došao', Ajd <i>z'idancõ</i>

Nenaglašeni slogotvorni sonanti

r	<i>Gr'l'ętinęç</i> 'Grletinec (mjesto na humskom području)', <i>mřç'ęšļ</i> 'ariš', <i>õbrņ'lica</i> 'obrva', <i>př</i> (<i>s'aušędi</i>) 'pri (susjedu)', <i>prj'ęti</i> , <i>prņ'ęsti</i> , prez. 3jd <i>spřxn'i</i> 'istrune', <i>šřtř'inka</i> 'četvrtinka, mjera za žito', <i>vřt'ęnõ</i> 'vreteno'; <i>g'abr</i> 'grab', <i>k'ębr</i> 'hrušt'
n	<i>bęt'ęžņ</i> 'bolestan', <i>cv'irņ</i> 'konac', Gmn <i>čr'ejšņ</i> 'trešanja', <i>gl'asņ</i> , <i>ļ'üşņ</i> 'lagan', <i>m'eisņç</i> 'mjesec', <i>'ousņ</i> 'osam', <i>poč'asņ</i> 'polagan, spor', rpr jd. ž. <i>sk'ipņla</i> , rpr jd. ž. <i>zd'igņla</i> , <i>ž'ęņņ</i> 'blagoslov', <i>ž'ęjņ</i> 'žedan'
l	<i>č'abl</i> 'čavao', <i>k'ašļ</i> 'kašalj', <i>kr'ancļ</i> 'vijenac', <i>m'ankļ</i> 'mantil, vrsta kaputa', <i>n'agl</i> 'nagao', <i>n'ęšpļ</i> 'nešpula, mušmula', Nmn <i>'õsl</i> 'osao, magarac', <i>sļd'ateķi</i> 'đurđice', <i>r'ingļčę</i> 'naušnice'

Distribucija

– Naglašeni se fonem *i* ispred *r* može zamijeniti fonemom *ę* – *m'ęrn* 'miran', *kõp'ęrllkõmp'ęrllkřõmp'ęr* 'krumpir'.

– Naglašeni fonem *ę* uz nazale se zamjenjuje fonemom *ei* – prez. 1jd *gr'eim*, 1mn *gr'eimõ* (prema prez. 2jd *gr'ęš*, 3jd *gr'ęi*, 2mn *gr'ęstę*, 3mn *gr'ęjõllgr'ęjõ*), *m'eit* 'med' (prema *ļ'ęt* 'led'), *n'eibõ* 'nebo', rpr jd. m. *n'eisõ* 'nosio' (prema *r'ękõ*, *p'ękõ*).

– Naglašeno se *a* uz *j* može zamijeniti s *ɛ* koje se ostvaruje od *ɛ* do *ä* – *j'ɛs* 'ja', imp. *x'ɛjdi*, *k'ɛjdica* 'haljinica', *r'ɛjfnik* 'dimnjak', *zd'ej* 'sada', [*j'äböka*, Nmn *p'äjbi* 'mladići'].

– Prednaglasno *a* u prijedlozima i prefiksima može se zamijeniti s *ɛ* – *nɛ* *gl'avi*, *nɛgn'ati*, *nɛ n'ouftax*, *nɛ p'odi*, *nɛ pr'agi*, *nɛpr'aviti*, *nɛst'ilati* 'nastiljati, prekrivati steljom', *nɛtoč'iti*, *nɛvd'ou* 'prema dolje, nizbrdo', *nɛz'aj* 'nazad', rpr jd. m. *zɛd'ušo*, tpr Njd m. *zɛgr'ajɛn*, *zɛk'aj* 'zakaj, zašto', *zɛkl'ɛniti* 'zaključati', *zɛm'azan* 'zamazan', rpr jd. s. *zɛn'ouftalo* 'zanoktalo, zazeblo oko noktiju', *zɛp'irati* 'zatvarati', prez. 3jd *zɛp'išɛ*, *zɛ v'auglɔm*.

– Fonem *ou* pred istosložnim *j* zamjenjuje se s *o* – *m'oj*.

– Pred (istosložnim) *u* odraz *u* u ultimi zamjenjuje s *i* – rpr *o**b**'iu* 'obuo'.

– Fonem *au* se uz nazalne suglasnike zamjenjuje fonemom *ou* – *n'ou**t**ɛr*, *m'ouš*, zamj. *A j**o**u* 'nju'.

– Odrazi ishodišnih *u* i *o* ne nalaze se na početku riječi; pred njima dolazi protetsko *v* – *v'augl* 'ugao', *v'ügɛrk* 'ugorak, krastavac', *v'üstɛ* 'usta', rpr jd. s. *v'üšlo*; proteza ostaje i nakon prefiksacije osnovne riječi (rpr jd. ž. *nɛvič'ila* 'naučila', rpr jd. m. *nɛv'üč**o*** 'naučio'), a javlja se i pred *ü* < *o* u riječi *v'üjg**ɛ**n* 'oganj'. Protetskoga *v* nema u *uč'it**ɛ**l*, *uč'it'ɛ**l**ka*, što su vjerojatno naučene književnojezične riječi, pa se može čuti rečenica: *uč'it**ɛ**l vič'i* 'učitelj uči'.

– Pred početnim slogotvornim *r* dolazi protetsko *x* – *x'ɽš* 'raž', prez. 3jd *x'ɽva sɛ*, prez. 3jd *x'ɽzɛ* (ali *'arja* 'hrđa', *ɽj'af*, Nmn *ɽj'avčikɛ* 'vrsta kruške za kuhanje').

– Prednaglasno *u* ispred naglašenoga *i* zamjenjuje se samoglasnikom *i* – *nɛvič'iti* 'naučiti', *spist'iti* 'ispustiti', rpr jd. ž. *zgib'ila* 'izgubila'.

– U govoru su zabilježena mnoga ispadanja nenaglašenih samoglasnika, u prednaglasnom *i* u zanaglasnom položaju. Ako gubitkom nenaglašenoga samoglasnika nastaje istosložni suglasnički skup kojemu je jedan član sonant *r*, *l* ili *n*, sonant može postati slogotvoran.

– gubljenje *i* – *s**ɽ**m'ak* 'siromak', *žv'at* 'živad, domaće životinje', prez. 1jd *žv'im* 'živim', 1mn *žv'im**o***, rpr jd. s. *j'üz**n**alo* 'objedovalo', *kur'üz**n**ɛca* 'kukuruznica, suhe stabljike kukuruza', umanj. *p'alč**i**ka* 'paličica', *pr'ɛš**ɽ**ca* 'preslica', imp. 2mn *pr'itɛ* 'pridite, dođite', Nmn *t'ɛ**l**či* 'telići', *v'ɛv**ɛ**rca* 'vjeverica', *z'idan**ca*** 'podrum'; gubi se prednaglasno *i* u oblicima glagola 'imati' – inf. *m'ɛ**i**ti*, prez. 1jd *m'am* 'imam', rpr jd. ž. *m'ɛ**i**la* 'imala', m. *m'ɛ**u*** 'imao' (ali neg. prez. 1jd *n'imam*), te u glagolskom pridjevu radnom glagola *j'ɛ**i**ti* 'ići' jd. m. *š'ou* 'išao', ž. *š'l'a*, mn. m. *š'l'ɛ* 'išli', ž. *š'l'ɛ* 'išle'; ovamo pripadaju i glagoli druge vrste sa sufiksom *-ni-* u kojem fakultativno ispada *i* – *prɛp'og**n**i sɛ* 'prignuti se'

– gubljenje *e* – komp. Njd ž. *dɛbl'e**i**ja*, *pl'av**ɛ**n* 'plamen', *p**o**nd'e**i**lɛk* 'ponedjeljak', *št'rti* 'četvrti', *v**ɽ**t'ɛno* 'vreteno'; u nenaglašenom prefiks *pre-* – rpr jd. ž. *pr'd'ala* 'prodala'

– gubljenje *ě* – *sj'ati* ‘sijati’

– gubljenje *ə* – *n'əs* ‘danas’ (gubljenje cijeloga sloga), *gd'a* ‘kada’, *gd'ou* ‘tko’, *x'our* ‘tvor’ (gubljenje cijeloga sloga), *jědn'ajsti* ‘jedanaesti’, *j'en* ‘jedan’ (gubljenje slijeda *-də-*), *k'ašl'* ‘kašalj’, *l'axt* ‘lakat’, *l'akoŋ*, *n'ouft* ‘nokat’, *p'amęŋ*, *p'ęgŋ* ‘pedalj’, *šk'ęgŋ* ‘štagalj’, *škv'orc* ‘škvorac, čvorak’, *t'ork* (gubljenje prednaglasnoga sloga i odraza zanaglasnoga *ə*), *zd'ej* ‘sada’, Gjd *dn'eiva*, Nmn *dn'i*, Gmn *j'ajc*, *kom'arc*, Gmn *mr'avl'*, Gjd *ps'a*

– gubljenje *o* – Nmn *sł'd'ateki* ‘đurđice’; *ft'eiti* ‘htjeti’, u prezentskoj paradigmi gubi se cijeli slog – prez. 1jd *č'eim*, 2jd *č'ęš*, 3jd *čęi*, 1mn *č'eimə*, 2mn *č'ęte*, 3jd *č'ęjə*

– gubljenje *o* – *s'ürtka* ‘sirutka’, *z'arke* ‘zaruke’

– gubljenje *u* – *dr'g'ouč* ‘drugačije’

– Zanaglasni slogovi gube se u nekim brojevima na *-najst* – *s'ędnajst* ‘sedamnaest’, *osnajst* ‘osamnaest’, vjerojatno zbog udvojenih suglasnika *-nn-* (prema završnom *n < m* u *s'ędnę*, *ousŋ*).

Porijeklo

Naglašeni samoglasnici

<i>i</i>	< dugoga <i>i</i> u jedinom/zadnjem slogu (osim u nekim primjerima ispred <i>r</i>) – <i>b'ik</i> , <i>č'i</i> ‘kći’, prez. 3jd <i>kad'i</i> , <i>l'ist</i> ‘list; pismo’, <i>męŋ'ik</i> ‘međnik, međni kamen’, <i>ml'in</i> , <i>on'i</i> ‘oni (osobna zamjenica)’, <i>pas'tir</i> , <i>pęl'in</i> , rpr jd. m. <i>p'iu</i> ‘pio’, <i>s'in</i> , prez. 1jd <i>smej'im se</i> ‘smijem se’, <i>str'ic</i> , pridj. <i>t'ix</i> , <i>tr'i</i> , prez. 2jd <i>zmaj'iš</i> ‘zanjišeš, zatreseš’, <i>ž'ir</i>
	< <i>i</i> naglašenoga u progresivnom pomaku staroga prasl. cirkumfleksa – Gjd <i>xr'ži</i> , [<i>p'ou</i>] <i>noč'i</i> , <i>oč'i</i> ‘oči’, [<i>dv'ež</i>] <i>ređ'i</i> , Gjd <i>vřst'i</i>
	< <i>i</i> u nezadnjem slogu (osim u nekim primjerima ispred <i>r</i>) ishodišno naglašenoga pokraćenim starim prasl. akutom, neoakutom i neocirkumfleksom – rpr jd. ž. <i>govor'ila</i> , pril. <i>x'itro</i> , <i>x'iža</i> , rpr jd. m. <i>igrau</i> , <i>ijęk</i> ‘inje’, <i>iskra</i> , <i>istina</i> , prez. 1jd <i>išem</i> , <i>kob'ila</i> , <i>l'ipa</i> , <i>ml'inar</i> , <i>mql'iti</i> , <i>nos'iti</i> , <i>ot'iti</i> ‘otići’, prez. 3jd <i>p'ixa</i> ‘puše’, <i>p'iti</i> , prez. 3jd <i>podbr'ivļę se</i> , <i>podoj'iti</i> , prez. 2jd <i>pr'ideš</i> , <i>proš'iti</i> , <i>r'iba</i> , <i>r'isati</i> , pridj. jd. ž. <i>s'ita</i> , im. <i>s'ito</i> , <i>sl'iva</i> , <i>straš'ivęc</i> , prez. 3jd <i>sv'ita se</i> ‘sviće’, <i>s'ivęnka</i> ‘igla’, <i>vęl'iko</i> ‘mnogo, puno’, prez. 3mn <i>v'idiję</i> , <i>v'ilę</i> , <i>v'imę</i> , <i>vr'iskati</i> , rpr mn. m. <i>zeš'il'i</i> , <i>z'ibęla</i> ‘zipka’, <i>ž'ito</i>
	< <i>i</i> sekundarno naglašenoga na ishodišnoj prednaglasnoj dužini – Nmn <i>b'iki</i> , <i>č'islo</i> , <i>gl'ista</i> , <i>l'ice</i> , <i>p'isati</i> , <i>v'inę</i>
	< <i>i</i> naglašenoga starim prasl. cirkumfleksom na ishodišnom naglasnom mjestu – <i>imę</i>

	< <i>u</i> u jedinom/zadnjem slogu pred (istosložnim) <i>u</i> < <i>l</i> – rpr jd. m. <i>č'iu</i> 'čuo', rpr jd. m. <i>ob'iu</i> 'obuo', rpr jd. m. <i>z'iu</i> 'izuo'
<i>ę</i>	< kratkoga <i>i</i> u jedinom/zadnjem slogu – <i>d'em</i> 'dim', <i>ft'eč</i> 'ptica', <i>m'eš</i> 'miš', <i>n'eč</i> 'ništa', Nmn <i>ps'e</i> 'psi', pridj. <i>s'et</i> 'sit', rpr mn. m. <i>šl'e</i> 'išli' (pa i <i>n'et</i> 'nit', <i>štr'ek</i> 'konop')
	< <i>i</i> pred <i>r</i> u dijelu primjera – <i>cv'ern</i> 'konac', <i>kop'er</i> <i>komp'er</i> <i>kromp'er</i> 'krumpir', <i>M'erkeč</i> (hipokoristik od imena Mirko), <i>of'ic'er</i> , <i>vod'er</i> 'vodir, tobolac za brus s vodom'
	< u infinitivu <i>j'eti</i> 'ići' (ali usp. imp. 2jd <i>'idi</i> , 2mn <i>'idite</i> te prefigirani glagol <i>ot'iti</i> 'otići')
	< kratkoga <i>a</i> u jedinom/zadnjem slogu – komp. <i>d'eļ</i> 'dalje', <i>d'eš</i> 'dažd, kiša', <i>n'ajm'eļ</i> , <i>n'eš</i> 'danas', <i>p'eš</i> , <i>v'eš</i> 'sav', imp. 2jd <i>ž'eļ</i> 'žanji'
	< sekundarno naglašenoga <i>a</i> u nezadnjem slogu – prez. 3jd <i>cv'ete</i> , <i>d'eška</i> , Gjd <i>d'eža</i> , <i>dot'ekniti</i> , <i>m'eġla</i> , <i>m'exn</i> 'mahovina', <i>m'ekniti</i> 'maknuti', <i>net'ešę</i> 'natašte', Njd <i>p'eklo</i> 'pakao', <i>s'eļę</i> 'sajam', <i>sn'eša</i> , <i>šk'eġn</i> 'štagalj', <i>t'eđę</i> 'tada', <i>t'evno</i> 'tamno', imp. 2jd (<i>v</i>) <i>z'ęmi</i> 'uzmi' (ali i u prez. 2jd (<i>v</i>) <i>z'ęmeš</i> 'uzmeš', 1mn (<i>v</i>) <i>z'ęmešo</i>)
	< <i>a</i> možda pri tercijarnom naglasnom mjestu staroga prasl. cirkumfleksa – <i>k'ešno</i> , <i>l'exęk</i> , <i>l'exko</i> (za izražavanje mogućnosti)
	< kratkoga <i>e</i> u jedinom/zadnjem slogu – <i>j'ęn</i> 'jedan', <i>ž'ęp</i> 'džep'
	< sekundarno naglašenoga <i>e</i> u nezadnjem slogu – <i>b'ędro</i> (i Nmn <i>b'ędre</i>), prez. 3jd <i>b'ęre</i> , imp. <i>b'eri</i> , <i>č'ęlo</i> , <i>m'ędvet</i> 'medvjed; rovac', <i>m'ęja</i> 'živica (koja omeđuje dvorište)', <i>m'ękla</i> , GA <i>m'ęne</i> , prez. 3jd <i>n'eše</i> , rpr jd. ž. <i>n'ešla</i> , <i>n'esti</i> , prez. 3jd <i>p'ečę</i> , Ljd <i>p'eči</i> , inf. <i>p'eči</i> , rpr. jd. ž. <i>p'ękla</i> , mn. m. <i>p'ękli</i> (usp. jd. m. <i>p'ęko</i>), <i>pl'ęsti</i> , prez. 1mn <i>pl'ętęmo</i> , <i>pom'etati</i> , rpr jd. ž. <i>pn'ešla</i> , rpr jd. m. <i>pp'eļau</i> , inf. <i>r'eči</i> , rpr jd. ž. <i>r'ękla</i> (usp. jd. m. <i>r'ęko</i>), <i>reš'ęto</i> , <i>s'ęlo</i> , <i>s'ęstra</i> , <i>sl'ež'ęna</i> , GA <i>t'ębe</i> , <i>t'ęči</i> , <i>t'ęle</i> , <i>t'ęta</i> , Ljd <i>vr't'ęni</i> 'vretenu', <i>zd'ęneč</i> , <i>z'ęmļa</i>
	< <i>e</i> u nezadnjem slogu u dijelu primjera primarno naglašenoga ili u potencijalno nejasnim naglasnim uvjetima – Nmn <i>b'ędre</i> , rpr jd. m. <i>č'ęsau</i> , prez. 2mn <i>č'ęšetę</i> , prez. 3jd <i>m'ečę</i> 'baca', rpr jd. m. <i>m'ętau</i> , imp. 2jd <i>poč'ęši</i> , Nmn <i>r'ębre</i> , <i>veš'ęlję</i> , prez. 1jd <i>ž'ęnem</i> (od inf. <i>gn'ati</i>)
	< <i>e</i> vjerojatno pri tercijarnom naglasnom mjestu staroga prasl. cirkumfleksa – <i>d'ęšet</i> , <i>d'ęvet</i> , <i>r'ęmen</i>
	< kratkoga <i>ę</i> u jedinom/zadnjem slogu – rpr jd. m. <i>kl'eų</i> 'kleo', zamj. A (<i>pred</i>) <i>m'ęj</i> '(pred) mene', <i>v'eč</i> 'više', <i>z'ęt</i> 'zet, kćerin muž'
	< sekundarno naglašenoga <i>ę</i> (ishodišno kratkoga <i>i</i> dijelom ishodišno dugoga) u nezadnjem slogu (penultimi) – <i>gr'ęda</i> , <i>j'ęčmen</i> 'ječam', <i>j'ęzik</i> , <i>m'ęxęk</i> , <i>t'ęžęk</i> , <i>ž'ęjn</i> 'žedan' (ali i u <i>ž'ęta</i>)

	< kratkoga ishodišno naglašenoga <i>ę</i> u antepenultimi – <i>d'ęęļa</i> ⁹
	< kratkoga <i>ę</i> u jedinom/zadnjem slogu – <i>d'ęt</i> ‘muškarac; muž’, rpr jd. m. <i>ft'ęu</i> ‘htio’, <i>xr'ęn</i> , rpr <i>m'ęu</i> ‘imao’, <i>s'ęm</i> ‘simo, ovamo’
	< <i>ę</i> u sekundarno i ishodišno naglašenoj penultimi u nekoliko primjera – <i>br'ękčęk</i> , <i>d'ęca</i> , <i>d'ękl'ę</i> ‘djevojka’, <i>smr'ękva</i> , <i>t'ęsę</i> ‘tijesan’
	< ishodišno naglašenoga <i>ę</i> u antepenultimi – <i>d'ęlati</i> , umanj. <i>m'ęrica</i> ‘mjerica’, Ljd <i>m'ęsęci</i> (prema Njd <i>m'ęisęc</i>), <i>s'ękati</i> ‘sjeći’, plt <i>t'ęmęęę</i> ‘tjeme’
	< u <i>pov'ęsmo</i>
<i>ej</i>	< dugoga <i>ę</i> uz nazale u jedinom/zadnjem slogu – <i>boł'ęin</i> ‘bolestan’, <i>d'ęin</i> ‘dan’, <i>p'ęin</i> ‘panj’
	< ishodišno naglašenoga novoakutiranoga <i>ę</i> uz nazale u nezadnjem slogu – pridj. <i>m'ęiji</i> ‘manji’, <i>m'ęiša</i> ‘misa’, <i>t'ęinko</i> ‘tanko’, prez. 1mn <i>ž'ęijęmo</i> ‘žanjemo’ (ali prez. 2jd (<i>v</i>) <i>z'ęmęš</i> ‘uzmeš’, 1mn (<i>v</i>) <i>z'ęmęmo</i>)
	< ishodišno naglašenoga novoakutiranoga <i>ę</i> u <i>p'ęisji</i> ‘pasji’
	< dugoga <i>e</i> uz nazale u jedinom/zadnjem slogu – prez. 1jd <i>č'ęim</i> (s analoškim nastavkom; usp. u nenaglašenom položaju u negiranom liku 1jd <i>n'ęičom</i>), <i>m'ęit</i> ‘međ’
	< dugoga <i>e</i> u jedinom slogu u <i>j'ęiš</i> ‘jež’, Nmn <i>j'ęiži</i>
	< <i>e</i> uz nazale u zadnjem slogu naglašenom progresivnim pomakom staroga prasl. cirkumfleksa – <i>gręb'ęin</i>
	< primarno naglašenoga <i>e</i> uz nazale u nezadnjem slogu – <i>m'ęiļa</i> ‘brašno’, Njd <i>n'ęibo</i> ‘nebo’, <i>n'ęigdō</i> ‘netko’, rpr jd. m. <i>n'ęisō</i> ‘nosio’ (usp. jd. ž. <i>n'ęsla</i>), <i>om'ęijęk</i> ‘omeđak, kosa međa među zemljišnim posjedima’, <i>sm'ęitję</i> , prez. 3jd <i>ž'ęini sę</i>
	< primarno naglašenoga <i>e</i> u nezadnjem slogu u pridj. <i>d'ęisni</i> ‘desni’
	< dugoga <i>ę</i> uz nazale u jedinom/zadnjem slogu – prez. 1jd <i>gr'ęim</i> , Gmn <i>pęn'ęis</i>
	< dugoga <i>ę</i> uz nazale u nezadnjem slogu – prez. 1mn <i>gr'ęimō</i>
	< dugoga <i>ę</i> u jedinom/zadnjem slogu – <i>br'ęik</i> , <i>br'ęist</i> , <i>cv'ęit</i> , <i>dv'ęi</i> ‘dvije’, prez. 1jd <i>j'ęim</i> ‘jedem’, sup. <i>j'ęist</i> , <i>kl'ęit</i> , <i>l'ęis</i> ‘drvo’, Gmn <i>m'ęist</i> , <i>pr'ęik</i> ‘prijeko’, <i>r'ęič</i> , <i>sn'ęik</i> , <i>sv'ęit</i> , <i>tr'ęiš</i> ‘trijeska, skala, iver’, prez. 1jd <i>v'ęim</i> ‘znam’, (<i>pō</i>) <i>zv'ęidi</i> (<i>j'ęti</i>) ‘ići (što) doznati’, <i>žl'ęip</i> ‘žlijeb’

⁹ U privatnoj korespondenciji Tjaša Jakob navodi da njezin izvorni govornik iz Huma na Sutli u „djetelina” ima „široko” tj. otvoreno *ę*.

	< <i>ě</i> u nezadnjem slogu ishodišno naglašenoga pokraćenim starim prasl. akutom, neoakutom i neocirkumfleksom, u većini primjera – imp. 2jd <i>b'ejži</i>, pridj. Njd ž. <i>br'eija</i> 'bređa', <i>br'eiskva</i>, <i>c'eista</i>, <i>cv'eitję</i>, Gjd <i>člov'eika</i>, komp. Njd ž. <i>dębl'eija</i>, prez. 3jd <i>d'eila</i>, prez. 3jd <i>dreimļę</i>, rpr jd. ž. <i>gor'eila</i>, <i>gor'eiti</i>, prez. 3mn <i>j'eijo</i> 'jedu', prez. 2mn <i>j'eistę</i> 'jedete', <i>j'eisti</i>, <i>kol'eino</i>, plt <i>l'eitę</i> 'godovi (u drvu)', <i>l'eito</i>, <i>l'eitos</i>, Nmn <i>mędv'eidi</i>, rpr jd. ž. <i>m'eila</i> 'imala', rpr mn. m. <i>m'eil'i</i> 'imali', <i>m'eira</i> 'mjera', prez. 3jd <i>m'eiri</i> 'mjeri', <i>m'eisņc</i> 'mjeseć', <i>m'eisto</i>, <i>m'eiti</i> 'imati', <i>mr'eiza</i>, <i>nęd'eila</i>, plt <i>n'eiderję</i> 'njedra', <i>ņev'eista</i>, <i>obl'eika</i> 'odjeća', Nmn <i>or'eixi</i>, <i>otpr'eiti</i>, plt <i>p'einę</i> 'pjena', prez. 3jd <i>pop'eivļę</i>, imp. 2jd <i>poš'eiči</i>, rpr jd. m. <i>poš'eikau</i> 'posjekao', <i>pl'eiti</i> 'plijeviti', <i>r'eipa</i> 'repa', prez. 1jd <i>r'eizęm</i>, <i>sęd'eiti</i>, prez. 1mn <i>s'eijęmo</i>, <i>s'eimę</i>, <i>s'einca</i> 'sjena', <i>str'eixa</i>, plt <i>tęl'eigę</i>, <i>tr'eiti</i> 'trti', <i>v'eiję</i> 'granje', <i>v'eitęr</i>, <i>vl'eiči</i>, prez. 3jd <i>vr'eiję</i>, <i>vr'eiti</i> 'vreti', prez. 2jd <i>z'eišę</i> 'zijeća', pridj. <i>zr'eil'i</i>, <i>žęl'eizo</i>, <i>žr'eiti</i>
	< <i>ě</i> sekundarno naglašenoga na ishodišnoj prednaglasnoj dužini – <i>b'eil'iti</i> 'bijeliti, guliti', <i>bl'eitva</i> 'dlijeto', <i>c'eilo</i>, <i>d'eitę</i>, <i>kl'eišę</i> 'kliješta', <i>ml'eiko</i>, <i>p'eisęk</i>, <i>povr'eislo</i>, <i>r'eitko</i>, <i>sr'eida</i>, <i>st'eina</i> 'zid', <i>str'eila</i> 'strijela, munja', <i>sv'eiča</i>, Nmn <i>zv'eizdę</i>
	< <i>ě</i> naglašenoga starim prasl. cirkumfleksom na ishodišnom naglasnom mjestu – <i>dr'eivo</i>, <i>s'eino</i>, <i>t'eilo</i>, <i>t'eisto</i>, <i>vr'eimeę</i>
	< u <i>skl'eip</i> 'zglob'
<i>ę</i>	< dugoga <i>a</i> u jedinom/zadnjem slogu uz nenazale – <i>v'ęs</i> 'selo' (tu vjerojatno pripada i <i>š'ęp</i> 'uštap')
	< dugoga <i>e</i> u jedinom/zadnjem slogu uz nenazale – prez. 3jd [<i>č'ęi</i>] 'hoće' (za dvoglas v. odjeljak o realizaciji), Ajd <i>č'er</i>, <i>l'ęt</i> 'led', <i>p'ęč</i>, <i>š'ęst</i>
	< kratkoga <i>e</i> uz nenazale u <i>fs'ę</i> 'sve', <i>kl'ę</i> 'tlo'
	< <i>e</i> u zadnjem slogu naglašenoga u progresivnom pomaku staroga prasl. cirkumfleksa – <i>pap'ęu</i>, <i>več'er</i>, <i>veš'ęu</i>
	< <i>e</i> uz nenazale u nezadnjim slogovima ishodišno naglašenoga kratkim i dugim neoakutom te neocirkumfleksom – prez. 3mn <i>č'ęjo</i> 'hoće', Gjd <i>č'ęri</i>, <i>dęb'ęli</i>, <i>įč'ęreę</i> 'jučer', <i>gr'ęblica</i> 'grebljica, naprava za razgrebanje pepela', zamj. Gjd <i>k'ęrega</i> 'koteroga, kojega', zamj. <i>k'ęri</i> 'koteri, koji', plt N <i>ņęb'ęseę</i>, rpr jd. m. <i>p'ęko</i> 'pekao', <i>p'ęrję</i>, plt <i>pl'ęčeę</i> 'pleća', rpr jd. m. <i>r'ęko</i>, <i>s'ędmi</i>, <i>s'ędņ</i> 'sedam', <i>s'ęsti</i>, <i>t'ęčęk</i> 'tetak', <i>tr'ęči</i>, <i>več'ęrja</i>, komp. <i>v'ęči</i>, <i>z'ęl'ę</i> 'zelje, kupus'
	< dugoga <i>ę</i> uz nenazale u jedinom/zadnjem slogu – rpr jd. m. <i>fs'ęu sę</i> 'sjeo', prez. 2jd <i>gr'ęš</i>, rpr jd. m. <i>kl'ęu</i>, <i>p'ęt</i>, rpr jd. m. <i>prj'ęu</i> 'primio', <i>r'ęp</i>, <i>r'ęt</i> 'red', pridj. <i>sv'ęt</i>, sup. <i>tr'ęst</i>, rpr jd. m. (<i>v</i>)<i>z'ęu</i> 'uzeo'

	< e sekundarno naglašenoga u <i>čv'ela</i> 'pčela'
	< e u nezadnjim slogovima uz nenazale ishodišno naglašenoga pokraćenim starim prasl. akutom, neoakutom i neocirkumfleksom – <i>dęš'ęti</i> , <i>dęv'ęti</i> , prez. 3jd <i>fs'ęde sę</i> 'sjedne' (vjerojatno analogijom i u inf. <i>fs'ęsti sę</i>), <i>gov'ędina</i> , plt <i>j'ętrę</i> 'jetra', <i>k'ędnę</i> 'tjedan', rpr jd. m. <i>kl'ęla</i> , <i>kl'ęti</i> , <i>kl'ętva</i> , <i>p'ęgnę</i> 'pedalj', <i>pop'ęti sę</i> , tpr Njd ž. <i>pož'ęta</i> , <i>pr'ęja</i> 'pređa', rpr jd. ž. <i>pr'ęla</i> , <i>pr'ęsl'ica</i> , <i>pr'ęsti</i> , <i>prj'ęti</i> , <i>sr'ęčņ</i> , komp. <i>t'ęža</i> , rpr jd. m. <i>tr'ęšo</i> , <i>tr'ęsti</i> , pridj. komp. <i>v'ęči</i> (usp. pril. <i>v'ęč</i>), inf. (<i>v</i>) <i>z'ęti</i> , <i>zadž'ęti</i> 'početi', <i>ž'ęja</i> 'žeda', rpr mn. m. <i>ž'ęli</i>
	< dijelom od e sekundarno naglašenoga na ishodišnoj prednaglasnoj dužini – prez. 3mn <i>gr'ęjo</i> , prez. 2mn <i>gr'ęste</i> , <i>p'ęta</i> , <i>p'ęteķ</i> , prez. 2jd <i>pr'ędeš</i> , <i>sv'ęteķ</i> , <i>zv'ęzati</i> (i <i>z'ępsti (koga)</i>)
	< ě u plt <i>p'ęnezi</i> , <i>poř'ędati</i> (prema prez. 1jd <i>poř'ęidam</i>), <i>v'ęrvati</i> 'vjerovati', prez. 1jd <i>v'ęrjęm</i> , <i>zv'ęr</i> 'zvijer', Nmn <i>zv'ęri</i>
	< kratkoga a uz j – <i>x'ęjdi</i> 'idi', <i>j'ęs</i> 'ja', <i>j'ęsęn</i> 'jasen (bot.)', <i>zd'ęj</i> 'sad'
	< kratkoga a u jedinom/zadnjem slogu, nesustavno – <i>on'ęk</i> 'onako' (ali samo <i>k'ak</i> 'kako'), rpr jd. m. <i>opr'ęu</i> 'oprao', <i>pr'ęf</i> 'pravo', <i>r'ęt</i> 'rad(o)', <i>t'ęk</i> 'tako', <i>-kręt</i> '-krat, -put' (u priložnim količinskim složenicama), npr. <i>j'ęnkr'ęt</i> 'jedankrat, jedanput', <i>veř'ikokr'ęt</i>
	< u rpr jd. m. glagola <i>ot'iti</i> – <i>od'ęšo</i> 'otišao' (ali usp. ž. <i>od'ęšla</i> , mn. m. <i>od'ęšli</i>)
a	< a, kratkoga i dugoga, u jedinom/zadnjem slogu – <i>br'at</i> , <i>d'auč</i> 'daleko', (<i>j'ęty</i>) <i>dęm'au</i> '(ići) doma', <i>gl'at</i> 'glad', <i>xl'at</i> 'hlad', <i>xr'ast</i> , <i>l'axt</i> 'lakat', <i>mr'as</i> , <i>p'auč</i> 'palac', <i>popl'at</i> , Gjd <i>ps'a</i> , sup. <i>sj'at</i> , rpr jd. m. <i>st'au</i> 'stajao', <i>vr'at</i>
	< a naglašenoga u progresivnom pomaku staroga prasl. cirkumfleksa – Gjd <i>bog'a</i> , [<i>biti</i>] <i>dom'a</i> , <i>kor'ak</i> , <i>obl'ak</i>
	< a u nezadnjim slogovima ishodišno naglašenoga pokraćenim starim prasl. akutom, neoakutom i neocirkumfleksom – <i>b'aba</i> 'žena; supruga', pridj. <i>bog'ati</i> , inf. <i>br'ati</i> , <i>g'avran</i> , <i>gl'ob'ađa</i> 'gljiva', prez. 1mn <i>xr'animo</i> , <i>k'ača</i> , <i>kaš'lati</i> , <i>kr'ava</i> , <i>lačņ</i> 'lačan, gladan', <i>l'ani</i> , <i>max'al'ę</i> , <i>maj'ati</i> 'mahati; njihati', pril. <i>m'ajękino</i> 'malo', <i>m'aša</i> 'mast', prez. 1jd <i>ml'atim</i> , <i>mr'avla</i> 'mrav', prez. 3jd <i>p'ade</i> 'padne', <i>p'alica</i> , <i>p'asti</i> , <i>p'azdoxa</i> , <i>pl'axta</i> , <i>poj'ata</i> , <i>pr'ase</i> , <i>r'aca</i> , zb. im. <i>s'adję</i> , <i>sj'ati</i> 'sijati', Nmn <i>sk'al'ę</i> 'skale, trijske', <i>sr'aka</i> , komp. <i>st'areša</i> , <i>st'ari</i> , plt <i>vr'ate</i> 'vrata', <i>ž'al'ęnę</i>
	< a sekundarno naglašenoga na ishodišnoj prednaglasnoj dužini – <i>br'ada</i> , <i>gl'ava</i> , <i>pl'ačati</i> 'plaćati; platiti', <i>v'apn'ęll'apn'ę</i> , <i>vr'abęc</i>
	< a u nezadnjem slogu u prez. 3mn <i>m'ajo</i> 'imaju'

	< ə iza početnoga l u l'an, l'aš 'laž'
	< ə u s'apniti 'šapnuti'
	< ě ispred (istosložnoga) u < l – rpr jd. m. j'au 'jeo'
	< ø pred r u 'arja 'rđa'
	< kontrakcijom -oja-, -aja- – rpr jd. m. b'au 'bojao', p'as 'pojas', st'ati 'stajati', rpr jd. m. st'au 'stajao'
	< u glagolu dj'ati 'djete, staviti', rpr jd. ž. dj'ala, m. dj'au (ali prez. 1jd d'ęnem)
	< u pridj. Njd ž. gr'ajnka 'goraka'
au	< dugoga o uz nenazale u jedinom/zadnjem slogu – (nagl.) prez. 3jd b'au 'bude' (usp. 1jd b'oum 'budem' uz nazal), fsep'os'au 'posvud', g'au'st, k'aus 'kus, komad', k'au't 'kut', k'au't 'kud', kl'au'p 'klupa', p'au't, po's'au'dva 'posuda; posuđe', s'au't 'sud, bačva (veća)', t'au'p, t'au't 'tud', vr'au'č, z'au'p 'zub'
	< o naglašenoga u progresivnom pomaku staroga prasl. cirkumfleksa – Nmn go'l'au'bi, go'l'au'p 'golub', pe'r'au't 'perut, krilo'
	< o uz nenazale u nezadnjim slogovima ishodišno naglašenoga pokraćenim starim prasl. akutom, neoakutom i neocirkumfleksom – b'au'bn 'bubanj', imp. 2jd b'au'di 'budi', prez. 3mn b'au'jo 'budu', g'au'ska, g'au'sl'e, x'au'sta 'husta, šuma', Lmn (po) kl'au'pax, prez. 3jd p'au'či 'pukne', p'au'pek, po'r'au'čaje 'zaručenje, vjenčanje', st'au'pa, zb. im. umanj. š'au'čić 'sitnije drvlje (obično za ogrjev)', v'au'gl 'ugao', pridj. v'au'ski 'uski', komp. Njd s. v'au'že, pridj. Njd s. vr'au'če, prez. 1jd zast'au'pim 'razumijem', Ljd/Nmn z'au'bi, žel'au'dec 'želudac'
	< o uz nenazale sekundarno naglašenoga na ishodišnoj prednaglasnoj dužini – k'au'pati 'kupati', pridj. Gjd ok'r'au'gl'ęga, Nmn p'au'ti, po'dr'au'biti, po's'au'diti 'posuditi', r'au'bec, r'au'ka, s'au'dec, s'au'sęda, s'au'sęt 'susjed', pridj. Njd ž. t'au'pa
	< u imenima B'au'č 'Boč, nedaleka slovenska gora', Kl'au'že '(predio Huma na Sutli)', S'au'kla 'Sutla, rijeka', Ze'l'au'k 'Zalug, mjesto na humskom području'
	< u c'au'ta 'tekstilni predmet', rpr jd. ž. pr'au'bala 'iskušala, probala', r'au'ža 'ruža, cvijet; kriješta', šob'au'lje 'šibljje, pruce', šv'au'gor 'šogor, mužev brat'
	< na mjestu l u st'au'p 'stup' (možda analogijom prema Njd st'au'pa 'stupa')

o	< kratkoga o u jedinom/zadnjem slogu – <i>b'op</i> 'bob', <i>d'ol</i> 'dolje', <i>g'or</i> 'gore', <i>gr'ost</i> , <i>k'oŋ</i> 'konj', <i>k'oš</i> , <i>kr'of</i> 'krov', <i>m'ol</i> 'moljac', <i>n'oš</i> 'nož', <i>p'ot</i> , Dmn <i>ps'om</i> 'psima', <i>sn'op</i> , <i>str'op</i> , <i>t'ork</i> 'utorak', <i>tv'or</i> 'tvor, čir', <i>v'ol</i>
	< sekundarno naglašena o u nezadnjim slogovima – <i>č'l'ovek</i> , <i>g'ora</i> , rpr jd. m. <i>gov'oro</i> , Ijd/Dmn <i>k'oŋom</i> , <i>k'ol'ek</i> 'kolac', prez. 1jd <i>k'opl'em</i> 'kopam', <i>k'ošec</i> , Gjd <i>k'oša</i> , <i>k'otec</i> 'kotac, nastamba za svinje', <i>m'otika</i> , 'oča 'otac', <i>od'ovec</i> , 'okno, 'orex, 'osa, 'osl 'osao, magarac', 'otrok, 'oves 'ovas, zob', Gjd <i>pl'ota</i> , Ljd (<i>ne</i>) <i>p'odi</i> 'na podu', <i>p'osl</i> 'posao', <i>p'otok</i> , <i>šir'oka</i> 'široka; noseća', <i>v'oda</i>
	< ə u rpr jd. m. <i>š'ou</i> 'išao'
	< u naglašenom nastavku -oj instrumentala jednine nekih imenica ženskoga roda te nekih zamjenica – <i>košt'oj</i> , <i>meŋ'oj</i> , <i>soč'oj</i> 'sobom', <i>toč'oj</i> 'tobom'
	< o u antepenultimi, ishodišno i sekundarno naglašenoj, u nekim primjerima – <i>g'osanca</i> 'gusjenica', umanj. <i>g'oskica</i> , Ajd <i>k'odeŋo</i> , <i>p'očiti</i> 'puknuti', <i>r'običa</i> 'rubaca, košulja', Imn (z) <i>r'okami</i> , <i>st'opiti</i>
	< u zamj. I (s) <i>k'om</i> '(s) kim'
ou	< dugoga o u jedinom/zadnjem slogu – <i>Br'out</i> 'Brod, dio Huma uz Sutlu', <i>d'oum</i> , <i>gd'ou</i> 'tko', <i>k'oust</i> , <i>n'ouč</i> , Gmn <i>n'ouk</i> 'nogū', <i>n'ous</i> , <i>pl'out</i> , <i>st'ou</i> , <i>v'ous</i> 'voz, natovarena kola', <i>zv'oun</i>
	< o naglašena u progresivnom pomaku staroga prasl. cirkumfleksa – <i>koč'out</i> , <i>koč'ouš</i> , Nmn <i>koč'ouši</i> , <i>meš'ou</i>
	< o u nezadnjim slogovima ishodišno naglašena kratkim i dugim neoakutom te neocirkumfleksom – <i>bęzg'ouvina</i> , <i>b'ouži</i> 'božji', rpr jd. m. <i>d'oubo</i> 'dobio', Gjd <i>d'ouma</i> , rpr jd. m. <i>ft'oupo se</i> , <i>g'ourja</i> , <i>k'ouža</i> 'koža; kora (na stablu)', <i>kv'oučka</i> , rpr jd. m. <i>m'ougo</i> 'mogao', <i>m'ouker</i> , prez. 1jd <i>m'oul'im</i> , 'ousŋ 'osam', 'outka 'otka, naprava za čišćenje pluga', <i>poč'ouva</i> , Ljd <i>poč'ouki</i> , prez. 1jd <i>pr'ousim</i> , <i>sn'ouči</i> 'sinoć, prošle noći', <i>soč'outa</i> , <i>sv'oura</i> , <i>šk'ourja</i> 'kora na kruhu', <i>v'oula</i> , prez. 3jd <i>v'ouzi se</i> , pril. <i>zg'ouda</i> 'zgodna, rano'
	< o sekundarno naglašena u <i>n'ouga</i> 'noga'
	< o u penultimi ishodišno naglašena kratkim starim prasl. cirkumfleksom u riječima s otvorenom ultimom, u kojima, kako pokazuje samoglasnik, nije mijenjano naglasno mjesto, nego je došlo do duženja na ishodišnom naglasnom mjestu – Njd <i>k'oulo</i> 'kolo, kotač', <i>n'ouft</i> 'nokat', Njd <i>ouko</i> 'oko' (usp. Nmn <i>oči</i>)

	< dugoga <i>o</i> uz nazale u jedinom/zadnjem i u nezadnjim slogovima – zamj. A <i>ȳou</i> ‘nju’, rpr jd. m. <i>m'oučō</i> ‘mućio’, <i>m'ouka</i> ‘muka’, <i>m'ouš</i> , <i>m'outiti se</i> ‘igrati se, zabavljati se’, <i>n'outē</i>
	< dugoga <i>l̥</i> u jedinom/zadnjem slogu – Gmn <i>b'ouχ</i> , <i>k'ouk</i> , <i>p'ouš</i> ‘puž’, <i>v'ouk</i> , <i>ž'ouč</i> , pridj. Njd m. <i>ž'out</i> ‘žut’
	< <i>l̥</i> u nezadnjim slogovima ishodišno i sekundarno naglašenima – <i>b'ouxa</i> , prez. 3jd <i>k'oučē se</i> ‘štuca se’, prez. 3jd <i>k'oune</i> , 3mn <i>k'ounejo</i> , <i>pr'd'ougo</i> ‘predugo’, <i>s'ouncē</i> , <i>s'ouza</i> , <i>st'oučēno</i> , rpr jd. m. <i>t'ouko</i> ‘tukao’, <i>v'ouna</i> , <i>ž'ouna</i> , <i>ž'outi</i>
	< u <i>č'ouba</i> ‘usna’
<i>u</i>	< na mjestu <i>o</i> u <i>gr'ujzdjē</i> (uz <i>gr'ōjzdjē</i>), <i>'ujšter</i> ‘oštar’
	< kratkoga <i>l̥</i> u <i>p'un</i> , <i>p'una</i>
	< u slijedu <i>vu</i> od prijedloga/prefiksa <i>və</i> u nekim primjerima – prez. 3jd <i>v'udre</i> ‘udari’
	< <i>i</i> u zb. im. <i>sl'uvjē</i> ‘šljivje, šljivik’
	< u priložnoj čestici uz zamjenice <i>g'ut</i> ‘god’ (npr. <i>gd'ou g'ut</i> ‘tko god’)
	< u riječima stranoga ili onomatopejskoga porijekla te u preuzetima iz književnoga jezika – <i>k'ukafca</i> ‘kukavica’, <i>k'um</i> , <i>k'upica</i> ‘čaša’, umanj. <i>k'upička</i> ‘čašica’, <i>l'ujtra</i> ‘ljestve’, <i>štr'udl̥</i>
<i>ö</i>	< kratkoga <i>u</i> u jedinom/zadnjem slogu – <i>k'öp</i> , <i>kr'öχ</i> , <i>l'ök</i> ‘lük’, <i>pl'ök</i> ‘plug’, Djđ <i>ps'ö</i> ‘psu’, <i>t'ö</i> ‘tu’
	< <i>u</i> u nezadnjem slogu u <i>j'ötre</i> ‘sutra’, <i>prekj'ötre</i> ‘preksutra’, <i>m'örva</i> ‘murva’
	< u slijedu <i>vö</i> od ishodišnoga <i>və-</i> u <i>v'ön</i> ‘van’, <i>v'öne</i> ‘vani’ (ovamo vjerojatno pripada i <i>v'önda</i> ‘možda’)
	< <i>e</i> u rijetkim primjerima – <i>v'ölk</i> ‘velik’, <i>v'ölka</i> (npr. <i>v'ölka v'öda</i> ‘rijeka’), <i>Jözös</i> ‘Jezus, Isus’
	< kratkoga <i>o</i> u ultimi, vjerojatno pod utjecajem nazala u pretpostavljenome <i>o > u > ö</i> , u <i>gn'ö</i> ‘dno’, <i>sn'ö</i> ‘san’ (za srednji rod usp. i Njd <i>p'eklo</i> ‘pakao’)
	< <i>o</i> uz <i>r</i> u Ajđ <i>f'örmō</i> ‘oblik’, <i>f'örtux</i> ‘pregača’, <i>gr'öjzdjē</i> (uz <i>gr'ujzdjē</i>) te u <i>k'ölkō</i> ‘koliko’
	< u <i>kc'ö</i> ‘k tomu, uz to’
<i>ü</i>	< dugoga <i>u</i> u jedinom/zadnjem slogu – <i>br'üs</i> , <i>gl'üχ</i> , <i>kl'üč</i> , <i>kl'ün</i> , <i>l'ük</i> ‘lug (pepeo s vodom)’, <i>max'ür</i> ‘mjehur’, <i>past'üχ</i> , <i>r'üt</i> ‘rudo’, <i>s'üχ</i> , <i>vn'ük</i> , <i>vrt'ül</i> ‘vrtlog, vir’, <i>ž'ül</i>

	< <i>u</i> u nezadnjem slogu ishodišno naglašenoga pokraćenim starim prasl. akutom, neoakutom i neocirkumfleksom – pril. <i>č'ūdno</i> , rpr jd. ž. <i>č'ūla</i> , <i>č'ūti</i> , <i>dr'ūgi</i> , prez. 2mn <i>f'üčkatę</i> , <i>j'ütro</i> , <i>koř'üza</i> 'kukuruz', prez. 3mn <i>koš'üvļęjo</i> 'ljube', Gjd <i>kr'üxa</i> , pridj. <i>kr'üšna</i> , prez. 3jd <i>k'üxa</i> , <i>k'üxiņa</i> , prez. 3jd <i>k'üję</i> , <i>k'üšar</i> 'gušter', Nmn <i>k'üšęri</i> (!), <i>k'ütina</i> 'dunja', Nmn <i>ļ'ükņęę</i> , prez. 1jd <i>n'ücam</i> , <i>ob'ütalo</i> 'obuća', <i>ob'üti</i> , rpr jd. m. <i>otpot'üvau</i> 'otputovao', prez. 3jd <i>otr'üję</i> , prez. 3jd <i>pl'üję</i> , <i>p'üra</i> , rpr jd. m. <i>p'üsto</i> 'pustio', prez. 3jd <i>p'üša</i> 'pušta', <i>p'üšati</i> 'ostavljati', <i>s'üša</i> , <i>tr'ücati</i> 'siliti, nagovarati', <i>t'üdi</i> 'također', <i>vn'üki</i> , imp. 2jd <i>v'ügni</i> 'ugni, makni', <i>v'üjčęk</i> 'ujak', <i>v'üstę</i> 'usta', prez. 1jd <i>z'üjęm</i> , <i>z'üti</i>
	< <i>u</i> sekundarno naglašenoga na ishodišnoj prednaglasnoj dužini – <i>fk'üriti</i> , <i>j'üxa</i> , pridj. <i>š'üplo</i> 'šuplje'
	< <i>u</i> ishodišno naglašenoga starim prasl. cirkumfleksom – pril. <i>x'üdo</i> 'jako', NA <i>ļ'üdi</i>
	< početnoga <i>və-</i> u slijedu <i>vü</i> – <i>v'üš</i> 'uš', Nmn <i>v'üši</i>
	< sekundarno naglašenoga <i>o</i> u <i>v'üjgn</i> 'oganj'
	< <i>i</i> uz <i>r</i> u <i>s'ürtka</i> 'sirutka'
	< <i>ļ</i> u <i>ž'üxko</i> 'gorko'

Naglašeni slogotvorni sonant

<i>r</i>	< <i>r</i> dugoga i kratkoga – <i>č'řf</i> , <i>č'řn</i> , <i>čv'řst</i> , rpr jd. m. <i>d'řžau</i> , <i>g'řm</i> , rpr jd. ž. <i>xm'řla</i> 'umrla', <i>k'řšen</i> 'kršten', rpr jd. m. <i>otp'ř</i> , <i>p'řsę</i> 'prsa', <i>s'řcę</i> , <i>s'řp</i> , <i>t'řs</i> , pridj. <i>t'řt</i> 'tvrđ', <i>v'řx</i> , <i>v'řt</i> , <i>v'řxę</i> , <i>v'řtati</i> , prez. 3jd <i>v'řžę</i> 'vrže, baci', <i>ž'řmļę</i> 'žrvanj' (ali 'arja 'hrđa')

Nenaglašeni samoglasnici

<i>i</i>	< <i>i</i> dugoga i kratkoga – GAjd <i>Iv'ana</i> , <i>pij'an</i> , prez. 3jd <i>tiš'iję</i> , <i>vis'ęka</i> ; prez. 1jd <i>ml'atim</i> , rpr mn. m. <i>or'al'i</i> , <i>št'iri</i> , <i>tr'avnik</i> , <i>vn'üčica</i> 'unuka', Nmn <i>z'auþi</i> ; u DLjd imenica svih rodova – <i>dr'ejvi</i> , <i>l'axti</i> , <i>louki</i> , <i>pr'agi</i> , <i>r'auki</i> , <i>s'ęmi</i> 'sajmu', <i>s'ini</i> , <i>sn'eigi</i> , <i>stop'al'i</i> , <i>vr'emęni</i> , <i>v'řxi</i> , <i>vřt'ęni</i> , <i>v'üxi</i> , <i>z'idi</i> , <i>zv'irki</i>
	< u <i>ębidv'ej</i> 'obadvije, obje', <i>ębidv'a</i> 'obadva, oba'
	< u <i>r'ębiča</i> 'rubaća, košulja'
	< prednaglasnoga <i>u</i> u slogu neposredno pred naglašenim <i>i</i> – prez. 3jd <i>gib'i</i> 'gubi', <i>liš'ina</i> 'ljuska', rpr mn. m. <i>pist'ili</i> 'pustili', prez. 1jd <i>pist'im</i> 'pustim', <i>spist'iti</i> 'poraspustiti', <i>vič'iti</i> 'učiti', <i>zgib'ila</i> 'izgubila' (ali: <i>pošoš'iti</i> , rpr jd. s. <i>pošoš'ilo</i>)

	< zanaglasnoga <i>u</i> u <i>n'avik</i> , vjerojatno analogijom prema <i>vič'iti</i> (zabilježeno u svezi <i>gr'ę v n'avik</i> 'ide na nauk')
	< u sufiksu <i>-ni-</i> pri glagolima II. vrste – <i>fš'ipniti</i> 'uštipnuti', <i>k'apniti</i> , <i>m'ękniti</i> , <i>š'apniti</i> , <i>posl'uxniti</i> , <i>zdl'igniti</i> (nenaglašeno <i>-i-</i> u sufiksu fakultativno ispada tvoreći <i>-ŋ-</i>)
ę	< nenaglašenoga <i>ə</i> (primarnoga i sekundarnoga) – <i>bęzg'ouvin</i> a, prez. 3jd <i>dęn'i sę</i> , <i>dęž'ouvn</i> i 'daždveni, kišni', <i>kęsn'eiję</i> , I <i>męn'oj</i> 'mnom(e)', rpr jd. s. <i>sęjal'ę</i> 'sanjalo'; Gmn <i>d'ęsęk</i> , <i>d'ouber</i> , <i>j'arek</i> , <i>l'ęxęk</i> , <i>m'ačęk</i> , 'ovęs' 'ovas, zob', <i>p'aupek</i> , <i>r'eidek</i> , <i>Rog'ateę</i> , Gmn <i>s'ęster</i> , <i>sm'ičęk</i> , <i>zdl'ęnę</i>
	< nenaglašenoga <i>e</i> – <i>čęs'ati</i> , <i>dęb'ęli</i> , <i>dęs'ęti</i> , <i>nęv'eįsta</i> , <i>ožen'iti sę</i> , <i>peč'ina</i> 'stijena', <i>per'išę</i> 'perište, mjesto na potoku gdje se pere rublje', <i>žęlaudę</i> 'želudac'; prez. 2mn <i>č'ęte</i> 'hoćete', prez. 1jd <i>č'ijęm</i> , <i>d'ęte</i> , prez. 3mn <i>išęjo</i> , <i>l'icę</i> , prez. 3jd <i>ok'apę</i> , prez. 2jd <i>pr'ędęš</i> , <i>pšęn'ica</i> , <i>r'ęsję</i> ; u pridjevsko-zamjениčkom nastavku za Gjd m. i s. <i>-ęga</i> – <i>d'obrega</i> , <i>t'otęga</i> 'toga', <i>vr'aučęga</i> ; u zamjениčkom nastavku za Djđ m. <i>-ęmo</i> – <i>įęgovęmo</i> 'njegovomu', <i>n'ašęmo</i> 'našemu', <i>t'otęmo</i> 'tomu'
	< nenaglašenoga <i>ę</i> – <i>gl'ęd'ęčę</i> 'zjenica', prez. <i>gl'ęd'im</i> , Ijd (z) <i>jęz'ikom</i> , <i>męs'ou</i> , Gjd <i>red'i</i> ; <i>d'ęsęt</i> , <i>imeę</i> , <i>įasprę</i> 'jastreb', <i>p'amę</i> , <i>s'eįmeę</i> , <i>t'ęlę</i> , <i>v'üstę</i> 'usta', <i>z'aję</i> , <i>žr'eįbe</i>
	< prednaglasnoga <i>ę</i> – prez. 2jd <i>bęž'iš</i> , Nmn <i>čęp'ikę</i> 'cijepljene voćke', G <i>dęč'ęi</i> , rpr jd. s. <i>očęd'ilo</i> , <i>povęd'avati</i> , <i>sęk'ira</i> , <i>smeįati sę</i> 'smijati se', <i>sęn'ica</i> , <i>vędr'ica</i> 'vjedro, drvena kanta'
	< <i>ę</i> u zanaglasnom položaju poslije provedene naglasne retrakcije – <i>č'l'ovęk</i> , Ajđ <i>k'odęlo</i> , <i>m'ędvę</i>
	< prednaglasnoga <i>a</i> u prefiksu i prijedlogu, fakultativno, često – <i>nę</i> <i>Br'out</i> , <i>nę gl'avi</i> , [<i>nę 'ivi</i>] 'na njivi', rpr jd. s. <i>odęgn'alo</i> , <i>nę p'ašę</i> , rpr jd. m. <i>nęp'ęlau</i> , <i>nę p'odi</i> , <i>nę p'įsax</i> , <i>nęt'ęšę</i> 'natašte', <i>nęvd'ou</i> 'nizbrdo', rpr jd. ž. <i>nęvič'ila</i> , rpr jd. m. <i>zęd'ušę</i> , tpr Njd m. <i>zęgr'ajęn</i> , rpr mn. m. <i>zęįgrali</i> , imp. 2jd <i>zęv'įni</i> , <i>zęvr's'ętęk</i> 'završetak'
	< prednaglasnoga <i>a</i> u <i>pręs'ica</i> 'prasica'
	< zanaglasnoga <i>a</i> u <i>kol'ouvrę</i> 'kolovrat'
	< prednaglasnoga <i>o</i> u <i>nęc'oj</i> 'noćas, ove noći koja dolazi'
	< <i>ø</i> u slijedu <i>rę-</i> < <i>į-</i> u pridjevu <i>red'ęci</i> 'crven', <i>red'ęča</i> , <i>red'ęčę</i> ; <i>red'ęčkastę</i> 'crvenkastę'
	< prednaglasnoga <i>o</i> u (<i>į'ęti</i>) <i>dęm'au</i> '(ići) doma', <i>nęc'oj</i> 'noćas'
	< u glagolskom prefiksu <i>ręz-</i> – prez. 3jd <i>ręzl'iję</i> , <i>ręzog'l'af</i> 'koji nije pokrite glave, gologlav', <i>ręsp'ašęn</i> 'raspojasan', <i>ręzr'ęzati</i>
	< vjerojatno od <i>u</i> u <i>kęręt'ina</i> 'meso peradi, perutnina'

<i>a</i>	< prednaglasnoga korijenskoga <i>a</i> – <i>dvan'ajsti</i> , <i>kam'eije</i> , <i>sad'iti</i> , <i>mlad'ina</i> ‘perad’
	< zanaglasnoga <i>a</i> – <i>br'ada</i> , Gjd <i>br'ata</i> , rpr jd. m. <i>k'ašļau</i> , <i>k'aupati</i> , rpr jd. m. <i>p'l'esaŭ</i> , <i>poŋ'etati</i> , <i>r'acman</i> ‘patak’, Lmn <i>v'ixa</i>
	< nenaglašenoga <i>a</i> iza početnoga <i>l</i> u <i>lag'ati</i> , <i>laž'l'ivec</i>
	< zanaglasnoga <i>ě</i> u glagolima I. razreda 3. vrste – rpr jd. ž. <i>dož'ivala</i> , rpr jd. m. <i>g'oraŭ</i> ‘gorio’, rpr mn. m. <i>prež'ivali</i> ‘preživjeli’, <i>v'idati</i> ‘vidjeti’, rpr jd ž. <i>v'idala</i> , m. <i>v'idaŭ</i> , <i>v'isati</i> ‘visjeti’, <i>ž'ivati</i> ‘živjeti’, rpr mn m. <i>ž'ivali</i> , rpr jd. m. <i>ž'ivaŭ</i>
	< zanaglasnoga <i>ě</i> u <i>g'osanca</i> ‘gusjenica’
	< u <i>k'isaļ</i> ‘kiseo’, ž. <i>k'isala</i>
	< na mjestu prednaglasnoga <i>ě</i> u <i>max'ür</i> ‘mjehur’
	< u <i>klab'ük</i> ‘klobuk’, <i>pap'ęŭ</i> ‘pepeo’
	< u pridj. Njd ž. <i>glab'oka</i> ‘duboka’
<i>o</i>	< nenaglašenoga <i>o</i> – <i>dom'ači</i> , <i>gol'aŭp</i> , <i>koļ'eino</i> , <i>koř'ak</i> , <i>koř'ito</i> , prez. Ijd <i>koř'im</i> , Gjd <i>loř'ara</i> , <i>loř'ata</i> , <i>mož'anę</i> ‘moždani’, <i>oř'ati</i> , <i>oř'ava</i> , rpr jd. m. <i>poŋ'ougo</i> , I s <i>toř'oj</i> ‘tobom’; z <i>br'atom</i> , pridj. <i>g'abrvoŋo</i> , pril. <i>x'itro</i> , <i>k'oulo</i> , <i>'okno</i> , <i>s'ito</i> , <i>t'eilo</i> , <i>t'eisto</i> , <i>v'isok</i> ; u prezentskom morfu u 1mn <i>-mo</i> – <i>ml'atimo</i> , <i>v'eimo</i> ; u imeničkom nastavku Ijd m. i sr. roda – <i>j'ežom</i> , <i>l'istjom</i> , <i>m'išom</i> , <i>p'auřom</i> ; u imeničkom nastavku Gmn m. roda <i>-oř</i> – <i>međv'eidoř</i> , <i>m'išoř</i>
	< prednaglasnoga <i>u</i> (osim u slogu neposredno pred naglašenim <i>i</i>) – <i>koř'ača</i> , <i>poř'an</i>
	< zanaglasnoga <i>u</i> – <i>m'ačoxa</i> , <i>p'azdoxa</i> ; u morfu <i>-mo</i> u Djd pridjevsko-zamjeničke sklonidbe – <i>d'ořreŋo</i>
	< nenaglašenoga <i>o</i> – <i>glōb'aĵa</i> ‘gljiva’, <i>roķ'af</i> , <i>soř'ouřta</i> ; u neg. prez. pom. glag. ‘htjeti’ Ijd <i>n'eičom</i> (prema analognomu završetku u naglašenom obliku <i>č'eim</i> ‘hoću’); u nastavku Ajd ž. roda – <i>f'izjo</i> , <i>gl'avo</i> , <i>n'ougo</i> , <i>s'ouzo</i> ; u nastavku Ijd ž. roda – <i>kr'avoj</i> , <i>m'otikoř</i> , <i>s'eřtroř</i> , <i>sn'eřoř</i> ; u morfu <i>-jo</i> u 3mn prez. – <i>č'ejo</i> ‘hoće’, <i>koř'ijo</i> , <i>m'ajo</i> ‘imaju’, <i>m'eļejo</i> , <i>roř'ijo</i>
	< nenaglašenoga <i>l</i> – <i>dož'ina</i> , <i>žoč'ajęk</i> ‘žutanjak’; <i>j'aboka</i>
	< početnoga <i>və-</i> u primjerima <i>ođ'ořec</i> , <i>ođ^ov'ica</i>
	< završnoga slijeda <i>-il</i> u glagolskom pridjevu radnom m. roda jednine – <i>d'oubo</i> , <i>ft'oupo se</i> , <i>k'üpo</i> , <i>ml'ato</i> , <i>nav'ado</i> , <i>poř'abo</i> , <i>preřl'ado se</i> , <i>pr'oušo</i> , <i>p'üsto</i> , <i>r'anę</i> , <i>zb'üdo</i> , <i>zd'igno</i> , <i>zeđ'üšo</i> , <i>zast'aupjo</i> ‘razumio’

	< završnoga slijeda <i>-al</i> u glagolskom pridjevu radnom m. roda jednine – <i>gr'izo</i> , <i>n'ašo</i> , <i>od'ešo</i> ‘otišao’, <i>oz'ebō</i> , <i>pom'ougo</i> , <i>r'ekō</i> , <i>tr'eso</i> , <i>vl'eikō</i> , <i>vr'go</i> , <i>zvl'eikō</i>

Nenaglašeni slogotvorni sonanti

<i>r</i>	< nenaglašenoga <i>r</i> – prez. 3mn <i>drž'ijō</i> , prez. 3jd <i>grm'i</i> , <i>xrptej'ača</i> , Nmn <i>krvav'ice</i> , rpr jd. m. <i>pregrj'avau</i> , <i>srj'ak</i> , <i>tn'ac</i> ‘voćnjak’, Gjd <i>vrst'i</i> ; <i>g'abr</i> ‘grab’
	< ispadanjem nenaglašenoga istosložnoga samoglasnika u slijedu <i>r</i> + samoglasnik – rpr jd. ž. <i>pr'dala</i> ‘prodala’, <i>pr'dougo</i> ‘predugo’, rpr jd. m. <i>prj'eu</i> ‘prijeo, primio’, rpr jd. ž. <i>prn'esla</i> ‘prinesla’, <i>prpe'ati</i> , rpr jd. m. <i>trp'etau</i> ‘trepetao’, <i>vr'teno</i> ‘vreteno’ (naglašeno <i>i</i> u prijedlogu/prefiksu <i>pri(-)</i> čuva se – <i>pr'i jex</i> , <i>pr'i jix</i>)
<i>ŋ</i>	< ispadanjem nenaglašenoga samoglasnika u slijedu nenaglašeni samoglasnik + istosložno <i>n</i> ili <i>n</i> + istosložni samoglasnik – <i>žnd'ar</i> ‘žandar’, <i>k'edŋ</i> ‘tjedan’, <i>ko'arŋca</i> , <i>ko'üzŋca</i> ‘kukuruznica, suhe stabljike kukuruza’, <i>lačŋ</i> ‘lačan, gladan’, Nmn <i>l'ükŋce</i> , <i>m'asŋ</i> , <i>ml'ačŋ</i> , <i>m'očŋ</i> ‘moćan’, neg. prez. 1jd <i>n'isŋ</i> ‘nisam’, Gmn <i>o'kŋ</i> , <i>p'ametŋ</i> , <i>pl'avŋ</i> ‘plamen’, <i>pretp'oudŋca</i> ‘obrok između zajutraka i objeda, oko 10 sati’, <i>r'avŋ</i> ‘ravan’, <i>s'edŋdeset</i> , <i>sr'ečŋ</i> , <i>v'oŋca</i> ‘bačva (manja)’, umanj. <i>v'oŋčka</i> , <i>Vrb'išŋca</i> ‘Vrbišnica (mjesto na humskom području)’, <i>v'ijŋŋ</i> ‘oganj’
	< fakultativnim ispadanjem <i>i</i> u sufiksu <i>-ni-</i> pri glagolima druge vrste – <i>prep'ognuti se</i> ‘prignuti se’, rpr jd. ž. <i>zd'ignla</i>
	< zanaglasnoga <i>e</i> (poslije pretpostavljenoga gubljenja <i>e</i>) u <i>m'eisŋc</i> ‘mjesec’
<i>l̥</i>	< ispadanjem nenaglašenoga samoglasnika u slijedu nenaglašeni samoglasnik + istosložno <i>l̥</i> (< <i>l</i>) ili istosložno <i>l̥</i> (< <i>l</i>) + samoglasnik – Nmn <i>sl'dateki</i> ‘ciklame’, <i>c'igl̥</i> ‘cigla, opeka’, <i>č'abl̥</i> ‘čavao’, plt G <i>g'ausl̥</i> ‘gusala’, <i>j'akl̥</i> ‘vrsta kaputa’, <i>k'ašl̥</i> ‘kašalj’, <i>m'rc'esl̥</i> ‘ariš’, <i>m'rzl̥</i> , <i>n'agl̥</i> ‘nagao, brz’, <i>p'osl̥</i> ‘posao’, <i>pr'esl̥ca</i> ‘preslica’, <i>r'ingl̥c</i> ‘naušnica’, <i>t'opl̥</i> ‘topao’, <i>v'augl̥</i> ‘ugao’

Suglasnici

Inventar

Sonanti:

<i>v</i>			<i>m</i>	
	<i>l</i>	<i>r</i>	<i>n</i>	
<i>j</i>	<i>ʎ</i>		<i>ʝ</i>	+ (<i>ʉ</i>)

Opstruenti:

<i>p</i>	<i>b</i>	<i>f</i>		
<i>t</i>	<i>d</i>			
<i>c</i>		<i>s</i>	<i>z</i>	
<i>č</i>		<i>š</i>	<i>ž</i>	
<i>k</i>	<i>g</i>	<i>x</i>		

– Neslogotvorno (nesilabično) *ʉ* rubni je fonem: premda se češće javlja kao položajni ostvaraj *l*, *ʉ* se javlja i u nekim nepretkazivim situacijama. Budući da je riječ o neslogotvornom vokalu, mogao bi biti obrađen i u odjeljku o samoglasnicima. Međutim, s obzirom na njegov neslogotvorni status u slogu te na suglasničko (sonantno) porijeklo, obrađuje se ovdje.

– Sonant *v* se ispred bezvučnih opstruenata i na kraju riječi pred stankom ponaša kao zvučni opstruent, zamjenjujući se bezvučnim *f* (*bʎf*, *čʎf*, Gmn *dn'eivof*, Gmn *dr'eif*, *fs'ipniti* 'uštipnuti', *fs'e* 'sve', prez. 3jd *ftop'i se*, prez. 1mn *ftrg'amø*, *k'akof* 'kakav', *n'ouf*, *os'oufski* (*k'ašl*) 'magareći (kašalj)', *ʎ'af* 'hrđav', *sl'inaf*, *t'akof* 'takav', Nmn *tr'epafkø* 'trepavice', Gmn *vr'apcof*, *žgøtʎif* 'škakljiv', *ž'ünkafka* 'njihaljka').

– Uz to što se redovito palatalizira u *ʎ* (v. realizaciju), sonant *l* se ispred prednjih samoglasnika može zamijeniti s *ʎ* – *bʎ'eitva* 'dlijeto', *boʎ'ein* 'bolestan', imp. 2jd *gʎ'edi* 'gledaj', *j'asʎe*, *kʎ'etva*, *ʎ'eskovina*, *ʎ'ipa*, *ʎ'et* 'led', Gjd *m'aʎega*.

Realizacija

– Ispred prednjih samoglasnika sonant *l* se palatalizira u *ʎ* – Nmn *d'əbl'ø* 'debla', *gʎ'edati*, *koʎ'eino*, *ʎ'ice*, *pr'əšlica*, *t'el'ø*, *v'il'ø*, a može se i zamijeniti s *ʎ* (v. inventar).

– Sonant *l* u završnom položaju kao nastavak glagolskoga pridjeva radnoga muškoga roda jednine zamjenjuje se s *ʉ*, i to u svakom naglašenom slogu (*b'iʉ*, *č'iʉ*, *fs'eʉ*, *st'auʉ*, *zatk'auʉ*), a u nenaglašenom slogu iza samoglasnika *a* (*begʎ'ajtaʉ*,

ft'rgau, j'emaυ, pl'esaυ, v'idaυ). U nenaglašenom slogu s odrazima ishodišnih *i* i *šva* slio se u jedan fonem (v. porijeklo nenaglašenih samoglasnika).

Distribucija

– Zvučni se opstruenti na kraju riječi ispred stanke zamjenjuju svojim bezvučnim parnjacima – *j'ejš* 'jež', *m'ejt* 'međ', *pl'ök* 'plug'; kao zvučni se opstruent u tom položaju ponaša i *v* koje se zamjenjuje s *f* – *č'jf*.

– Ishodišni palatalni nazal *n* dao je nazalni palatalni spirant *ɲ* u završnom položaju, ispred samoglasnika, odnosno kao drugi član suglasničke skupine – *g'ouɲʃi, k'oɲ, p'isaɲe*; na slijed *jn* razložio se kao prvi član suglasničkoga skupa – *gr'ajnkɔ* 'gorko', *l'ajnski, str'ajnski*. U završnom se položaju *ɲ* iza odraza *šva* zamjenjuje sonantom *n*, koji gubljenjem samoglasnika može postati slogotvoran – *p'ejn* 'panj', *p'egɲ* 'pedalj', *v'üjgɲ* 'oganj' (prema *ne v'üjgɲi* 'na ognju'). Sonant *ɲ* pred naglašenim se samoglasnikom *i* gubi, pri čem se samoglasnik nazalizira – *ɲiva* 'njiva', *oɲiše* 'ognjište'.

– Sonant *l* se ispred samoglasnika *ü* i *ö* (odraza ishodišnoga *u*) zamjenjuje sonantom *l̥* – *l'ök* 'luk', *l'ükati, pl'ök* 'plug', *pl'üče*, prez. 3jd *pl'üži*. Palatalnim se *l̥* lateral *l* zamjenjuje i na kraju riječi ili sloga te ispred suglasnika (osim u primjerima u kojima se zamjenjuje s *u*) – *al* 'ali, ili', pridj. *b'olno, b'olta* 'bolta, volta, svodni lük', *n'ačelnik, r'al* 'ral', *v'al* 'val', *v'ol* (: Gjd *v'ola*), *v'ölk* 'velik'. Na kraju zanaglasnoga sloga u kojem je došlo do gubljenja samoglasnika, sonant *l̥* postao je slogotvoran – *j'akl̥* 'vrsta kaputa', *m'ankl̥* 'vrsta kaputa', *n'agl̥* 'nagao', *v'augl̥* 'ugao'.

– Pred početno *r* umetnuto je protetsko *x* – *x'rš* 'raž', prez. 3jd *x'rva se*, prez. 3jd *x'rže* (ali: 'arja 'hrđa').

– Labiodentalni se sonant *v* ne mijenja ispred samoglasnika, nelabijalnih sonata i nelabijalnih zvučnih opstruenata (*v l'aundɲ* 'u trgovinu', prez. 3mn *vl'ežejo* 'legnu', *v 'oči*, rpr jd. s. *vr'ezalo, v zr'ak*). Pred nelabijalnim bezvučnim opstruentima zamjenjuje se bezvučnim *f* (*fs'e* 'sve', *fs'eu, f šk'egji, 'Ifko*, Gjd *od'ofca*). Pred *b, m* i pred labiodentalnim *v* sonant *v* se u prijedlogu i prefiksu zamjenjuje velarnim *x* (*x v'odo*, rpr mn. m. *xb'el'ili*). Present glagola *xmr'eiti* zabilježen je s dvama likovima – *xm'erje* i *v'umre*.

– Ishodišni prefiksi *və-* i *u-* u nenaglašenom slogu izjednačili su se u prefiksu *v-*, koji se ispred bezvučnih suglasnika zamjenjuje s *f-*, a ispred labijalnih *b, m, v* zamjenjuje se s *x-* – *vdr'eiti* 'udariti', rpr jd. ž. *vd'yla, m. vd'y* (prema naglašenom prez. 3jd *v'udre* 'udari'); *fšipniti* 'uštipnuti', *fk'aniti* 'ukaniti, prevariti', *fk'üriti* 'zakuriti, potpaliti', rpr jd. m. *ft'rgau* 'potrgao'; *xmr'eiti* 'umrijeti', rpr jd. m. *xm'y* 'umro', ž. *xm'yla, xm'iti se*. U slijedu *f* (< *v*) + *x* + samoglasnik velarno *x* otpada u primjeru *f'ižo* 'u hižu, u kuću' (ali *f'xausto* 'u šumu').

– Ishodišni prijedlozi i prefiksi *sə(-)* i *izə(-)* izjednačili su se u prijedlogu/prefiksu *z(-)* (ispred bezvučnih suglasnika *s(-)*) – *z n'ožom*, *z rečm'i* 's riječima', *zg'oraū* 'izgorio', *zmaj'ati* 'izmajati, zanjihati', *zōr'ati* 'izorati', *zr'aso* 'izrastao', *zv'irek* 'izvor', *zvr'ačiti* 'izvraciti, izliječiti', rpr jd. m. *scēd'iti* 'iscijediti', *s x'iže* 'iz hiže', prez. 3jd *skr'iję*, rpr jd. ž. *sp'ila* 'ispila', *st'oučęn* 'istučen' (pa i rpr jd. ž. *z'üla* 'izula').

– Prasl. skupovi **stj*, **skj* dali su *š* – *dvōr'išę*, *kl'eišę* 'klijesta', *ōg'išę*. Prasl. skupovi **zdj*, **zgj* dali su *ž* – Gjd *d'eža*, plt *muž'anę* 'moždani'. Sekundarni skup *skāj* dao je *šj* u *tr'ejšę* 'triješće'. Sekundarni skup *zdaj* dao je *zdj* u *gr'ujzdjęllgr'ōjzdję* 'grožđe'. Sekundarni skup *zgaj* dao je *zj* u zb. im. *r'oužję* 'zbir rozgi (trsovih grana), rožđe'.

– Rezultati sibilizacije izostaju pri imenicama – Nmn *ōr'eixi*, Nmn *svęd'ouki*, Nmn *v'ouki*.

– Premetanje suglasnika zabilježeno je u *g'einzdo* 'gnijezdo', *j'aspręt* 'jastreb', *kyp'iva* 'kopriva'; umetanje suglasnika zabilježeno je u *št'inglęc* 'štiglic, češljugar'; umetanje i premetanje u *kl'inga* 'knjiga'; razjednačavanje i premetanje u *lom'ar* 'ormar'.

– Suglasnički skup *čar* očuvan je kao *čr* – *č'rf*, umanj. *č'rvęk*, pridj. *č'rv'if* 'crtljiv', *č'rn*, a *čr* dolazi i u slijedu *črej-* < *črě-* – *čr'eišja*. Očuvan je i skup *žr* u *žrej* < *žrě* u *žr'eiję*, glagolu *žr'eiti* i nekim njegovim oblicima i izvedenicama, npr. rpr jd. m. *pož'r*, ž. *pož'rla*, *pož'r'eiti*.

– U sekundarnim skupovima *taj*, *daj*, *laj* nije provedena jotacija – *cv'eitję*, *gr'ōjzdjęllgr'ujzdję*, im. *k'oulję*, *l'istję*, *vęs'ęlję* (ali *z'ęlję* 'zelje, kupus').

– U sekundarne skupove *paj*, *baj*, *vaj* (za *mj* nema u građi potvrda) ne umeće se epentetsko *l* – pridj. *d'ivji*, *gr'oubję*, *sn'oupję*, *zdr'avję*; primarno epentetsko *l* postoji – prez. 3jd *dōb'avļa* 'dobiva', *k'apłati*, prez. 3jd *k'apļa*, prez. 1jd *k'oplęm* 'kopam', tpr Njd ž. *nępr'avļena*, prez. 3jd *š'ivļę*, pa i *gr'ablę*.

– U početnim se suglasničkim skupovima *xč'lkč*, *vl*, *dn* prvi suglasnik gubi – *č'i* 'kći', *l'akno* 'vlakno', *l'as* 'vlas', *n'ęs* 'danas'; u *pšen'ica* do gubljenja nije došlo. Izgubljeno je *r* u početnom suglasničkom skupu *gr-* u *g'abęr* 'grab'.

– U tročlanim suglasničkim skupovima *tvr* i *svr* gubi se sonant *v* – *čęt'ręk*, *sr'ap* 'svrab', *št'rti* 'četvrti', *t'rt* 'tvrđ'.

– U skupu *svl* gubi se sonant *v-* – *sl'eiči*.

– Gubi se *ǰ* (< *n*) ispred naglašenoga *i* u zamjenicama *ž'im* 's njim', *ž'imi* 's njima'.

– Početno *v* u skupu *vz* fakultativno ispada – *z'ęti* uz *vz'ęti*, imp. 2jd *z'ęmi* uz *vz'ęmi*.

– Zvučni dental *d* pred dentalnim se *n*, alveolarnim *l* i palatalnim *ǰ* zamjenjuje zvučnim velarom *g*, tj. *dn* > *gn* – *gn'ö* ‘dno’, *p'egŋ*, Nmn *gn'arji* ‘dinari, novci’; *dǰ* > *gǰ* – *sp'ougǰa* ‘donja’, *z'agǰi* ‘zadnji’, *sr'eigǰi* ‘srednji’; *dl* > *gl* – *gl'aka* ‘dlaka’; *k* tomu i *dl* > *bl* – *bl'eǰtva* ‘dlijeto’. Bezvučni se dental *t* pred alveolarnim *l*, palatalnim *ǰ* i labijalnim *m* zamjenjuje velarnim *k*, tj. *tl* > *kl* – *m'ekla*, *kl'e* ‘tlo; zemljani pod’, *kl'ačiti*, *p'okl'e* ‘poslije’, *poškl'ati* (*šp'amp'eǰet*) ‘posteljati, prostrti (postelju)’, *S'aǰkla* ‘Sutla’, *sv'eklo*; *tǰ* > *kǰ*: *p'eǰk'ati* ‘pros(jač)iti’, *p'eǰklar* ‘prosjak’; *tm* > *km* – *km'ica*; na daljinu dolazi do zamjene *t-d* > *k-d* – *k'eǰdŋ* ‘tjedan’.

– Skup nazala *mn* disimilira se u *vn* – *p'avŋ*, *t'eŋvŋ*.

– Pred dentalnim se *t* palatalna afrikata *č* zamjenjuje frikativom *š* – prez. 1mn *št'eǰjemo* ‘čitamo’, *št'iri* ‘četiri’ (nakon gubljenja odraza *e*), *št'iti*, *št'irdes'eǰet* ‘četrdeset’, *št'irdes'eǰeti* ‘četrdeseti’, *št'irist'ou* ‘četiristo’, *vr'aštvo*, a velarno *x* i labijalno *p* labiodentalnim *f*, tj. *pt* > *ft* – *ft'eč* ‘ptica’; *xt* > *ft* – (poslije gubljenja prednaglasnoga *o*) *ft'eiti* ‘htjeti’, rpr jd. m. *ft'eŋ*, ž. *ft'eǰla*, s. *ft'eǰlo*, mn. m. *ft'eǰli*.

– U početnom se skupu *čb* (< *bč*) opstruent *č* zamjenjuje sonatom *v* – *čv'ela* ‘pčela’.

– Završno ishodišno *l* pri glagolskom pridjevu radnom muškoga roda jednine iza naglašenoga *ǰ* otpada – *xm'ǰ* ‘umro’, *otp'ǰ* ‘otvorio’, *pož'ǰ*, *t'ǰ*, *vd'ǰ* ‘udario’.

Porijeklo

Svi suglasnici osim *ǰ*, *č* i (*u*) potječu od istovjetnih jedinica ishodišnoga sustava. Bezvučni su u završnom položaju nastali i na mjestu zvučnih. Posebnosti:

<i>ǰ</i>	< <i>n</i> (osim ispred <i>i</i> te osim u završnom položaju iza odraza <i>a</i>) i <i>naj</i> : <i>b'eǰl'iǰe</i> ‘bjelinje, listovi u koje je uvijen kukuruzni klas’, <i>b'eǰl'aǰek</i> ‘bjelanjak’, <i>d'ixaǰe</i> , <i>g'ourǰi</i> , <i>ǰ'eǰek</i> ‘inje’, <i>ǰ'eǰof</i> ‘njegov’, <i>ǰ'ixof</i> ‘njihov’, zb. im. <i>klas'ǰe</i> , <i>k'oǰ</i> , <i>kor'eǰe</i> ‘korijenje; mrkve’, <i>leǰ'ak</i> ‘ljenjak, lijena osoba’, <i>l'ešǰek</i> ‘lješnjak’, <i>p'isaǰe</i> , Nmn <i>sv'ǰe</i> , <i>v'ǰxǰe</i> , tpr Njd ž. <i>zeǰl'eǰena</i> ‘zaključana’, <i>zeǰ'eǰ'ava</i> ‘zelenjava, zelenje’, Nmn <i>žeǰ'ice</i> ‘žetelice’, <i>žiǰa</i> ‘žima, duža konjska dlaka iz grive ili repa’
	< <i>j</i> u zanaglasnom suglasničkom skupu (u nekim primjerima) – <i>otr'očǰi</i> ‘dječiji’, <i>p'eǰšǰi</i> ‘pasji’, <i>šk'arǰe</i> ‘škare’, <i>šk'ourǰa</i> ‘kora na kruhu’
	< u sr. r. jd. <i>s'eǰe</i> ‘sajam’ (ali Ljd <i>ne s'eǰmi</i> ‘na sajmu’)
<i>n</i>	< <i>m</i> u završnom položaju u nekim primjerima (uglavnom u gramatičkim morfemima i pri nepromjenjivim vrstama riječi), ispadanjem odraza <i>a</i> postaje slogotvorno – <i>n'isŋ</i> , nenagl. <i>sŋ</i> ‘sam’, <i>s'eǰdŋ</i> , <i>o'usŋ</i> (pa i u složenicama <i>s'eǰdŋdes'eǰet</i> , <i>o'sŋdes'eǰet</i>)
	< <i>n</i> u završnom položaju iza odraza <i>a</i> (ispadanjem odraza <i>a</i> postaje slogotvorno) – <i>p'eǰŋ</i> ‘pedalj’, <i>p'eǰn</i> ‘panj’, <i>v'ǰjŋŋ</i> ‘oganj’

	< u <i>ǰ'ejinin</i> 'njezin'
<i>l</i>	< <i>l</i> ispred odraza ishodišnoga <i>u</i> (fonema <i>ü</i> i <i>ö</i>) – <i>l'ük</i> 'lug, pepeo s vodom', <i>l'ükja</i> 'luknja, rupa', <i>pl'ök</i> 'plug'; također u <i>l'üšņ</i> 'lak, lagan', <i>l'üšna</i>
	< <i>l</i> na kraju riječi ili sloga kada nije dalo <i>u</i> – <i>al</i> 'ali, ili', <i>t'al</i> 'dio' (ali usp. u istom značenju i <i>d'eju</i>), <i>v'ol</i> 'vol', <i>v'ölka</i> 'velika'
<i>j</i>	< * <i>dj</i> – <i>'arja</i> 'rđa', <i>m'eja</i> 'živica (oko dvorišta)', <i>om'eijek</i> 'omeđak, kosa međa među zemljišnim posjedima', <i>pr'eja</i> , <i>preš'ajati</i> 'presadati', plt <i>s'aję</i> 'čada', tpr Njd m. <i>zęgr'ajęn</i> 'zagrađen', <i>ž'eja</i>
	< u slijedu <i>rj</i> < <i>ř</i> ispred samoglasnika – tpr Nmn ž. <i>fp'arjęnę</i> 'uvenule', <i>m'orję</i> , prez. 3mn <i>'orjęjo</i> , <i>šk'arję</i> , <i>več'ęrja</i> , <i>z'orja</i>
	< početno u <i>j'ęti</i> 'ići', <i>jęsk'ati</i> 'iskati' (ali prez. 3mn <i>išęjo</i>)
	< početno u <i>j'ęn</i> 'jedan', <i>j'ęna</i> 'jedna', <i>j'ędnajst</i> 'jedanaest'
	< u Nmn <i>p'ojbi</i> 'mladići' (usp. Njd <i>p'ouba</i>)
	< <i>i</i> u <i>n'ajti</i> , prez. 3jd <i>n'ajdę</i>
	< \emptyset istosložno iza naglašениh <i>u</i> , <i>ü</i> , <i>ö</i> od ishodišnoga <i>o</i> ispred sloga s prednjim samoglasnikom u primjerima <i>gr'ujzdjęllgr'öjzdję</i> , <i>'ujšter</i> , <i>v'üjgęęc</i> 'krijesnica', u <i>v'üjgņ</i> prednji se samoglasnik kao odraz sekundarnoga \emptyset izgubio
	< \emptyset u nastavku za Ijd ž. roda – <i>d'öbroj</i> , <i>j'abokoj</i> , <i>kostj'oj</i> , <i>křvj'oj</i> , <i>m'aterjoj</i> , <i>r'aukøj</i> , te u Ijd nekih zamjenica <i>z męn'oj</i> 'sa mnom', <i>s tob'oj</i> 's tobom', <i>s šob'oj</i> 'sobom', <i>ž j'oj</i> 's njom'
	< u slijedu <i>-ajst(-)</i> < <i>-aest(-)</i> u glavnim i rednim brojevima od 11 do 19 – <i>j'ędnajst</i> , <i>dv'anajst</i> , <i>p'ętnajst</i> , <i>'osnajst</i> , <i>jędn'ajsti</i> , <i>trin'ajsti</i>
	< <i>n</i> i <i>naj</i> između samoglasnika, fakultativno – zb. im. <i>kam'eiję</i> 'kamenje'
<i>v</i>	< \emptyset kao proteza ispred odraza ishodišnih <i>u</i> i <i>o</i> – prez. 3jd <i>vič'i</i> 'ući' (pa i nakon prefiksacije: rpr jd. ž. <i>nęvič'ila</i> 'naučila'), prez. 3jd <i>v'udrę</i> 'udari', <i>v'üxo</i> 'uho', <i>v'üstę</i> 'usta', rpr jd. s. <i>v'üšlo</i> ; <i>v'augl</i> 'ugao'
	< \emptyset kao proteza ispred <i>ü</i> < <i>o</i> u <i>v'üjgņ</i> 'oganj'
	< \emptyset u <i>poš'audva</i> 'posuda; posuđe', <i>smr'ękva</i> 'smreka; crnogorično drvo'
	< <i>b</i> u <i>čv'ęla</i> 'pčela'
	< u zamj. <i>č'iva</i> 'čija', <i>č'ivö</i> 'čije' (sa zamjenom <i>v</i> > <i>f</i> u završnom položaju i u m. r. <i>č'if</i> 'čiji')
<i>ž</i>	< skupova * <i>zdj</i> , * <i>zgj</i> – plt <i>muž'anę</i> 'moždani', Gjd <i>d'ęža</i> (i <i>d'ęš</i> , Gmn <i>dr'ouš</i> zamjenom završnoga <i>ž</i> > <i>š</i>), zb. im. <i>rož'lję</i> 'suhe ljuske (npr. graha)'
<i>č</i>	< <i>č</i> – <i>čl'ovęk</i> , prez. 3jd <i>p'ęčę</i> , <i>ž'ouč</i>

	< *tj te od *kt ispred prednjih samoglasnika – m'ačuxa, n'ouč, p'ęč, p'ļüčę 'pluća', sv'eįća, tr'ęći, vr'ęća, vr'auč
	< tāj – br'aća 'sestre i brati, braća'
š	< skupina *stj, *skj – dvor'išę, fs'ipniti 'uštignuti', prez. 1jd 'išęm, k'ļęšę 'kliješta', koš'ica, k'ļšęn 'kršten', k'üšar 'gušter', neļ'ešę 'natašte', oğ'ļšę, Nmn p'išanci 'pilići', p'išę 'pile', p'išęļa 'frula', p'ļg'ļšę 'pregršt', prez. 3jd p'üša 'pušta', smęt'išę, š'ęne 'štene' (ali prošć'eįę)
	< u m'aša 'mast'
x	< v < vǝllu- ispred labijalnih b, m, v (za p u građi nema potvrde) – rpr mn. m. xb'ęli'i 'ubijelili, učinili bijelim', rpr jd. ž. xm'ļla 'umrla', x v'odo
	< ø pred početnim r – x'ŗš 'raž', prez. 3jd x'ŗžę (ali 'arja 'rđa', Nmn rj'avčikę 'vrsta kruške za kuhanje')
	< g u l'ęxko 'lako (za izražavanje mogućnosti)', pridj. l'ęxki 'lak'
	< k u skupu kt nastalom nakon gubljenja odraza ə u l'axt 'lakat'
	< k u m'ęxęk 'mek'
	< u x'ata 'tata'
f	< v ispred bezvučnoga suglasnika te na kraju riječi ispred stanke – fk'üriti 'zakuriti, potpaliti', fs'ę 'sve', Gmn vr'apcof, ž'ünkafka 'njihaljka'
	< g u n'ouft 'nokat'
	< hv u f'ala
(u)	< završnoga l kao nastavka glagolskoga pridjeva radnoga muškoga roda jednine kada je slog naglašen – b'iu, č'iu, fs'ęu, koṽ'au, opl'ęu 'oplijevio', p'au, poḃ'iu sę 'udarao se', poč'ęu, poṽkoṽ'au, razm'ęu, rezl'iu, st'au, zatk'au; u nenaglašenom slogu iza samoglasnika a – beğ'ļajtau, ft'rgau, j'emau, p'ļęsau, poṽęd'avau, pož'ęgnau 'blagoslovio', v'idau, zeļ'axau, zr'ajtau sę 'sjetio se' (iza ostalih nenaglašenih samoglasnika v. porijeklo samoglasnika)
	< završnoga l pri imenicama i pridjevima iza naglašenih samoglasnika tipa e i o – d'ęu 'dio' (ali usp. u istom značenju i t'aļ), pap'ęu, p'ou, s'ou, veš'ęu 'veseo'
	< iza naglašenoga samoglasnika, od nezavršnoga istosložnoga l kao prvoga člana suglasničkoga skupa – B'ęušęk 'Belšak, nedaleko mjesto', ceđ'iuka 'cjediljka', d'auč 'daleko', p'auč 'palac'; pojava nije opća pa kao Gjd supostoje likovi p'auca i p'aļca
	< v u prilogu kretanja (j'ęti) deṽ'au '(ići) doma'

Komentar

Govor Huma na Sutli jednonaglasan je. Osim Huma, takav naglasni sustav karakterizira sjeverozapadni dio gornjosutlanskih govora, npr. Kumrovec, Plavić, Pavlovec Pregradski, Desinić, Velika Horvatska, Movrač¹⁰. Jednonaglasni sustav u hrvatskom jeziku karakterizira i govore međimurskoga i buzetskoga dijalekta (Lončarić 1996, Blažeka 2008, Kapović 2015: 48).

U Humu na Sutli proveden je progresivni pomak starih praslavenskih cirkumfleksa, što humski govor povezuje s ostalim govorima gornjosutlanskoga dijalekta i sjevernoga Hrvatskoga zagorja te s drugim zapadnim govorima hrvatskoga jezika koji su proveli spomenuti prozodijski pomak¹¹. Uz rijetke iznimke, u Humu se stari prasl. cirkumfleks progresivno pomaknuo na zatvorenu ultimiu; na otvorenu ultimiu taj je pomak proveden djelomično.

Kako pokazuje samoglasnički sustav, prije ukinuća opreka po kvantiteti u govoru su bili produženi kratki ishodišno naglašeni nezadnji slogovi, prije svega predzadnji. Spomenutim duženjem zahvaćeni su nezadnji slogovi s ishodišnim kratkim naglaskom necirkumfleksnoga porijekla (pokraćeni stari prasl. akut, kratki neoakut) – *v'eīter*, *'ousŋ* 'osam'. Duženjem su bili zahvaćeni i neki nezadnji slogovi s kratkim starim prasl. cirkumfleksom u riječima u kojima nije proveden njegov progresivni pomak – *'ouko*. Jedini (dinamični) naglasak na penultimi i danas se ostvaruje dugo, ali to je fonetska, a ne fonološka činjenica budući da je opreka po kvantiteti ukinuta. Slogovi koji su bili produženi imaju isti samoglasnički odraz kao ishodišno dugi. Duženje nezadnjega sloga bilo je provedeno u svim govorima gornjosutlanskoga dijalekta. U jednonaglasnima o duženju svjedoči samoglasnički sustav, a u tronaglasnima i samoglasnički sustav i dug naglasak (Celinić 2011).

Provedena je retrakcija kratkoga naglasaka s ultime na penultimu, kako na dugu, tako i na kratku (*v'ino*, *s'eŋtra*). Provedena je i retrakcija kratkoga naglasaka s penultime na dugu antepenultimu, tj. na ishodišnu prednaglasnu dužinu (*p'isati*, *m'atiti*, *k'aupati*). Retrakcija s penultime na kratku antepenultimu nije provedena – ishodišno kratki naglasak necirkumfleksnoga porijekla, produžen pri naknadnom duženju, na penultimi čuva svoje naglasno mjesto ako mu prethodi kratak slog (*gor'eiti*, *so'b'outa*, *l'eŋ'ica*). Naglaskom na mjestu ishodišnih prednaglasnih dužina i na penultimi i na antepenultimi, u humskom su govoru dokinute pred-

¹⁰ Podatke za ostale gornjosutlanske govore ovdje donosim iz vlastite rukopisne građe koju sam prikupljala za disertaciju, te u okviru projekta *Govori Hrvatskoga zagorja* koji sam u Institutu za hrvatski jezik vodila od 2014. do 2017. godine. Podatke za govor Bednje donosim iz vlastite građe koju za bednjanski rječnik prikupljam posljednjih desetak godina.

¹¹ Područje s djelomičnim progresivnim pomakom strih prasl. cirkumfleksa na dijelu zapadnojužnoslavenskoga (hrvatskoga i slovenskoga) područja kartografski je prikazan u Kapović 2015: 254, a izoglosa toga pomaka na području hrvatskoga jezika u Celinić i Menac-Mihalić 2017.

naglasne dužine. Ista pojava karakterizira sve gornjosutlanske govore, a zahvaća i znatan, sjeverni dio središnjozagorskoga dijalekta, gdje u dijelu govora postoji dvostruki naglasak – dugosilazni na ishodišnoj prednaglasnoj dužini uz očuvani kratki na ishodišnom mjestu¹².

Kako pokazuje vokalizam, retrakcija naglaska s ultime nije izvršena istodobno na sve samoglasnike. To potvrđuju oni ishodišni samoglasnici kod kojih se odraz primarno naglašanih razlikuje od odraza sekundarno naglašanih. Retrakcija je prije provedena na ishodišne *i*, *ě*, *u*, *o*, *l* i (dijelom) *ę* – tj. na praslavenske duge samoglasnike. Isto se može pretpostaviti i za samoglasnik *a*, ali, kako se on u humskom govoru prema kvantiteti nije rascijepio, za to u samoglasničkom sustavu nema potvrde.

Retrakcija kratkoga naglaska s ultime na praslavenske kratke samoglasnike *e* i *o* te na *ə* kao odraz *jora* i *jera* (dijelom i na *ę*) razmjerno je mlađa pojava od retrakcije na prasl. duge samoglasnike – sekundarno naglašeni odrazi *e*, *o*, *ə* (dijelom i *ę*) na penultimi imaju odraz kratkih ishodišnih samoglasnika, tj. odraz različit od primarno naglašanih *e*, *o* i *ə* (te dijelom *ę*). To pokazuje da je retrakcija kratkoga naglaska s ultime na kratku penultimu provedena poslije duženja ishodišno kratko naglašene penultime. Tako se pri prasl. dugim samoglasnicima na penultimi ne razlikuju ishodišno i sekundarno naglašeni *r'iba* i *v'ino*, *str'eixa* i *kl'ejšę*, *j'ütro* i *gl'üxa*, *g'auska* i *r'auka*, *s'ouncę* i *s'ouza*, njihov je odraz isti kao i pri ishodišno dugim samoglasnicima na jedinom/zadnjem slogu (*č'i*, *sn'eik*, *kl'ün*, *p'aut*, *v'ouk*); pri prasl. kratkim samoglasnicima (te dijelom *ę*) kratki ishodišno naglašeni i kratki sekundarno naglašeni razlikuju se – *m'ejša* : *d'ęska*, rpr jd. m. *r'ęko* : ž. *r'ękla*, *pr'ęja* : *j'ęčmen*, *sob'outa* : *p'otok*, a odraz sekundarno naglašanih isti je kao odraz kratkih ishodišnih samoglasnika na jedinom/zadnjem slogu – *v'ęs* 'sav', *ž'ęp*, *v'ęč* 'više', *k'qj*. Humski govor na taj način vokalizmom čuva ishodišnu naglasnu opreku između oblika ženskoga i muškoga roda jednine u glagolskom pridjevu radnom glagola tipa *reči*, *peći*, *nesti*: ishodišno naglašena penultima u m. *n'ęso* s odrazom *ę* prema sekundarno naglašenoj penultimi u ž. *n'ęsla* s odrazom *ę*. Ta se naglasna opreku čuva i u brojnim južnim govorima hrvatskoga jezika – sjevernočakavskim i srednjočakavskim, usp. npr. Boljun: *ręka* ~ *reklà* (Francetić 2015), Pazin: *ręka* ~ *reklà||rękla*, *donęsa* ~ *doneslà||donęsla* (Gagić 2017), Crikvenica: *rękal* ~ *reklà* (Ivančić Dusper i Bašić 2013), Grižane ~ Belgrad:

¹² Pojava je u literaturi različito bilježena. Npr. Jesenje: *brāda*, *dūša*, *brūsiti*, *dahjati* (Kovačec 2020); Bednja: *vęjne*, *dōušò*, *pęisòti*, *mlāutiti* (vlastita građa). Držeći se tradicionalne transkripcije, za Začretje Brozović i Šojat (1981: 316) ne bilježe naglasak na prednaglasnoj dužini, ali u odjeljku o realizaciji naglašavaju da su »nenaglašene dužine intonirane [...] izrazito silazno«. Prema vlastitim istraživanjima mogu potvrditi da je, bez obzira na kolebanja u bilježenju, u svim takvim govorima središnjozagorskoga dijalekta riječ o dvostrukom naglasku s dugosilaznim naglaskom na ishodišnoj prednaglasnoj dužini te, uvjetno rečeno, kratkom naglasku tromje i ravne (nesilazne) realizacije na mjestu ishodišnoga kratkoga naglaska.

rəkāl ~ *reklā* (Barbarić 2016), Novi Vinodolski: *rəkāl* ~ *reklā* (Sokolić-Kozarić i Sokolić-Kozarić 2003), Beli: *pēkal* ~ *peklā* (Velčić 2003).¹³

Jedanaestočlani naglašeni vokalizam Huma na Sutli rezultat je prefonologizacije, odnosno razdvajanja većine samoglasnika ishodišnoga sustava prema kvantiteti, tako da su dugi samoglasnici dali različite odraze od kratkih. Ovisnost kvalitete samoglasnika o njihovoj kvantiteti značajka je svih govora gornjosutlanskoga dijalekta, a i brojnih drugih sjeverozapanih i zapadnih hrvatskih govora¹⁴.

U humskom govoru samo ishodišno *a* nema dva odraza prema kvantiteti (*br'at*, *vr'at*, *kor'ak*, *kr'ava*, *m'aša* 'mast', *gl'ava*).

Odrazi svih ishodišnih samoglasnika tipa *e* (*ě*, *e*, *ę*) te odraz *ə* i *i* u ishodišno kratkom su se jedinom/zadnjem slogu izjednačili u zatvorenom *ę* (rpr jd. m. *ft'ęu* 'htio', *ž'ęp*, *v'ęč*, *p'ęs*, *n'ęč*). U ishodišno dugom jedinom/zadnjem slogu njihov odraz nije izjednačen, a tako ni u nezadnjim slogovima. Na odraze je utjecalo i fonološko okružje, osobito nazalni sonanti *m*, *n*, *ŋ*.

Jat je u dugom jedinom/zadnjem slogu dao dvoglas *eĭ* (*cv'eĭt*, *kl'eĭt*) bez obzira na fonološko okružje, tj. neovisno o doticaju s nazalnim ili nenazalnim suglasnicima. Uz nekoliko iznimaka (npr. *d'ęca*), isti se odraz javlja i u nezadnjim slogovima, prvenstveno predzadnjem, i to neovisno jesu li ishodišno dugi ili kratki, ishodišno ili naknadno naglašeni (*t'eĭlo*, *m'eĭko*, *str'eĭxa*, *nęv'eĭsta*) – u nezadnjim slogovima jat ima odraz dugoga samoglasnika, naknadno produženi *ě* ima isti odraz kao ishodišno dugi. U nekoliko je primjera u primarno naglašenom nezadnjem slogu kao odraz jata zabilježeno i otvoreno *ę* (*v'ęrjem*, *pov'ędati*).

Ishodišno je *ə* u dugom jedinom/zadnjem slogu dalo otvoreno *ę* uz nenazale (*v'ęs* 'vas, selo'), izjednačujući se s odrazom dugoga *e* uz nenazale i dugoga *ę* uz nenazale, a uz nazale je dalo *eĭ* (*d'eĭn*), izjednačujući se s odrazom dugoga *jata* te dugoga *e* uz nazale i dugoga *ę* uz nazale. Sekundarno naglašeni nezadnji slogovi imaju odraz kratkoga samoglasnika, *ę* (*m'ęgla*), a primarno naglašeni dugoga, koji je, kao i u ultimi, uz nazale *eĭ* (*m'eĭša*, komp. *m'eĭši*); uz nenazale bi se vjerojatno trebalo očekivati *ę*, ali za to u građi nije bilo potvrde.

Dugo *e* u ultimi dalo je otvoreno *ę* uz nenazale (*l'eĭt* 'led'), a uz nazale *eĭ* (*m'eĭt* 'međ'). Na penultimi ishodišno naglašeni slogovi imaju odraz dugoga samoglasnika – *ę* uz nenazale (rpr jd. m. *r'ęko* 'rekao'), *eĭ* uz nazale (rpr jd. m. *n'eĭso* 'nosio'). Sekundarno naglašeni nezadnji slogovi imaju odraz kratkoga samoglasnika – *ę* (*č'ęlo*, rpr jd. ž. *r'ękla*, rpr jd. ž. *n'ęsla*).

¹³ Naglasna transkripcija iz različitih izvora ovdje je ujednačena.

¹⁴ U Bednji kvaliteta samoglasnika ovisna je ne samo o kvantiteti, nego i o intonaciji.

I prednji nazal ϵ u dugom jedinom/zadnjem slogu ima odraz ϵ uz nenazale (prez. 2jd *gr'ęš*), e_i uz nazale (prez. 1jd *gr'eim*). U nezadnjem slogu zabilježene su nedosljednosti, odnosno odstupanja od pravila kakva su se za sada mogla utvrditi. Odras dugoga samoglasnika dolazi u ishodišno naglašenom nezadnjem slogu (inf. *z'ęti*, *pr'ęja* 'pređa'), dijelom i u sekundarno naglašenom ishodišno dugom nezadnjem slogu (*p'ęta*), uz nazale e_i (*gr'eim*). Odras kratkoga samoglasnika dolazi u sekundarno naglašenom ishodišno kratkom nezadnjem slogu (*j'ęzik*) te dijelom i u sekundarno naglašenom ishodišno dugom slogu (*gr'ęda*).

Promatrano u cjelini, u ultimim (jedinom/zadnjem slogu) dugo ϵ (> e_i) razlikuje se od dugih ∂ uz nenazale, e uz nenazale i ϵ uz nenazale (> ϵ). Odras dugih ϵ , ∂ , e i ϵ u ultimim izjednačeni su uz nazalne suglasnike u dvoglasu e_i . Kratki ϵ , ∂ , e i ϵ izjednačeni su u fonemu ϵ . Situacija je podjednaka i u naglašenom nezadnjem slogu, premda u njemu ima više odstupanja: u naglašenom nezadnjem slogu *jat* ima odraz dugoga samoglasnika e_i , a odras ∂ i e (dijelom i ϵ), ovisno o primarnoj ili sekundarnoj naglašenosti te o utjecaju nazalnih suglasnika. Odras dugoga samoglasnika ima i ultima naglašena u progresivnom pomaku staroga prasl. cirkumfleksa (*pap'ęu*, *več'er*, *gręb'ein*).

Sva četiri samoglasnika tipa e uglavnom su se izjednačila i u nenaglašenom položaju u otvorenom ϵ , koje se može ostvariti i kao srednje e (rpr jd. s. *oęd'ilo* 'ocijedilo', *bezg'ouvin*, *deř'ęti*, *meř'ou*; *čl'ovęk*, *r'aubęc*, *l'ice*, *vr'eimę*). Od toga odstupa zanaglasni *jat* pri glagolima I. razreda 3. vrste, ali i u još nekim primjerima, koji daje a (*v'idati*; *g'osanca*), što obilježuje sve gornjosutlanske govore.

Ishodišno a jedini je samoglasnik koji se nije rascijepio prema kvantiteti. Prednaglasno se a u prefiksima i prijedložnim proklitikama *za(-)*, *na(-)* može zamijeniti s ϵ (rpr mn. m. *zę'igral'i*, *neę p'odi*), što je pojava koja postoji i u Bednji u središnjozagorskom dijalektu¹⁵.

Ishodišno se o prema kvantiteti razdvojilo u foneme o i ou . Oni u ultimim dosljedno zastupaju duge i kratke ishodišne samoglasnike (*kr'of* : *n'ous*). U nezadnjim su slogovima spomenuta dva odraza uglavnom dosljedno raspoređena – ou , odraz dugoga, dolazi u ishodišno, a o , odraz kratkoga, u sekundarno naglašenim slogovima (*k'ouža*, *sob'outa* : *'okno*, *v'oda*).

Razvoj dugoga i produženoga *jata* u e_i te dugoga i produženoga o u ou obilježava veći broj središnjih i sjeverozapadnih gornjosutlanskih govora, npr. Prišlin, Poredje, Vinagora, Desinić, Velika Horvatska, Prosenik Tuheljski.

Razvoj stražnjega nazala o u humskom je govoru sasvim poseban. U dugom slogu, u uvjetima kada na njega ne djeluju nazalni suglasnici, o se nije izjednačilo s odrazom ni jednoga drugoga samoglasnika. Dugo i naknadno produženo o

¹⁵ Bednja (vlastita građa): *nebęsti* 'nabosti', *nehręun'ti* 'nahriniti', *ne nivi* 'na njivi', *zebity* 'zabiti', *zeblędity* 'zabluditi', *ze stüđilęm* 'za stolom'.

uz nenazale dalo je *au* (*z'au_p*, *k'au_t*, *g'au_{st}*, *vr'au_č*, *r'au_{ka}*, *g'au_{ska}*), a kratko se izjednačilo s kratkim *o* u odrazu *o*. Dugi se odraz javlja redovito i u predzadnjem slogu, jednako sekundarno kao i primarno naglašenom (*st'au_pa* 'st'upa', *p'au_pek*, *s'au_set*). U humskom govoru u dugom slogu uz nenazale odraz *o* – fonem *au* – nije izjednačen s odrazom nikoga drugoga ishodišnoga samoglasnika (npr. potencijalno s *u*, *o*, *l* ili *a* – usp. *k_l'üč*, *v'ous* 'voz, natovarena kola', *ž'ouč*, *xr'ast*). U fonemu *au* odraz *o* ujedno je otvoreniji od odraza ishodišnoga *o*. Fonem *au* se u doticaju s nazalnim sonantom *m*, *n* ili *ŋ* zatvara, odnosno zamjenjuje s *ou* (*m'ouš*, *n'ou_ter*)¹⁶ (slično kao što se i *e* uz nazale zatvara u *e_l*) izjednačujući se u tom položaju s odrazom dugih *o* i *l*. Po odrazu stražnjega nazala *o* govor Huma na Sutli izdvaja se među svim ostalim gornjosutlanskim govorima. U nekim gornjosutlanskim govorima (npr. Pavlovcu Pregradskom, Vinagori, Desiniću) postoji dvoglas *au*, ali on je tamo odraz dugoga *a*. Kao što je rečeno, u Humu je *a* jedini ishodišni samoglasnik koji se nije rascijepio po kvantiteti te je i kratko i dugo ishodišno *a* ostalo nepromijenjeno, odnosno dalo monoftong *a*. Humski je odraz stražnjega nazala poseban i u okviru cijeloga hrvatskoga jezika, jer takav razvoj, koliko je poznato, nije zabilježen ni u jednom drugom hrvatskom mjesnom govoru. Postoje govori koji za *o* imaju odraz *a*, ali u njima je *o* u tom odrazu izjednačeno s ishodišnim *a*. Takvi su neki čakavski bužetski govori, npr. Nugla – *ž_{el}adac*, *g_{ab}a* (Vivoda 2005: 81, 111)¹⁷. U goranskom kajkavskom Tršču kraj Čabra *o* je dijelom dalo *a* u sekundarno i tercijarno naglašenom slogu – *r_{ak}a*, Gjd *m_aža*, Nmn *z_{ab}i* (Malnar Jurišić 2023: 26). U Rijeci Voćanskoj, na sjeveroistoku Hrvatskoga zagorja, odrazi *o* ovisni su o susjednim nazalnim ili nenazalnim suglasnicima, što je slično situaciji u Humu, ali, nasuprot Humu, u Rijeci Voćanskoj nazalni suglasnici djeluju u smjeru otvaranja: u doticaju s nazalnim suglasnicima odraz *o* izjednačen je s odrazom ishodišnoga *a* u fonemu *a* – *m_aš* 'muž', *m_ačiš* (*se*) 'mučiš (se)', *m_aški* 'muški', *n_atri* 'unutra' (Celinić 2015: 53–54). Treba spomenuti i *a* u glagolskom sufiksu *na* < *no* pri glagolima II. vrste na nekoliko područja hrvatskoga (i slovenskoga) jezika (kartografirano u Celinić, Menac-Mihalić 2017b). U širem južnoslavenskim razmjerima odraz *a* za *o* zastupljen je i u dijelu makedonskih i bugarskih govora, i u njima je riječ o jednačenju *o* ishodišnim *a*¹⁸. Činjenicu da je u humskom govoru odraz *o* uz nenazale otvoreniji od odraza ishodišnoga *o* treba promatrati i u kontekstu drugih zapadnih govora hrvatskoga jezika u kojima je odraz *o* otvoreniji od odraza *o*, npr. Koškovec (Ivić 1968: 59), Slivarsko (Celinić 2015: 70), Turni (Lisac 2006: 47–48). Usprkos postojanju stonovitih sličnosti, niti u jednom od spomenutih govora odraz *o* nije tako poseban kao u Humu na Sutli. Na gornjosutlanskom području opisani razvoj *o* zabilježen

¹⁶ Usp. slično djelovanje nazala u Bednji: *zr_auk* 'zrak': *tr_oum* 'tram', *ž_obo* 'žaba': *r_uno* 'rana'.

¹⁷ Hraste (1963) navodi da je u Buzetu odraz *a* za *o* zabilježen u 15. st.

¹⁸ O razvoju *o* u slavenskim jezicima usp. OLA FG 2b (1990).

je samo u mjestu Humu na Sutli. Prema Ramovšu (1935) i Zorko (2009) takav razvoj nije zabilježen niti u obližnjim slovenskim govorima.

Slogotvorno se *l̥* u dijakronijski dugom slogu izjednačilo s dugim *o* u dvoglasu *ou* (*p'ouš*), a kratko ima poseban odraz, *u* (*p'un*)¹⁹ – u kojem nije izjednačeno s ishodišnim *u* jer je ono dalo labijalizirane odraze (osim u rijetkim iznimkama – onomatopejama ili posuđenicama). Dvoglas *ou* kao odraz dugoga *l̥* javlja se gotovo redovito u nezadnjim slogovima, ishodišno i sekundarno naglašenim (*ž'ouna*, *s'ouza*, *s'ouncę*).

Ishodišno dugo *u* dalo je *ü* (*s'üx*, *r'üt* 'rudo'), a kratko *ö* (*kr'öx*, *k'öp*), što je odnos usporedan onomu dugoga *i* i kratkoga *i* (tj. *i* : *e*). Odras dugoga *u* dolazi i u nezadnjem slogu (*l'üdi*, *xr'üška*, rpr jd. m. *k'üpo* 'kupio'). Distribucijski je ograničena pojava *ö* pred istosložnim *u* gdje se ono zamjenjuje s *i* (rpr jd. m. *obl'iu* 'obuo', *z'iu* 'izuo').

U nenaglašenom vokalizmu izjednačili su se odrazi ishodišnih *o*, *o*, *u* i *l̥* u fonemu *o* koji se može ostvariti i kao [*u*] – prez. 3mn [*kos'ijol̥kusk'iju*], [*por'an||pur'an*]. Odras ishodišnoga *u* u slogu neposredno ispred naglašenoga *i* zbog samoglasničke se harmonizacije zamjenjuje fonemom *i* (*nevič'iti* 'naučiti', *spist'iti* 'ispustiti').

Uz postojanje odstupanja, u osnovi, prema stanju u jedinom/zadnjem slogu naglašeni samoglasnički fonemi Huma na Sutli sljedećega su porijekla:

	<i>i</i> >	<i>i</i>	<i>ü</i> <	<i>ü</i>	<i>u</i> <	<i>l̥</i>
	<i>ĩ, ð, ě, ě, ě</i> >	<i>e</i>			<i>o</i> <	<i>ö, ǫ</i>
<i>ě, ð</i> uz nazale, <i>ē</i> uz nazale, <i>ē</i> uz nazale	>	<i>eĭ</i>	<i>ö</i> <	<i>ü</i>	<i>ou</i> <	<i>ō, l̥, q̄</i> uz nazale
<i>ā</i> uz nenazale, <i>ē</i> uz nenazale, <i>ē</i> uz nenazale	>	<i>e</i>			<i>au</i> <	<i>q̄</i> uz nenazale
					<i>a</i> <	<i>ā, ǣ</i>

Porijeklo nenaglašenih samoglasničkih fonema:

<i>i</i> >	<i>i</i>
	<i>o</i> <
<i>ə, ě, e, e</i> >	<i>e</i>
	<i>a</i> >

U sustavu je pri ishodišnim *i* i *u* odraz dugoga zatvoreniji od odraza kratkoga, a pri ostalim ishodišnim samoglasnicima (osim *a*) odraz kratkih zatvoreniji je od dugih.

¹⁹ Govoreći o pitanju odraza kratkoga *l̥*, treba reći da je *p'un* jedini zabilježeni primjer u jedinom/zadnjem slogu, k tomu *i* u doticaju s nazalnim suglasnikom, te da se tvrdnja temelji samo na njemu, odnosno da nedostaje više primjera iz građe.

Neke od osnovnih značajki suglasničkoga sustava jesu razvoj *č* i **tj* u *č*, **dj* u *j*, razvoj suglasničkih skupova **zđj*, **zgj* te **stj*, **skj* u *š*, *ž*, što su značajke cijeloga gornjosutlanskoga dijalekta te dijela središnjozagorskoga dijalekta, npr. Jesenje (Kovačec 2020), Bednja. Suglasnički skupovi *čar* i *žar* očuvani su kao *čr* i *žr*, skupovi *črě*, *žrě* kao *črej*, *žrej*. U sustavu je zastupljen nazalni palatalni spirant *ʃ*. Prijedlog i prefiks *v* pred usnenim se konsonantima zamjenjuje velarnim *x*. U stanovitom je broju primjera izvršena zamjena završnoga *m* sa *n*. Govor obilježuju mnoge promjene suglasničkih skupova.

Prema Zorko (2009), u Humu obližnjim istočnim govorima srednjoštajerskoga dijalekta slovenskoga jezika Strmec i Žahenberc pri Rogatcu zastupljen je niz dijalektnih značajki kakve postoje u Humu na Sutli i govorima hrvatskoga kajkavskoga gornjosutlanskoga dijalekta. Tako se za Strmec pri Rogatcu, prema Zorko (2009: 171–179) mogu utvrditi podudarnosti s humskim govorom kao što su: gubitak intonacije i kvantitete (jednonaglasni sustav), ranije duženje staroakutiranih i novoakutiranih nezadnjih slogova; jednačenje dugoga *o* s *l* (ali u odrazu različitom od humskoga: *a:u*), očuvani su odrazi progresivnoga pomaka staroga cirkumfleksa, provedena je retrakcija kratkoga naglasaka s ultimate na dugu i kratku penultimu; kratko *a*, *e* i *o* u zadnjem/jedinom slogu te sekundarno naglašeno *a*, *e* i *o* u penultimi imaju zatvoren odraz (ali, za razliku od humskoga, diftongiran u *i:ɛ*, *u:ɔ*), podudarne su iznimke od pravila koja su se mogla utvrditi za razvoj prednjega nazala *ɛ*, a koje imaju razvoj sekundarno naglašenoga *e* (tip *gr'eda*, *m'exek*, *t'ežek*), skupovi **stj*, **skj* te **zđj*, **zđj* dali su *š*, *ž*, skup *dl* u radnom pridjevu nije očuvan, završno *l* u Njd imenica čuva se, postajući slogotvorno (tip *vogl*, *osl*), sonant *v* se na kraju riječi i pred bezvučnim suglasnikom zamjenjuje s *f* (prez. 2jd *fka'di.iš*, Gmn *xr'ɔ:š'čof*). Iz Zorko (2009) nije jasno je li provedena retrakcija kratkoga naglasaka s penultime na dugu antepenultimu, kao u Humu na Sutli i okolnim govorima (tip *p'isati*, *m'atiti*), u građi postoji primjer *'kü:riti* / *'kü:rti* (nakon gubljenja nenaglašenoga *i*) (Zorko 2009: 174) u kojem je retrakcija na dugu antepenultimu provedena. U govoru Strmca pri Rogatcu u odnosu na humski govor postoji i niz razlika, tako na primjer: u Strmcu je dugo *i* u nezadnjim slogovima produženo *ɔ* dalo zatvorene odraze (*ɔ||ɔ:u*), dugo *i* u nezadnjim slogovima produženo *ě* dalo je monoftonško *e:*, dugo *i* u nezadnjim slogovima produženo *a* dalo je zatvoreno *ɛ:*, a dugo *i* u nezadnjim slogovima produženo *o* dalo je dvoglas *a:u*; visoki dugi samoglasnici *i* i *u* diftongirali su se; ishodišno *a* rascijepilo se prema kvantiteti u dva fonema; *l* se depalatalizira u *l*. U mjestu Žahenberc, slično kao i u Strmcu pri Rogatcu, kratko *a*, *e* i *o* u zadnjem/jedinom slogu te sekundarno naglašeno *a*, *e* i *o* u penultimi imaju zatvoren odraz (kao u Strmcu i za razliku od Huma diftongiran u *i:ɛ*, *u:ɔ*), dugo *o* izjednačeno je s etimološkim *l* (ali u odrazu *a:u*, koji je različit od humskoga), s tim da je *l*, kao i u humskom govoru, u dijelu primjera dalo *u*.

I u govoru Žahenberca postoji niz razlika u odnosu na humski govor, tako na primjer dugi *e*, *ə* i *ē* dali su *e:(i)*, dugo *o* dalo je *o:/o:u*, dugo *i* u nezadnjim slogovima produženo *ě* dalo je *a:i*, ishodišno *a* rascijepilo se u dva fonema prema kvantiteti.

Prema Ramovš (1935: 160–163) neke od značajki *osrednjega štajerskoga dijalekta* općenito jesu: razvoj dugoga *a* »v *ē*, ki prehaja po nekad že v *iē*«, odraz dugoga *ě* je *ēi*, dugi *e* je u sjeverozapadnom području *ēi*, a drugdje *ē*, *iē*, što je i odraz novoakutiranoga *e* u nezadnjem slogu, sekundarno naglašeno *e* je u istočnom području *ē*, *iē*, dugo *o* dalo je *ou*, *ou*, *uu*, *āu* ili *au*, dugo *o* dalo je *ō* ili *“ō*, sekundarno naglašeno *o* je na istoku *“ō*, dugo *i* je na zapadnom dijelu dalo *ú*, na istočnom *ü*, dugo *i* je dalo *ēi*, na istoku je *ī* očuvano itd.

Brojne značajke koje ima govor Huma na Sutli zastupljene su i u drugim gornjosutlanskim govorima, u govorima na širem području Hrvatskoga zagorja te općenito u zapadnim govorima hrvatskoga jezika. Neke dijalektne značajke koje postoje u govoru Huma na Sutli i govorima hrvatskoga kajkavskoga gornjostulanskoga dijalekta zastupljene su i u istočnim govorima srednjoštajerskoga dijalekta slovenskoga jezika. Analiziraju li se zajedničke dijalektne značajke koje postoje i u hrvatskim i u slovenskim govorima uz gornji tok Sutle, može se zaključiti da je riječ o gornjosutlansko-srednjoštajerskim, zagorsko-štajerskim te općenito o hrvatsko-slovenskim dijalektnim značajkama. Tijek izoglosa dijalektnih inovacija na hrvatsko-slovenskoj jezičnoj međi uz gornji tok Sutle pokazuje kako te izoglose nisu razdjelnice, razlučnice među hrvatskim i slovenskim jezikom, nego poveznice koje, oblikujući plohe sa zajedničkim dijalektnim značajkama i hrvatskoga i slovenskoga jezika, geolingvistički pokazuju kako je riječ o prirodnom dijalektnom kontinuumu na kojem se jedan jezik pretapa u drugi bez čvrstih međa.

Osvrt na teze suvremene slovenske dijalektologije oko SLA o pripadnosti govora Huma na Sutli slovenskomu jeziku

Slovenski dijalektolozi okupljeni u posljednjih 15-ak godina na izradi SLA više hrvatskih govora od Međimurja do Istre, uključujući u SLA3 i cijelo područje zapadnoga Gorskoga kotara, svrstavaju u slovenski jezik²⁰. Tako je i s govorom Huma na Sutli (koji je u SLA punkt br. 408). Teorijska podloga za takav pristup iznesena je u Šekli (2013), gdje se na temelju postojeće literature donosi novi pokušaj raščlambe kajkavskoga narječja te određivanja kajkavsko-slovenske jezične međe. Šekli (2013: 48–49) tako za Hum na Sutli navodi: »Govor kraja Hum na Sutli (Z jsl. *ě ≠ *ə (Hum *sn'eik*; *d'ein*, *v'ēs* 'ves'); Z jsl. *q ≠ *l (Hum *k'aut* ≠ *p'ouš*); naglasni pomik tipa psl. *đko > sln. *okō (Hum *mes'ou*, *pap'ęu*), naglasni umik tipa psl. *dušá > sln. *dúša (Hum *r'auka*); sln. *ě/*ĕ-, *ō > Hum *eĭ*, *ou* (*sn'eik*, *str'eixa*; *v'ous*, *mes'ou*), sln. *ē > Hum *ę:/ei* (*l'ęt*, *m'eit*), sln. *ĕ-, *ō- > Hum *ę:/ei*, *ou* (*r'ękq*, *n'eiso*; *'ousŋ*), sln. *ĕ/*ĕ-, *ō/*ō- > Hum *ę:*, *au/ou* (*z'ęu*; *k'aut*, *st'aupa*); sln. *ā/*ā- > Hum *ę:/ei* (*v'ēs*, *d'ein*, *m'eiša*), naglasni umik tipa sln. *māglā (Hum *m'ęglā* = *s'ęstra*) ohranja prvotne srednještajerske dvoglasnike in pozna e-jevsko vokalizaciju slovenskih *ā/*ā- ter posledično sodi v srednještajersko narečje slovenščine«.

O neprihvatljivosti Šeklijeva koncepta zbog logički neobranjive definicije temeljnih pojmova *slovenščine* i *kajkavščine* detaljnije smo pisali u Celinić i Menac-Mihalić (2017). Na spomenutu se problematiku ovdje dodatno osvrćem iz još nekih gledišta.

U predmodernu doba, prije oblikovanja nacija u modernom smislu na početku 19. stoljeća, etnonimi *Hrvati*, *Slovinci* i etnolingvonimi (nazivi jezika motivirani etnikom) *hrvatski jezik*, *slovenski jezik* rabili su se na područjima današnjih i Hrvatske i Slovenije. O uporabi etnolingvonima *hrvatski* na području današnje Slovenije (Bela krajina, Kostel, Prekmurje, Prlekija) v. npr. Golec (2012), a o uporabi etnolingvonima *slovenski* na području današnje Hrvatske v. npr. brojne pisane izvore koji su građa za veliki *Rječnik hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika*, npr. Habeldeicev rječnik *Dictionar ili Réchi Szlovenszke (...)* (1670) itd. (Stolac 1995).

U svojem radu u kojem pokušava precizno razmeđiti *slovenščinu* od *kajkavščine* Šekli (2013) inicijalno²¹ donosi vlastitu definiciju pridjeva *slovenski* i *kajkavski*, definiciju kakva, zbog logičkih pogrešaka, ne bi mogla biti uvrštena ni u jedan relevantan leksikografski ili jezikoslovni priručnik. U svojoj definiciji

²⁰ »Iz povedanega sledi, da je točke *Slovenskega lingvističnega atlasa* (SLA) na ozemlju Republike Hrvaške potrebno razumeti kot del diasistema slovenskega jezika (...)*»* (Šekli 2013: 42).

²¹ U Šeklijevu radu pokušaj modificiranoga definiranja pojma *slovenski* ugrađen je u podrubnu bilješku povezanu sa samim naslovom studije.

pojma *slovenski* Šekli tako navodi kako ga rabi u genetskolingvističkom smislu »‘ki je del slovenskega diasistema oz. slovenskega jezika, tj. ki izkazuje splošno-slovenske (in morebitne nesplošnoslovenske) jezikovne inovacije’, ne pa morda v političnoupravnem pomenu ‘ki se nahaja na ozemlju Republike Slovenije’ ali sociološkem smislu ‘ki se čuti del slovenskega naroda oz. slovenske nacije, Slovenec/Slovenka’« (Šekli 2013: 3–4). Kako smo na to upozorili u Celinić i Menac-Mihalić (2017), spomenutom logički nevaljanom cirkularnom definicijom²² pokušava se objasniti da se pojam *slovenski* ne odnosi na Sloveniju i Slovence, nego da znači »koji je dio slovenskoga dijasistema, odnosno slovenskoga jezika, tj. koji iskazuje općeslovenske (i možebitne neopćeslovenske) jezične inovacije«. Drugim riječima, Šekli određeni skup jezičnih značajki naziva etnolingvonimom za koji govori da je ispražnjen od etničkoga značenja. Pri tom nije objasnio kakva je veza između jezičnih promjena – kao što su, na primjer, pojave koje spominje: »1) naglasni pomik tipa psl. **mēso*, **prōso*, **kōkošb* > sln. **mēsō*, **prosō*, **kokōš*; 2) naglasni umik tipa psl. **dušā* > sln. **dūša*; 3) skrajšava nenačlašenih dugih zložnikov (psl. **zakōni*, **moltīti*, **pisāti* > sln. **zakōni*, **mlatiti*, **pisāti*)« (Šekli 2013: 18), kao i svih ostalih jezičnih inovacija koje u svojem radu nabraja kao *slovenske*, *općeslovenske*, *neopćeslovenske* i sl. – i pridjeva *slovenski*, odnosno koja je motivacija da se skup jezičnih inovacija koji postoji na određenom prostoru nazove određenim etnolingvonimom, u ovom slučaju slovenskim. Jezične pojave u načelu nisu „nečije”, same po sebi ne pripadaju nikomu. Jedina veza između skupa dijalektnih inovacija i etnolingvonima kojim se taj skup naziva jest u etnicitetu njihovih govornika. Očito je da je u svojem radu, pri određivanju jezičnih pojava koje naziva *slovenskima*, *općeslovenskima*, *neopćeslovenskima*, Šekli popisao jezične pojave koje u svojim mjesnim govorima imaju govornici slovenskoga etniciteta, te ih je zato nazvao slovenskima, jer nije jasno zbog kojega bi drugoga razloga navedene jezične promjene bile nazvane slovenskim etnolingvonimom. To pokazuje kako je Šeklijeva tvrdnja da je u njegovoj definiciji pridjev *slovenski* ispražnjen od etničkoga sadržaja – netočna. Progresivni pomak starih prasl. cirkumfleksa, naglasni pomak tipa *dūša*, kraćenje nenačlašenih dužina na antepenultimi tipa *mlatiti* te brojne druge jezične inovacije koje se u Šeklijevu radu nazivaju slovenskima, taj su naziv dobile samo na temelju etničke identifikacije izvornih govornika Slovenaca, u Sloveniji i na drugim područjima na kojima su oblikovali svoje organske mjesne govore (Italija, Austrija, Mađarska), u kojima su spomenute jezične inovacije zastupljene. Ništa nije slovensko u, na primjer, progresivnom pomaku starih prasl. cirkum-

²² Cirkularna (kružna) definicija logička je pogreška pri definiranju: definicija ne smije biti cirkularna (kružna), što znači da se pojam koji se nalazi u definiendumu, tj. s lijeve strane definicije, ne smije pojaviti u definiensu, tj. s desne strane definicije. U Šeklijevu neuspjelu pokušaju redefiniranja pridjeva *slovenski* termin *slovenski* postoji i u definiendumu i u definiensu. Ostaje nejasno što bi značio pridjev *slovenski* u definiensu.

fleksa, osim činjenice da tu pojavu u svojim mjesnim govorima imaju govornici (i) slovenskoga etniciteta. Izborom etnolingvonima (npr. *slovenščina*, *slovenski jezik*) za skup genetskolingvističkih inovacija koje su zastupljene na određenom području pokazuje se da je za etničke zajednice jezik bitan, zbog čega se jezici i nazivaju etnolingvonimima. Uporabom etnolingvonima *slovenski* slovenski je etnicitet govornika ugrađen u temelje Šeklijeve rasprave o *slovenščini*, pa je pokušaj da se izmijenjenom definicijom pridjeva *slovenski* isključi podatak o etničkoj pripadnosti govornika promašen. Naime, pobuda za neuspjeli pokušaj da se u raspravi rabi etnolingvonimni termin motiviran etnikom jedne etničke skupine a da se pri tom iz definicije toga etnolingvonima nastoji izbaciti etnicitet govornika, leži u činjenici da je znatan broj jezičnih inovacija, koje Šekli naziva slovenskima, zastupljen i u govorima hrvatskoga jezika, mjesnim govorima govornika hrvatskoga etniciteta. Raspravljajući o kajkavštini raspravljajući je o hrvatskom jeziku, tako je i rasprava o kajkavsko-slovenskoj jezičnoj međi – rasprava o hrvatsko-slovenskoj jezičnoj međi. Genetskolingvističke inovacije koje su zastupljene kod govornika slovenskoga etniciteta mogu se nazivati slovenskima. Na isti način, inovacije koje su zastupljene kod govornika hrvatskoga etniciteta mogu se nazivati hrvatskima. Inovacije pak koje su zastupljene i kod govornika hrvatskoga etniciteta i kod govornika slovenskoga etniciteta istom se logikom trebaju nazivati hrvatsko-slovenskima ili slovensko-hrvatskima. Druga je mogućnost da se za genetskolingvističke pojmove uvedu termini koji ne bi bili etnolingvonimi.

Zbog velike složenosti hrvatskoga jezičnoga prostora mnogi su govori, i cijela područja, dugo bili neistraženi ili nedovoljno istraženi. Do prije par desetljeća takav je znatnim dijelom bio zapad hrvatskoga jezika. Malobrojni istraživači suočavali su se s izostankom sustavnih istraživanja i s nerazrađenošću terminologije. U takvim se radovima nerijetko upućivalo na sličnosti, podudarnosti između hrvatskih govora i govora susjednih slovenskih dijalekata. Slične su zaključke iznosili i istraživači istočnih slovenskih govora. Zapadno je područje hrvatskoga jezika danas bolje istraženo nego prije. Istraživanja pokazuju da mnoge jezične promjene, koje su se prije smatrale značajkama samo slovenskoga jezika, karakteriziraju i zapadne govore hrvatskoga jezika. Ta činjenica baca novo svjetlo na jezične odnose na zapadu južnoslavenskoga zapada i iziskuje promjene u tradicionalnoj terminologiji. Na primjer, u razmjerno novije doba utvrđena činjenica da je progresivnim pomakom starih prasl. cirkumfleksa zahvaćen i niz hrvatskih govora (Kapović 2015, Celinić i Menac-Mihalić 2017), pokazuje da se ta jezična inovacija više ne može smatrati samo slovenskom jezičnom pojavom, nego i hrvatskom. Na isti način treba revalorizirati i druge dijalektne značajke, npr. pitanje duženja nezadnjega sloga (naglašenoga i nenaglašenoga), naglasnih retrakcija (u tipovima npr. *duš'a*, *sestr'a*, *mlat'iti*), te brojnih drugih inovacija koje

su zastupljene na širem ili užem području. Govor Huma na Sutli jedan je od primjera koji pokazuju kako su brojne jezične značajke, koje su se prije smatrale samo slovenskima, i hrvatske. To su zajedničke hrvatsko-slovenske jezične značajke. U nedostatku odgovarajuće građe i s nedostatnim istraživanjima i ja sam prije 20-ak godina pisala kako govor Huma na Sutli ima neke slovenske štajerske osobine (Celinić 2006). Nakon sveobuhvatnijih istraživanja jasno je da konstataciju treba ispraviti i dopuniti: Hum na Sutli ima neke osobine koje nalazimo i u slovenskim štajerskim, srednjoštajerskim, posebno istočnim srednjoštajerskim govorima, a jednako tako slovenski štajerski govori, posebno istočni srednjoštajerski, imaju neke osobine koje nalazimo i u hrvatskim kajkavskim, zagorskim, gornjosutlanskim govorima. Kao što sam pisala i prije, rijeka Sutla ne prekida prirodan jezični kontinuum koji postoji s obiju njezinih strana te su mnoge jezične značajke zajedničke hrvatskim govorima s njezine lijeve strane i slovenskim govorima s njezine desne strane. Zajedničke značajke treba i nazivati točnim zajedničkim nazivima, bilo etnolingvonimima, bilo geolingvonimima, u svakom slučaju takvima koji će pokazivati stvarno stanje: zajedničke su značajke hrvatsko-slovenske, zagorsko-štajerske, gornjosutlansko-srednjoštajerske, sjeverozapadnogornjosutlansko-istočnosrednjoštajerske²³, i slično. Nova istraživanja, nove spoznaje, nova građa i njezina interpretacija ne mogu se gurati u staro nazivlje jer je ono postalo pretijesno i ne odgovara stvarnosti. Nove spoznaje iziskuju promjenu terminologije i pristupa, kako bi se novim nazivljem ispravno pokazala složenost dijalektoga krajobraza te kako bi nove spoznaje mogle biti na adekvatan način uvrštene u suvremene dijalektološke, geolingvističke, povijesnojezične i druge filološke rasprave.

Koliko je do sada poznato, nema niti jedne genetskolingvističke izoglose koja bi razmeđivala hrvatski i slovenski jezik. Utvrditi se mogu tek one izoglose koje su toj hrvatsko-slovenskoj jezičnoj međi najbliže, a njihov je tijek, kako pokazuju terenska istraživanja, vijugav, pa zalaze mjestimično na hrvatsku, mjestimično na slovensku stranu, te su tako jezične inovacije, koje te izoglose prikazuju, zajedničke značajke govora obaju jezika – i hrvatskoga, i slovenskoga. Opisani tijek izoglosa geolingvistička je slika genetskolingvističkoga pretapanja – postupnoga prelaženja bez čvrste međe – jednoga jezika u drugi.

Gledište prema kojem bi kajkavština bila samo područje gdje je odraz *a* (< prasl. **ь*, **ь*) izjednačen s odrazom *ě* pogrešno je. Geolingvističko područje na kojem su odrazi *jata* i *šva* izjednačeni samo je dio kajkavštine, što se vidi na kartama kajkavskoga narječja (npr. Lončarić 1996, Brozović 1997), na kojima su zastupljeni i dijalekti koji imaju tu jednadžbu i oni koji je nemaju. Južnoslavenski zapad može se podijeliti po kriteriju odraza *a*.²⁴ Primjenom toga kriterija

²³ Naravno, moguć je i obrnut raspored sastavnica termina.

²⁴ Razvoj *ь* i *ь* u slavenskim jezicima kartografirano je u fonetsko-gramatičkom svesku OLA FG 4a (2006).

jedinstveno područje slovenskoga jezika iz Šeklijeva koncepta ne bi postojalo, nego bi bilo razdijeljeno na (najmanje) dvije jedinice. Naime, podjela je logički valjana samo ako je isti kriterij (*fundamentum divisionis*) primijenjen na cjelinu.

U SLA na području *južnobelokranjskoga narečja* punkt je 289 Dragatuš, koji je i punkt OLA 15. Tine Logar u fonološkom opisu punkta OLA 15 piše da u Dragatušu nije proveden progresivni pomak starih praslavenskih cirkumfleksa i nije provedeno duženje pokraćenoga staroga dugoga te kratkoga novoga akuta u nezadnjim slogovima. »Gre za mešan slovensko-srbohrvatski govor. Zato pri opisu izvora vokalov in prozodije ni mogoče izhajati v celoti iz izhodišnega splošnoslovenskega fonološkega sistema. Tako ni bil izveden sicer splošnoslovenski premik akcenta zlà:to → zlatò: in òko → okò: . V nasprotju z večino drugih slovenskih govorov tudi ni podaljšal skrajšanega starega dolgega in kratkega novega akuta v nezadnjih besednih zlogih«²⁵ (Logar 1981: 133). Kako pokazuje opis, u Dragatušu su dugi *o* i *l* međusobno izjednačeni te izjednačeni s dugim *u* ('ku:t, 'zu:p, r'u:ka, 'pu:š, 'žu:č, 'tu:čem; k'lu:č, x'ru:ška). Usprkos postojanju inovacija koje se tradicionalno ne smatraju slovenskima, usprkos izostanku inovacija prema kojima Šekli slovenskomu jeziku priključuje i govore hrvatskoga jezika, usprkos tomu što se, kako spominje Logar, ne može u cijelosti izvesti iz općeslovenskoga ishodišnoga sustava, Dragatuš je u OLA svrstan u slovenske govore, a jednako je i punkt SLA. To ukazuje na činjenicu da se načelo uvrštavanja mjesnih govora u koncept određenoga „jezika”, odnosno na određenu geolingvističku površinu, te s određene strane izoglose, i u OLA i u SLA, ne ravna samo prema izabranim genetskolingvističkim kriterijima, nego i prema društvenojezičnima, tj. prema pripadnosti punkta određenoj zemlji te prema etnicitetu govornikâ, u skladu s pripadajućim etnolingvonimom. Postupak uvrštavanja govora u određeni jezični koncept i prema društvenojezičnim kriterijima, npr. prema etnicitetu govornika, razumljiv je i prihvaćen. Međutim, u ovom se slučaju to pokazuje kao teškoća, jer je Šekli u svojoj logički i leksikografski nevaljanoj definiciji *slovenščine* i *kajkavščine* sociolingvistički kriterij izrijekom odbacio. U svojem radu Šekli ne analizira Dragatuš ni općenito južnobelokrajinske govore, iako i oni ulaze u temu slovensko-kajkavske jezične međe jer se slovenski južnobelokrajinski govori naslanjaju na hrvatske istočne goranske govore (usp. Marinković 2018: 47–50), koje Šekli u kratkom odjeljku spominje. Pokazuje se da je Šekli svoju preoblikovanu definiciju pridjeva *slovenski* – u kojoj se na logički i leksikografski neprihvatljiv način pokušava tumačiti da pridjev *slovenski* ne znači ono što znači, tj. da se pridjev *slovenski* ne odnosi na Sloveniju i Slovence – namijenio samo za kajkavske govore hrvatskoga jezika u Hrvatskoj; za slovenske govore unutar Slovenije pak pri Šekliju i pri SLA²⁶ pokazuje se da vrijedi uobičajena definicija

²⁵ Etnolingvonim *srbohrvatski* zastario je termin koji se rabio u doba postojanja Jugoslavije.

²⁶ Treba primijetiti i činjenicu da SLA u svojem naslovu nema bilješke kojom bi se tumačilo

pridjeva *slovenski*, koja uključuje etnicitet, te kakvu redovito nalazimo u leksikografskim izdanjima, npr. u SSKJ »nanašajoč se na Slovence ali Slovenijo«²⁷. Sve ovo pokazuje da Šekli (2013) i slovenska dijalektologija oko SLA primjenjuju dvostruke kriterije – jedan za slovenske govore u Sloveniji, a drugi za hrvatske govore u Hrvatskoj – što je neprihvatljivo.

Zbog svega spomenutoga Šeklijev je zaključak – da je analizirane hrvatske govore u Hrvatskoj, hrvatske punktove u SLA, među njima i Hum na Sutli, »potrebno razumeti kot del diasistema slovenskega jezika« (Šekli 2013: 42) – zbog netočnih definicija temeljnih pojmova *slovenski* i *kajkavski*, zbog klasifikacije koja analizirano područje ne dijeli u cijelosti po istim kriterijima, te zbog primjene dvostrukih kriterija, jednih za govore unutar Slovenije, a drugih za govore u Hrvatskoj – pogrešan. Greške koje Šekli ugrađuje u svoju konstrukciju kojom govore Hrvata u Hrvatskoj uključene u SLA – među njima i govor Huma na Sutli – uvrštava u slovenski jezik, čini taj rad znanstveno neutemeljenim i neuporabljivim za konstruktivnu raspravu o hrvatsko-slovenskim jezičnim odnosima. Isti se zaključak odnosi i na druge radove koji se temelje na Šeklijevu pristupu, a kojima se hrvatski govori u Hrvatskoj proglašavaju govorima slovenskoga jezika (npr. Gostenčnik 2018, 2020, 2023).

Zajedničke dijalektne značajke koje su zastupljene i u hrvatskom i u slovenskom jeziku – hrvatsko-slovenske ili slovensko-hrvatske značajke – trebaju biti polje za ravnopravnu suradnju, a ne za jezično presezanje kakvomu svjedočimo u Šeklijevu pokušaju interpretacije jezičnoga dijasustava, i u SLA, u kojem se, kako odmiče rad na atlasu, slovenskomu jeziku priključuje sve više govora hrvatskoga jezika²⁸.

kakvo iznimno značenje pojma *slovenski* u odnosu na uobičajeno, kako to ima Šekli (2013).

²⁷ SSKJ, pristupljeno 25. 6. 2024.

²⁸ U SLA1 i SLA2 uvršteno je sedam hrvatskih govora od Međimurja do Istre, među njima i Hum na Sutli. U SLA3 k tomu je cijelo područje zapadnoga Gorskoga kotara priključeno slovenskom jeziku.

Zaključak

Govor Huma na Sutli karakterizira složen fonološki sustav. Neke od osnovnih značajki humske fonologije jesu:

- u prozodiji: jednonaglasni sustav, proveden progresivni pomak starih prasl. cirkumfleksa, provedena retrakcija kratkoga naglasaka s ultime na prednaglasnu dužinu i kračinu na penultimi te s nezadnjega sloga na prednaglasnu dužinu, dijakronijsko duženje ishodišno naglašenih kratkih nezadnjih slogova (prvenstveno penultime) koje se odražava u vokalizmu

- u samoglasničkom sustavu: jedanaestofonemni sustav naglašenih samoglasnika, prefonologizacija dijakronijske kvantitete u samoglasničku kvalitetu, pri čem su svi dugi samoglasnici osim ishodišnoga *a* dali različite odraze od kratkih, složen međusobni odnos odraza ishodišnih samoglasnika, utjecaj nazalnih suglasnika na samoglasničke odraze

- u suglasničkom sustavu: prisutnost fonema *ʃ* i rubnoga fonema *u*, razvoj **tj* i *č* u *č*, razvoj **stj*, **skj* u *š* i **zdj*, **zgj* u *ž*, zamjena *v > f* u završnom položaju pred stankom te ispred bezvučnih suglasnika, brojne promjene u suglasničkim skupovima.

Mnoge značajke govora Huma na Sutli zastupljene su i u drugim gornjosutlanskim govorima, u govorima na širem području Hrvatskoga zagorja te općenito u zapadnim govorima hrvatskoga jezika. Stanovit broj dijalektnih značajki govora Huma na Sutli zastupljen je i u istočnim govorima srednjoštajerskoga dijalekta slovenskoga jezika. Analizira li se hrvatsko-slovensko jezično područje, riječ je o gornjosutlansko-srednjoštajerskim, zagorsko-štajerskim te općenito o hrvatsko-slovenskim dijalektnim značajkama.

Govor Huma na Sutli među ostalim govorima u bližem i daljem okružju te uopće među govorima hrvatskoga jezika ističe se razvojem stražnjega nazala *ɔ*.

Ogled govora (prema Ivšićevu uzorku):

M'i nę s'eijęmɔ pšęn'icę; pr'eit smɔ pa s'jal'i. Kr'öx z b'eil'ę pšęn'ičnę m'eil'ę n'i zę tež'laka k'eri t'eškɔ d'ejla: 'orję i kɔs'i. M'i sę xr'animo k'ak smɔ sę xr'anil'i: žg'ajnkami, z'el'em, z r'eipoj; meš'a j'eimɔ m'alɔ.

Kratice

Ajd = akuzativ jednine, Amn = akuzativ množine, Djd = dativ jednine, Dmn = dativ množine, Gjd = genitiv jednine, glag. = glagol, Gmn = genitiv množine, Ijd = instrumental jednine, im. = imenica, Imn = instrumental množine, imp. = imperativ, jd. = jednina, inf. = infinitiv, komp. = komparativ, Ljd = lokativ jednine, Lmn = lokativ množine, m. = muški rod, mn. = množina, neg. = negirani, niječni, Njd = Nominativ jednine, Nmn = nominativ množine, plt = plurale tantum, pom. = pomoćni, prasl. = praslavenski, prez. = prezent, pridj. = pridjev, rpr = glagolski pridjev radni, s. = srednji rod, sup. = supin, tpr = glagolski pridjev trpni, umanj. = umanjenica, usp. = usporedi, 1jd = prva osoba jednine, 1mn = prva osoba množine, 2jd = druga osoba jednine, 2mn = druga osoba množine, 3jd = treća osoba jednine, 3mn = treća osoba množine, ž. = ženski rod

Literatura

- Barbarić, Ivan. 2016. *Rječnik griško-belgradskoga govora*. Crikvenica: Centar za kulturu „Dr. Ivan Kostrenčić“.
- Blažeka, Đuro. 2008. *Međimurski dijalekt (Hrvatski kajkavski govori Međimurja)*. Čakovec: Matica hrvatska.
- Brozović, Dalibor. 1997. Narječja hrvatskoga jezika. *Hrvatski leksikon*, II. svezak L – Ž. Naklada Leksikon d. o. o. u suradnji s Leksikografskim zavodom "Miroslav Krleža", Zagreb, 155–156.
- Brozović, Dalibor; Šojat, Antun. 1981. Začretje (OLA 29). *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom. Posebna izdanja, knjiga LV*. Ur. Pavle Ivić. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 315–323.
- Celinić, Anita. 2002. Gornjosutlanski konsonantizam. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 28, Zagreb, 23–33.
- Celinić, Anita. 2006. Iz fonološke problematike gornjosutlanskih govora. *Dia-hronija in sinhronija v dialektoloških raziskavah*. Ur. Mihaela Koletnik i Vera Smole. Maribor: Slavistično društvo Maribor, 117–123.
- Celinić, Anita. 2010. Vokalizam gornjosutlanskih govora. *Prinosi hrvatskoj dijalektnoj fonologiji*. Ur. Mijo Lončarić. Split – Zagreb: Književni krug Split – IHJJ, 7–76.
- Celinić, Anita. 2011. Gornjosutlanski dijalekt kajkavskoga narječja u svjetlu fonologije. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 17, Zagreb, 19–60.
- Celinić, Anita; Menac-Mihalić, Mira. 2017a. Izoglosa progresivnoga pomaka starih praslavenskih cirkumfleksa na području hrvatskoga jezika. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 21, Zagreb, 91–110.

- Celinić, Anita; Menac-Mihalić, Mira. 2017b. Poveznice i razdjelnice u srodnim jezičnim sustavima. *Jezikoslovni zapiski*, 23, 1, Ljubljana, 93–105.
- Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom. Posebna izdanja, knjiga LV.* Ur. Pavle Ivić. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine.
- Francetić, Ivan. 2015. *Rječnik boljunskih govora. Rječnik boljunskih govora, Izvorni rukopis uredila, priredila i popratila etimološkim komentarima Sandra Tamaro.* Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
- Gagić, Marija. 2017. *Rječnik pazinskoga govora.* Pazin – Zadar: Katedra Čakavskog sabora za povijest Istre Pazin – Ogranak Matice hrvatske u Zadru.
- Golec, Boris. 2012. *Nedokončana kroatizacija delov vzhodne Slovenije med 16. in 19. stoletjem. Po sledih hrvaškega lingvonima in etnonima v Beli krajini, Kostelu, Prekmurju in Prlekiji.* Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU.
- Gostenčnik, Januška. 2018. *Krajevni govori ob Čabranki in zgornji Kolpi.* Ljubljana: Založba ZRC SAZU.
- Gostenčnik, Januška. 2020. Kostelsko narečje. *Slavistična revija*, 68/3, Ljubljana, 353–372.
- Gostenčnik, Januška. 2023. Narečna klasifikacija govora Ravne Gore v Gorskem kotarju. *Slovenski jezik / Slovene Linguistic Studies*, 15, Ljubljana, 41–73.
- Hraste, Mate. 1963. Refleks nazala *q* u bužetskom kraju. *Ivšićev zbornik*, Zagreb, 129–135.
- Ivančić Dusper, Đurđica; Bašić, Martina. 2013. *Rječnik crikveničkoga govora.* Crikvenica: Centar za kulturu „Dr. Ivan Kostrenčić“.
- Ivašković, Igor. 2024. Slovenske percepcije hrvatsko-slovenskih jezičnih odnosa u 19. stoljeću. *Filologija*, 82, Zagreb, 35–60.
- Ivašković, Igor. 2024. The role of identification criteria in language. The Croatian case. *Language Problems and Language Planning*, 48/1, Amsterdam, 1–25.
- Ivić, Pavle. 1968. Procesi rasterećenja vokalskog sistema u kajkavskim govorima. *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, XI, Novi Sad. 57–69.
- Ivšić, Stjepan. 1936. Jezik Hrvata kajkavaca. *Ljetopis JAZU*, 48, Zagreb, 47–88.
- Jakop, Tjaša. 2023. Izbrano izrazje iz mlinarske in sirarske terminologije v slovenskih narečjih. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 27, Zagreb, 37–57.
- Jedvaj, Josip. 1956. Bednjanski govor. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 1, Zagreb, 279–330.
- Kapović, Mate. 2015. *Povijest hrvatske akcentuacije. Fonetika.* Zagreb: Matica hrvatska.

- Kolarič, Rudolf. 1955. Slovenska narečja na Štajerskem. *Pogovori o jeziku in slovstvu*, Maribor, 54–60.
- Kovačec, August. 2020. *Rječnik govora Jesenja (građa)*. Gornje Jesenje: Općina Jesenje.
- Lisac, Josip. 2006. *Tragom zavičaja. Delnički govor i govor Gornjih Turni u svjetlosti goranskih kajkavskih govora*. Split: Književni krug.
- Logar, Tine. 1955. Karakteristika štajerskih govora južno od Konjiške gore in Boča. *Pogovori o jeziku in slovstvu*. Maribor: Obzorja, 61–65.
- Logar, Tine. 1996. Štajerska narečja. *Dialektološke in jezikovnozgodovinske razprave*. Ljubljana, 392–395.
- Logar, Tine. 1981. Dragatuš (OLA 15). *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom. Posebna izdanja, knjiga LV*. Ur. Pavle Ivić. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 133–137.
- Lončarić, Mijo. 1990. *Kaj – jučer i danas: ogledi o dijalektologiji i hrvatskoj kajkavštini*. Čakovec: Zrinski.
- Lončarić, Mijo. 1996. *Kajkavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga.
- Malnar Jurišić, Marija. 2023. *Frazeologija govora Tršća u Gorskom kotaru s opisom govora i rječnicima*. Čabar: Ogranak Matice hrvatske u Čabru.
- Marinković, Marina. 2018. *Kajkavski govori istočnoga Gorskoga kotara*. Zagreb – Delnice: Hrvatska sveučilišna naklada – Ogranak Matice hrvatske u Delnicama.
- Menac-Mihalić, Mira; Celinić, Anita. ²2023. *Ozvučena e-čitanka iz hrvatske dijalektologije*. Zagreb: Knjigra.
- OLA FG 2b = *Ogólnosłowiański atlas językowy. Seria fonetyczno-gramatyczna. Tom 2b. Refleksy *q*. 1990. Wrocław.
- OLA FG 4a = *Općeslavenski lingvistički atlas. Fonetsko-gramatička serija, Tom 4a. Refleksi *b, *b*. 2006. Zagreb.
- Ramovš, Fran. 1935. *Historična gramatika slovenskega jezika*. VII. *Dialekti*. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.
- Ramovš, Fran. 1995. *Kratka zgodovina slovenskega jezika*, I, Ljubljana.
- Ramovš, Fran. 1997. Relativna kronologija slovenskih akcenatskih pojavov, *Zbrano delo*, 2. knjiga. Ljubljana, 509–516.
- Rigler, Jakob. 1963. Pregled osnovnih razvojnih etap v slovenskem vokalizmu, *Slavistična revija*, XIV, 1–4, Ljubljana, 25–78.
- Rigler, Jakob. 2001. Pripombe k Pregledu osnovnih razvojnih etap v slovenskem vokalizmu. *Zbrani spisi 1. Jezikovnozgodovinske in dialektološke razprave*. Ur. Vera Smole. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 58–76.
- SLA1 = Škofic, Jožica i dr. 2011. *Slovenski lingvistični atlas 1, Človek (telo, bolezn, družina)*. 1. Atlas, 2. Komentarji. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

- SLA2 = Škofic, Jožica i dr. 2016. *Slovenski lingvistični atlas 2, Kmetija. 1. Atlas, 2. Komentarji*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- SLA3 = Škofic, Jožica i dr. 2023. *Slovenski lingvistični atlas 3, Kmetovanje. 1. Atlas, 2. Komentarji*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Sokolić-Kozarić, Josip M.; Sokolić-Kozarić, Gojko M. *Rječnik čakavskog govora Novog Vinodolskog*. Rijeka–Novi Vinodolski.
- Stolac, Diana. 1995. Standardizacijski procesi u kajkavskome književnom jeziku. *Filologija*, 24–25, Zagreb, 331–338.
- SSKJ = *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja. mrežno izdanje: www.fran.si
- Šekli, Matej. 2013. Zemljepisnojezikoslovna členitev kajkavščine ter slovensko-kajkavska jezikovna meja. *Slovenski jezik – Slovene Linguistic Studies*, 9, 3–53.
- Velčić, Nikola. 2003. *Besedar bejske tramuntane*. Mali Lošinj – Beli – Rijeka: Katedra Čakavskog sabora Cres – Lošinj, Tramuntana – Adamić.
- Vivoda, Nataša. 2005. *Buzetski govori*. Koper: Založba Annales.
- Zorko, Zinka. 2009. Vzhodni govori srednještajerskega narečja. *Narečjeslovne razprave o koroških, štajerskih in panonskih govorih*. Bielsko-Biała – Budapest – Kansas – Maribor – Praha, 170–182.

Phonology of Hum na Sutli

Summary

The local dialect of Hum na Sutli is characterized by a complex phonological system. Some key features of Hum phonology include:

– In prosody: a one-accent system, progressive shift of old Proto-Slavic circumflexes, the retraction of short stress from the non-final syllable to the pre-stressed length, and shortness in the penultima, as well as from the penultima to the pre-stressed length. There is also a diachronic lengthening of initially stressed short penultimate syllables (primarily in the penultima), which is reflected in the vocalism.

– In the vowel system: an eleven-phoneme system of stressed vowels, prephonologization of diachronic quantity into vowel quality, where all long vowels, except *a*, have different reflections than short vowels, a complex interrelation of initial vowels reflections, and the influence of nasal consonants on vowel reflections.

– In the consonant system: the presence of the phoneme *ǰ* and the marginal phoneme *ɥ*, the development of **tj* and *č* into *č̣*, the development of **stj* and **skj* into *š*, and **zdj* and **zgj* into *ž*, the replacement of *v* with *f* in final position before a pause or voiceless obstruents, and numerous changes in consonant clusters.

Many features of the Hum na Sutli local dialect are also found in other Upper Sutla dialects, as well as in local dialects across the wider Croatian Zagorje area and in western Croatian dialects in general. A number of dialectal features from the Hum na Sutli local dialect are also present in the eastern local dialects of the Central Styrian dialect of the Slovenian language. When analyzing the Croatian-Slovenian linguistic area, these include Upper Sutla-Central Styrian, Zagorje-Styrian, and generally Croatian-Slovenian dialectal features.

The Hum na Sutli local dialect stands out among neighboring dialects, as well as among the local dialects of the Croatian language in general, due to the development of the back nasal *ɔ*.

Ključne riječi: Hum na Sutli, fonologija, hrvatski jezik, kajkavsko narječje, dijalektologija, gornjosutlanski dijalekt

Keywords: Hum na Sutli, phonology, Croatian language, Kajkavian, dialectology, dialect of Upper Sutla